

શ્રીસામવેદાંત રુદ્ર પૂજાદિ

(સામવેદીય રુદ્રપૂજા, રુદ્રી, પુરુષસૂક્ત ને બ્રહ્મયજ્ઞ)

સ્વર, ભાવાર્થ અને વિધિસહિત

યોજક :

બ્રહ્મનિષ્ઠ મહારાજ શ્રીમન્ નથુરામશર્મા

બીજા બા-કાશિયાવાડ

પાતાના પુત્ર રામલાલના યજ્ઞભૂમિતપ્રસંગે દિવ્યને

પણતમૂલ્યે આપવા પ્રકટ કરનાર :

ત્રિલોકલાલ મથુરભાઈ ત્રિવેદી-લીમડીયાળા

કપડવંજ-ગુજરાત

પણત મૂલ્ય રૂ. ૦-૪-૦

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાજિટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૫૮૧૬ યમીક

પુસ્તકનું નામ સામ્યલેહીય રૂઢપૂજાદિ

વિષય પૃ૩૩: ૪૪૪

શ્રીરામવલીય રુદ્રપૂજાદે

(સામવેદીય રુદ્રપૂજા, રુદ્રી, પુરુષસૂક્ત ને અદ્વયજ્ઞ)

સ્વર, ભાવાર્થ અને વિધિસહિત

યોજક :

અક્ષનિષ્ઠ મહારાજ શ્રીમન્ નથુરામશર્મા

બીલખા-કાઠિયાવાડ

પોતાના પુત્ર રામલાલના યજ્ઞોપવીતપ્રસંગે દ્વિજ્ઞેને

પડતમૂલ્યે આપવા પ્રકટ કરનાર :

ત્રિકમલાલ મથુરભાઈ ત્રિવેદી-ભીમરીવાળા

કપડવંજ-ગુજરાત

પ્રતિ ૧૫૦૦

સં. ૧૯૮૭

શક ૧૮૫૩

સન ૧૯૩૧

પડત મૂલ્ય રૂ. ૦-૪-૦

અગત્યનું શુદ્ધિપત્રક

પૃષ્ઠ	પંક્તિ	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૪	૫	ચોનિ ૨ ૩	ચોનિ ૨૨
૫	૪	હાઉ ૨ ૩	હાઉ ૨૩
૫	૫	હાઉ ૫૨ ૨	હાઉ ૫૨ ૩
૫	૧૦	ઔહોવા ૨ ૧	ઔહોવા ૨ ૧
૯	૧૯	યુનજા	યુનજા ।
૧૪	૧૧	૨૩	૦ ૨૩
૧૮	૯	૧ ૩ ૨ યત્પાર્યા	૧ ૩ ૩ યત્પાર્યા
૪૨	૧૬	ઉપયોગ	ઉપયોગ
૫૮	૧	૨૨ ૧ ૨ ૧ પતદમૃતં	૨૨ ૧ ૨ ૧ પતદમૃતં
૫૮	૮	૧ ફહા	૧ ફહા
૬૫	૯	૧ હોયિ	૧ હોયિ ।
૬૬	૧૫	૫૨ ૩ આમંદ્રેરા ।	૫૨ ૩ આમંદ્રેરા ।
૬૯	૭	વાંત્સલિભ્યાઃ	વાંત્સલિભ્યાઃ ।
૭૧	૧	ઔહોવા]	ઔહોવા
૭૨	૧૦	હવિપૃથી	હવિપૃથી
૭૩	૧૪	કર્મેદ્રિયો	કર્મેદ્રિયો

મુદ્રણસ્થાન : આદિત્ય મુદ્રણાલય રાયખડરોડ અમદાવાદ.

મુદ્રક : બાબુભાઈ વિ. પાઠક

ॐ

ઉપોદ્ધાત

રુદ્ર અને દ્ર મળીને રુદ્રશબ્દ થયો છે. રુદ્ર એટલે મનુષ્યાદિને રોવરાવનાર-દુઃખ આપનાર-અવિદ્યાદિ કલેશોને, ને દ્ર એટલે દ્રાવયતિ-વિનાશયતિ-પોતાના સાક્ષાત્કારવડે નિવૃત્ત કરે છે તે રુદ્ર એટલે બ્રહ્મ. દેવોને પરોક્ષનામ પ્રિય છે તેથી બ્રહ્મનું રુદ્રને સ્થાને રુદ્ર એવું પરોક્ષનામ વેદાદિમાં પ્રચલિત છે.

શુકલયજુર્વેદીય દ્વિજોને રુદ્રના આરાધનમાટે અષ્ટાધ્યાયી રુદ્રી છે, ને ઋગ્વેદીઓને માટે રુદ્રાધ્યાય છે, પણ સામવેદીય દ્વિજોને રુદ્રના આરાધનમાટે તેવી રુદ્રી નથી. તે ખોટ પૂરી પાડવા શ્રીયુત પ્રભાશંકર ત્રિકમજીએ સામવેદીઓના શિષ્ટાચારને અને જૂની પદ્ધતિઓને અનુસરી સામવેદરુદ્રી અથવા સામવેદ-રુદ્રજાપ એવા નામનું નાનું સંસ્કૃત પુસ્તક સ્વરસહિત પ્રકટ કરાવેલું છે. કલકત્તાવાળા શ્રીયુત સામશ્રમીએ પણ કેટલાંક સામગાનો સ્વરસહિત પ્રકટ કરેલાં છે. આ પુસ્તકમાં રુદ્રપૂજામાં તથા રુદ્રી આદિમાં આવતાં સર્વ સામગાનો સ્વરસહિત આપ્યાં છે, ને તેનો ગુજરાતી ભાવાર્થ સાયણભાષ્યાદિને અનુસરીને આપ્યો છે. રુદ્રપૂજાનો વિધિ સંસ્કૃતમાં નહિ આપતાં ગુજરાતીભાષામાં આપ્યો છે કે જેથી સાધારણ સંસ્કૃત જાણનારને વા સંસ્કૃત નહિ જાણનારને પણ તે ઉપયોગી થાય.

“एकं सद्भिर्मा बहुधा वदन्ति” (એક સદ્વસ્તુને-બ્રહ્મ-સ્વરૂપને-વેદવેદાંતો બહુ પ્રકારે કહે છે,) એ શ્રુતિમાં કહ્યા

પ્રમાણે આ રુદ્રપૂજામાંના મંત્રોમાં-ગાનોમાં-એકજ રુદ્રને-
અક્ષરો-સૂર્ય, અગ્નિ અને ઇંદ્રાદિના નામથી વર્ણવેલ છે
એમ જાણવું.

છાંદોગ્યોપનિષદના પહેલા પ્રપાઠકના તેરમા ખંડમાં સામના
અવયવરૂપ સ્તોત્ર (અર્થરહિત તથા ગાયનની સિદ્ધિરૂપ
પ્રયોજનવાળા) અક્ષરોને વિષય કરનારી ઉપાસનાઓનું વર્ણન
કરેલું છે, ત્યાં હાઉકાર, હાઈકાર, અથકાર, ઈહકાર, ઈકાર,
ઉકાર, એકાર, ઓહોયિકાર, હિંકાર, સ્વર, યા, વિરાટ ને
હુંકાર એ તેર સ્તોત્રોની ઉપાસનાનું વર્ણન કર્યું છે.

ઉપર જણાવેલા સ્તોત્રોનો કોઈ પણ પ્રકારનો અર્થ થતો
નથી. સામવેદીય રુદ્રીમાં જે અનેક સ્તોત્રો આવ્યા છે
તેમાંથી હાઉ એ સ્તોત્રોનો અર્થ આશ્ચર્યરૂપ છે એવો થાય
છે, અને બીજા હુવે, હુવે, હોવા, હા, હાહ, હેયિ ઓ અને હયો
ઇત્યાદિ સ્તોત્રોનો અર્થ ઘણું આશ્ચર્ય છે, અથવા ઘણું
આનંદ થાય છે એવો કરી શકાય. જેમ કેટલાક ગરબામાં
ને ગરબીમાં તથા દેશીઓમાં રે, લોલ ને જ એવા અક્ષરો
આવે છે તેનો કંઈ અર્થ થતો નથી તેમ સામવેદમાંના
સ્તોત્રોનો પણ કંઈ અર્થ થતો નથી. તે શબ્દો માત્ર ગાયનની
શૈલીમાં વૃદ્ધિ કરવામાટે છે.

જેમને સ્વરસહિત સામગાન શીખવાં હોય તેમણે કોઈ
સારા વિદ્વાનપાસેથી તે સામગાનો શાખી લેવાં.

આ પુસ્તકમાં કોઈ કોઈ સ્થલે શબ્દની પાછળ જે આવું
(હ-) ચિહ્ન મૂકેલું છે તે અર્ધ અનુસ્વારમાટે મૂકેલું છે. તે
સ્થલે આવા (૨) ચિહ્નમાટે તે મૂકેલું છે એમ જાણવું.

॥ सप्तवेदीयः पूजादि ॥

मंगलम्

नमः प्रशांतरूपाय सच्चिदानंदमूर्तये ।

परिपूर्णस्वरूपाय नमः शांताय तेजसे ॥ १ ॥

ભાવાર્થ:-અત્યંત શાંતસ્વરૂપવાળા અને સદ્રૂપ, ચિદ્રૂપ ને આનંદરૂપ સ્વભાવવાળા પરમાત્માને નમસ્કાર. દેશ, કાલ ને વસ્તુના પરિચ્છેદથી રહિત સ્વરૂપવાળા અને શાંતપ્રકાશવાળા પરમાત્માને નમસ્કાર.

પ્રાતઃકાલમાં વેલાસર ઊઠી, શૌચ, દાતણુ, સ્નાન, પ્રાતઃ-સંધ્યા, પ્રાતર્હોમ, માધ્યાહ્નસંધ્યા, બ્રહ્મયજ્ઞ અને તર્પણથી પરવારી, પછી સામવેદી દિગ્ધે કોઈ પણ શિવાલયમાં બેસી, રુદ્રપૂજાદિનો પ્રારંભ કરવો.

રુદ્ર એટલે મનુષ્યને રોવરાવનાર અવિદ્યાદિ કલેશો, તેને દ્ર એટલે દૂર કરે છે તે રુદ્ર. તે સગુણબ્રહ્મ વા મહેશ્વર છે. રુદ્રમાં બે દ થવા બોધ્યો, પણ દેવોને પરોક્ષ નામ પ્રિય હોવાથી રુદ્રને સ્થાને રુદ્ર શબ્દ થયો છે એમ જાણવું.

હાથપગ ઘોઘ, શિખા બાંધી, પૂર્વાલિમુખે કે ઉત્તરાલિ-
મુખે દલાદિના પવિત્ર આસનપર સ્વસ્થપણે બેસી, આચમન-
પ્રાણાયામ કરી, નેત્રાદિ ઇન્દ્રિયોને સ્પર્શ કરી, પોતાના શ્રી-
સદ્ગુરુને અને શ્રીગણપતિને નમસ્કાર કરી, પછી ઐ નમો
મહેશ્વરાય એમ બોલી, શ્રીમહેશ્વરને ત્રણ વાર પંચાંગ
નમસ્કાર કરવા. પછી જમણા હાથમાં રાખેલી તાંબાની કે
રૂપાની આચમનીમાં જલ વા જલ, પુષ્પ ને અક્ષત લઈ નીચે
પ્રમાણે શ્રીમહેશ્વરની પૂજાદિનો સંકલ્પ કરવો:—

અત્રાઘ મહામાંગલ્યપદે અમુકમાસે અમુકપક્ષે અમુકતિથૌ
અમુકવાસરે શ્રીમહેશ્વરપ્રીતયે ષોડશોપચારપૂજાપૂર્વકં રુદ્રા-
ધ્યાયસ્ય જપં વા અભિષેકમહંકરિષ્યે ॥

પછી ઐ નમો ભગવતે રુદ્રાય એ મંત્રવડે શ્રીરુદ્રને નમન
કરી હું રુદ્ર છું એમ પૂજા કરનારે પોતાના મનમાં પૂજાના
અધિકારમાટે લાવના કરવી, કેમકે દેવ થયા વિના મનુષ્યથી
દેવને પૂજી શકાતા નથી. પછી નીચે જણાવ્યા પ્રમાણે અંગ-
ન્યાસ કરી, પછી ષડંગન્યાસ કરવા.

ઐકારના પ્રજ્ઞા ઋષિ, દૈવીગાયત્રી છંદ ને પરમાત્મા દેવતા
છે, અને શિખામાં ન્યાસ (શિખાનો સ્પર્શ) કરવામાં તેનો
ઉપયોગ છે. સૂર્યઋષિ: સ્વઃ એ ત્રણ વ્યાહૃતિઓના અનુક્રમે
વિશ્વામિત્ર, જમદગ્નિ ને ભરદ્વાજ ઋષિ, ગાયત્રી, ઉષ્ણિજ્ઞ
ને અનુષ્ટુપ છંદ અને અગ્નિ, વાયુ ને સૂર્યદેવતા છે. તત્સવિતો
એ ગાયત્રીમંત્રના વિશ્વામિત્ર ઋષિ, ગાયત્રી છંદ ને સ્તુતિ

નીચેના રૌરવ અને યોદ્ધાજય એ બે સામના રુરુ ને
યુધાન્જન ઋષિ, ધૃહતી છંદ ને સોમ દેવતા છે, અને બંને
નેત્રનો સ્પર્શ કરવામાં તેનો ઉપયોગ છે:—

પુનાનઃ સોમાર ધારા ૨૩૪ યા । આપો વસાનો અ-
ર્પસ્યા રત્નધા યોનિમૃતસ્યસા ૨ યિદસાયિ । ઓહારે ઉવા
ઉત્સો દેવો હિરા ૨૩૪ાથિ । ઓહારેઉવા । ણ્યયા । ઔર-
હોવા । હોપહ । હા ॥ ૪ ॥ પુનારે ૧ । નારઃ સો । મ । ધારા
૨૩૪ યા । આપો ૨ । વસા ૨ । ન આ ૨૪૫ । ષા ૨૩૪ સી ।
આરાન્નધાઃ । યો । નિમૃતા ૨ । સ્યસા ૨૪૫યિ । દા ૨૩૪ સી ।
ઉત્સારઃ । દાયિવો ૨ । હિરા ૨૪૫ । ણ્યા ૨૩૪ યાઃ ॥ ૫ ॥

ભાવાર્થ:—હે પવિત્ર કરનાર સોમ ! આપ જલોને આ-
ચ્છાદન કરતા છતા, પોતાની ધારાથી દ્રોણુકલશમાં—એક
પ્રકારના યજ્ઞપાત્રમાં—ગમન કરો છો, વળી રમણીય ધનોને
આપનાર આપ યજ્ઞના સ્થાનને પ્રાપ્ત થાઓ છો, અને શોભતા
છતા દેવતાઓના હિતકારી અને રમણીય થાઓ છો. ૫

નીચેના પ્રાણુ અને અપાન એ બે સામના વસિષ્ઠ ઋષિ,
ત્રિષ્ટુપ્ છંદ ને ઇંદ્ર દેવતા છે, અને નાસિકાનો સ્પર્શ કરવામાં
તેનો ઉપયોગ છે:—

૨ ૩ ૧૩ ૧૩ ૨૧ ૨
 હાડ । ૩ । આયુઃ । ૩ । સાત્યં । ૩ । ઇંદ્રં નરો । ને૩-
 ૧ ૨૩ ૪ ૫ ૨ ૧૩ ૨૧ ૨ ૩ ૪ ૫
 મધિ । તાહવંતાયિ । યત્પારિયાઃ । યુનજ । તાયિધિયસ્તાઃ ।
 ૨૩ ૧૩ ૨ ૧ ૨ ૩ ૪ ૫ ૨૩ ૧૩ ૨ ૧૩
 શૂરોનૃષા । તા૩શ્રવ । સશ્વકામાયિ । આગોમતાયિ । વ્રજેમ ।
 ૨૩ ૩ ૪ ૫ ૨ ૩ ૧૩ ૧૩ ૧૩ ૩ ૨
 જાતુવન્નાઃ । હાડ । ૩ । આયુઃ । ૩ । સાત્યં । ૨ । સત્યા
 ૫ ૩ ૩ ૩ ૧ ૧ ૧ ૧ ૨ ૩ ૧૩ ૩ ૨
 ૩૪ । ઔહોવા । ૩ ૨ ૩ ૪ ૫ ॥ ૬ ॥ હાડ । ૩ । આ નો હિય
 ૨ ૩ ૧ ૨ ૧ ૨ ૧ ૨ ૩ ૪ ૫ ૨
 । ૩ । મનદોહં । ૩ । ઇંદ્રં નરો । ને૩મધિ । તાહવંતાયિ । ય-
 ૧ ૩ ૨ ૧ ૨ ૧ ૩ ૪ ૫ ૨ ૩ ૧૩ ૨ ૧
 ત્પારિયાઃ । યુનજ । તાયિધિયસ્તાઃ । શૂરોનૃષા । તા૩શ્રવ ।
 ૨ ૩ ૪ ૫ ૨ ૩ ૧૩ ૨ ૧૩ ૨ ૩ ૪ ૫ ૨ ૩
 સશ્વકામાયિ । આગોમતાયિ । વ્રજેમ । જાતુવન્નાઃ । હાડ ।
 ૧ ૩ ૩ ૨ ૨ ૩ ૧ ૧ ૧ ૧ ૧ ૩ ૪ ૨
 ૩ । આનોહિય । ૩ । મનદોહં । ૨ । મના૨૩ । દોહા ૩૪ ।
 ૫ ૩ ૨ ૩ ૧ ૧ ૧ ૧
 ઔહોવા । ૩ ૨ ૩ ૪ ૫ ॥ ૭ ॥

ભાવાર્થ:-હાડ એ અહોનું વર્ણનો વિપર્યય થવાથી થયેલું
 ૩૫ છે. તેનો અર્થ આશ્ચર્ય છે એવો થાય છે. જ્યારે યુદ્ધમાં
 રક્ષાના હેતુભૂત તે પ્રસિદ્ધ કર્મો યોજાય છે ત્યારે સંગ્રામ
 કરનારા મનુષ્યો! સંગ્રામમાં જે ઇંદ્રનું આવાહન કરે છે તે
 વીર મનુષ્યોના વિભાગ કરીને તેમને જે સ્થાનપર રાખવા જોઈએ
 તે સ્થાનપર રાખે છે તે આપ અન્ન અથવા ખલ પ્રાપ્ત કરવાની

અભિલાષા થયે અમને ગાય આદિ પશુઓથી યુક્ત ગાયોના નિવાસમાં ભાગવાળા કરે. ૬-૭

નીચેના ધૃહત અને રથંતર એ બે સામના ભરદ્વાજ ને વસિષ્ઠ ઋષિ, ધૃહતી છંદ ને ઇંદ્ર દેવતા છે, અને શ્રોત્રનો સ્પર્શ કરવામાં તેનો ઉપયોગ છે:—

૨૩૪ ૪ ૪ ૨ ૨૩૧૨૨ ૧ ૨ ૮૩

ઔહોયિન્વામિદ્વિહવામદારેણ । સાતૌવાજા । સ્યાકારા

૨૩૪ વાઃ । તુ વા ૩૪ । ઔહોવા । વૃત્રાયિષુ વાયિ । દ્રાસા

૩૧ ત્ । પતિના ૨૩૪ રાઃ । ત્વાં કાષ્ઠા ૩૪ । ઔહોવા ।

સૂરઅર્વા ૨૩૪ । તાઃ । ઉહુવા દદાઽ । વા । હસ્ ॥ ૮ ॥

ભાવાર્થ:—હે ઇંદ્ર ! સ્તુતિ કરનારા અમે અન્નનું દાન આપવાનિમિત્ત આપનેજ સ્તુતિઓથી પોકારીએ છીએ. હે ઇંદ્ર ! સર્જનોના પાલક આપનું અન્ય મનુષ્યો શત્રુઓને જિતવાનિમિત્ત આર્ધાન કરે છે, અને અશ્વસંબંધી સંગ્રામોમાં યુદ્ધની ઇચ્છા રાખનારાઓ જય મેળવવા આપનેજ નિમંત્રે છે તેમ અમે પણ આ કાર્યની સિદ્ધિમાટે આપનેજ માનપૂર્વક નિમંત્રીએ છીએ. ૮

૨૩૩ ૪ ૪ ૪ ૧ ૧ ૨૪ ૩ ૪૪

આભિત્વા શૂરનોનુ મોવા । આદુર્ગધા ઇવ ધેનવ ઇક્ષા

૧ ૩ ૨ ૧ ૪૨ ૧ ૪

૩ । તાસ્થૂ ૨૩૪ ષા । ઔવા ૬ । હાઽવા । અસ્ ॥ ૯ ॥

ભાવાર્થ:—હે પસક્રમી ઈંદ્ર ! જેમ હોહ્યાવિનાની ગાય
વાછડી કે વાછડાભણી પ્રેમપૂર્વક હુંકાર શબ્દ કરે છે તેમ
અમે જંગમ જગતના સ્વામી તથા સ્થાવર જગતના સ્વામી ને
સર્વજ્ઞ એવા આપને વારંવાર સપ્રેમ પ્રણામ કરીએ છીએ. ૯

નીચેના સેતુસામના પ્રજાપતિ ઋષિ, ત્રિષ્ટુપ્ છંદ ને પરમાત્મા
દેવતા છે, અને મુખનો સ્પર્શ કરવામાં તેનો ઉપયોગ છે:—

હા^{૨૪} | ર | સેતૂ^{૧૪૪}દ્-સ્તર^૨ | ર | દુસ્ત^{૨૧} | રાન્^{૩૩} | ર |
દા^{૧૪૨૪૧૪૪૨} ને નાદા^{૨૪} નં^૨ | ર | હા^૪ | ર | અહમ^૪સ્મિ પ્રથમ^૧ જા^૧ ઋતા^{૨૨}
સ્યા^{૨૧૧૧૨૪} ૨૪૫ | હા^{૧૪૪} | ર | સેતૂ^૨દ્-સ્તર^૨ | ર | દુસ્ત^{૨૧} | રાન્^{૩૩} | ર |
અક્રો^{૧૪૨૪૧૪૨}ધેન ક્રો^{૧૪૨૪૧૪}ધં | ર | અક્રો^{૨૪}ધેન ક્રો^{૨૪}ધં | હા^{૨૪૪} | ર | પૂર્વ^૪ દે-
વે^૪ભ્યો અમૃત^૧સ્યના^{૨૧૧૧૨૨} ૨૩ મા^{૧૪૪} ૨૪૫ | હા^૨ | ર | સેતૂ^૨દ્-સ્ત-
ર^{૨૧૧૩૩} | ર | દુસ્ત^{૨૧૨} | રાન્^{૨૪} | ર | શ્રદ્ધ^{૨૪}યા શ્રદ્ધા^{૨૪}મ્ | ર | હા^{૨૪} | ર |
યો^{૨૪} મા દદા^૨તિ સ^{૪૧} ઇ દેવ^{૨૧૧૧}મા ૨૩ વા^{૨૪} ૨૪૫ ત્ | હા^{૨૪} | ર |
સેતૂ^{૧૪૪}દ્-સ્તર^૨ | ર | દુસ્ત^{૨૧} | રાન્^{૩૩} | ર | સત્યે^{૨૧૪૪૨}નાનૃતં^{૨૪} | ર | હા^{૨૪}
| ર | અહમ^૨મમમમદંતમા^{૧૧૧૨૩૩} ૨૩ વ્રી^{૨૪૧૨} ૨૪૫ | હા^{૨૪૧૨}૩વા | ષ્ણા-
ગતિઃ^{૨૪૧૨૧} | ર | એતદમૃતં^{૧૨} | ર | સ્વર્ગ^{૧૪}ચ્છ | ર | જ્યોતિર્ગ^{૧૪}ચ્છ | ર |
સેતૂ^{૧૪૪}દ્-સીત્વા^{૨૪૧૪૨૧} ચતુરા^{૧૧૧૧} ૨૩૪૫: || ૧૦ ||

ભાવાર્થ:-અન્નના અધિષ્ઠાતા દેવ કહે છે:-હું અન્નદેવ અગ્નિ ને વરુણ આદિ દેવતાઓથી પૂર્વ છું. હું નિશ્ચય વિનાશ-રહિત ને સત્યસ્વરૂપ પરમાત્માનો. સર્વથી પ્રથમ ઉપજનાર પ્રસિદ્ધ પદાર્થ છું. જે પુરુષ અન્નને અતિથિઓને માટે આપે છે તેજ આ પ્રસિદ્ધ રીતિથી સર્વપ્રાણીઓની રક્ષા કરે છે, અને જે પુરુષ લોભયુક્ત થઈ પ્રાણીઓને અન્ન આપતો નથી, અર્થાત્ કેવલ પોતેજ લક્ષણ કરે છે તે નાનાપ્રકારના અન્નનું લક્ષણ કરનાર લોભીને હું (અન્નદેવ) લક્ષણ કરું છું, અર્થાત્ તેવા લોભી પુરુષના સર્વસ્વનો હું નાશ કરું છું. ૧૦

સંતેપયાદ્-સિંઠ-એ મંત્રના સોમ ઋષિ, ત્રિષ્ટુપ્ છંદ ને સોમ દેવતા છે, અને જિહ્વાનો સ્પર્શ કરવામાં તેનો ઉપયોગ છે:-

ઓવા રે । ૩ । સંતેપયા । સી રે સમુ । યં તુ વાજાઃ । સં-
 વૃષ્ણિયા । ની રે અભિ । માતિષાઠાઃ । આપ્યાયમા । ની રે અમૃ ।
 તાય સોમા । દિવિશ્રવા । સી રે ઉત્ત । માનિધિષ્વા । ઓવા રે । ૨ ।
 ઓરે । વા રે ૩૪ । ઔહોવા । જ્ય ૩ । ॥ ૧૧ ॥

ભાવાર્થ:-હે સોમ ! શત્રુઓનો નાશ કરનારા આપને હોમવામાટે નિયત કરેલ ક્ષીર પ્રાપ્ત થાઓ, હવિષરૂપ અન્ન આપને પ્રાપ્ત થાઓ, અને વીર્ય (બલ) પણ આપને પ્રાપ્ત થાઓ, અર્થાત્ એ સર્વને આપ ગ્રહણ કરો. હે સોમ ! આપ

અમરપણામાટે ચારે તરફથી વૃદ્ધિ પામતા છતા, સ્વર્ગમાં
અમારે ભક્ષણ કરવાયોગ્ય ઉત્તમ હવિષ્ફળ અન્નોને ધારણ
કરે છે. ૧૧

નીચેના જરાબોધ૦ એ સામના અગ્નિ ઋષિ, ગાયત્રી છંદ
ને રુદ્ર દેવતા છે, અને ગ્રીવાનો સ્પર્શ કરવામાં તેનો ઉપયોગ છે:-

^{૫ ૩૩ ૪ ૫} જરાબોધોવા । ^{૧ ૨ ૧} તાદ્વિવિદ્વાયિ । ^{૨ ૧} વિશાયિવા ૨૩ યિશે ।
^{૨ ૧૩} યજ્ઞિયાયા । ^{૧૩} સ્તોમાદ્-^૭ રુદ્રા ૨૩ યા । ^{૪૩૩ ૫ ૩૩ ૨} દશીકો ૩૪૫ ઇ । ડા
॥ ૧૨ ॥

ભાવાર્થ:-હે સ્તુતિઓથી પ્રબલિત થનાર અગ્નિદેવ !
આપનું આરાધન કરનારી તે તે પ્રજાપર અનુગ્રહ કરવાને,
અને યજ્ઞસંબંધી અનુષ્ઠાનની સિદ્ધિમાટે આપ યજ્ઞસ્થાનમાં
પ્રવેશ કરો. યજ્ઞમાન પણ જવાલાથી ઉગ્રફળ ધારણ કરનાર
આપની પ્રસન્નતામાં હેતુફળ શ્રદ્ધાથી સારી રીતે સ્તુતિ
કરે છે. ૧૨

વ્રત અને પક્ષ એ બે સામના પ્રજાપતિ ઋષિ, ત્રિષ્ટુપ્
છંદ ને ઇંદ્ર દેવતા છે, અને બંને બાજોનો સ્પર્શ કરવામાં તેનો
ઉપયોગ છે:-

^{૨૪} હાઉ । ૩ । ^૧ હદ્-^૨ હદ્-^{૨૪} હદ્-^{૨૪} હદ્- । ૩ । હાઉ । ૩ ।
^{૨૧} ઈંદ્રં નરો । ^૨ ને ૩ ^૧ મધિ । ^{૨૪૩૪ ૫} તાહવંતાયિ । ^{૨ ૧૪} યત્પારિયાઃ । ^{૨ ૧ ૨} યુનજાતા

^{૩ ૪ ૫} યિ ધિયસ્તાઃ । ^{૨૪ ૧૪} શૂરો નૃષા । ^{૨ ૧} તા૩શ્રવ । ^{૨ ૩ ૪ ૫} સશ્વકામાયિ । ^{૨૪ ૧૪} આગોમ-
^{૨ ૧૪} તાયિ । ^{૨૪ ૩ ૪ ૫} વ્રજેભ । ^{૨૪} જાતુવન્નાઃ । ^૧ હાઉ । ^૨ ૩ । ^{૨૪} હદ્-હદ્-હદ્-હદ્-
^{૨ ૩ ૩} ૩ । ^૨ હાઉ ૩ । ^{૩ ૧ ૧ ૧ ૧} વા ૩ । ^{૨૪} ઈ ૨૩૪૫ ॥ ૧૩ ॥ ^{૨૪} હાઉ । ^૨ ૩ ।
^૧ ઇહા । ^૧ હદ્-હદ્-હદ્- । ^૨ ૩ । ^{૨૪} હાઉ । ^{૨ ૧} ૩ । ^૨ હંદ્રં નરો । ^૧ ને૩મધિ ।
^{૨ ૨ ૩ ૪ ૫} તાહવંતાયિ । ^{૨ ૧૪} યત્પારિયાઃ । ^{૨ ૧} યુનજ । ^{૨ ૧} તાયિ ધિયસ્તાઃ । ^{૩ ૪ ૫} શૂરો નૃષા ।
^{૨ ૧} તા૩શ્રવ । ^{૨ ૩ ૪ ૫} સશ્વકામાયિ । ^{૨૪ ૧૪} આગોમતાયિ । ^{૨ ૧૪} વ્રજેભ । ^{૨ ૩ ૪ ૫} જાતુવન્નાઃ ।
^{૨૪} હાઉ । ^૧ ૩ । ^૧ ઇહા । ^૨ હદ્-હદ્-હદ્- । ^{૨ ૩ ૩} ૩ । ^૨ હાઉ ૩ । ^૩ વા ૩ । ^૩ ઈ
^{૧ ૧ ૧ ૧} ૨૩૪૫ ॥ ૧૪ ॥

આ તેરમા ને ચૌદમા સામનો અર્થ આગળ છઠ્ઠા ને સાતમા સામમાં આવી ગયો છે.

અશ્વી અને વ્રત એ બે સામના બે અશ્વિન ઋષિ, બૃહતી છંદ ને બે અશ્વિન દેવતા છે, અને બાહુનો સ્પર્શ કરવામાં તેનો ઉપયોગ છે:-

^{૨૪} હો ઇહા ૩ । ^{૨૪} ઇહો ઇહા ૩ । ^{૨ ૪ ૪} ૩ । ^{૨ ૧} ઇમાઉવાં દિવિષ્ટયા ઓ-
^૨ હાઉ । ^{૨ ૪ ૩} ઉસાહવંતે અશ્વિના ઓ ^{૨ ૧ ૨} હાઉ । ^૨ અયં વામહેવસેશ્ચી ^{૨ ૩ ૨ ૩ ૨ ૩ ૨} વસુ
^{૧ ૨} ઓ ^૨ હાઉ । ^૨ વિશંવિશદ્-હિમલ્લથા ^{૨ ૧ ૨} ઓ ^{૨ ૩} હાઉ । ^{૨ ૩} હો ઇહા ૩ । ^{૨ ૩} ઇહો

૨૨ ૨૨ ૫૨ ૨ ૧
 ઇહા ૩ । ૨ । હોઈહા ૩ । ઈહો ઇહા ૨૩૪ । ઔહોવા । ઈં
 ૧ ૨૨ ૩૨ ૨ ૧ ૩૨ ૧ ૩૨ ૨ ૨ ૨
 હી હી હી હી હિ ॥ ૧૫ ॥ હો ઇહા । ઇહો ઇહા । ૩ । ઇમાઝવાં
 ૨ ૧ ૨ ૨ ૨ ૨ ૨ ૧ ૨ ૨
 દિવિષ્ટયા હો હાઝ । ઝસાહવંતે અશ્વિના હો હાઝ । અયં
 ૨ ૨ ૨ ૨ ૨ ૧ ૨ ૨ ૧ ૨ ૨
 વામહ વસે શચી વસૂ હો હાઝ । વિશંવિશદ્-હિગછથા હો હાઝ ।
 ૧ ૩ ૨ ૧ ૩ ૨ ૧ ૩ ૨ ૧ ૩ ૨ ૫૨ ૨
 હો ઇહા । ઇહોઈહા । ૨ । હો ઇહા । ઇહોઈહા ૩૪ । ઔહોવા ।
 ૧
 ઇ ૨ । ૩ ॥ ૧૬ ॥

ભાવાર્થ:-હે અશ્વિનીકુમારો ! આ સ્વર્ગલોકને ઇચ્છનારી પ્રજાઓ ને ઋત્વિજો પણ વ્યાપકસ્વરૂપવાળા આપ ંનેનું આર્ધાન કરે છે. આ આપનું સ્તવન કરનારો હું પણ હે કર્મને ધન માનનારાઓ ! આપ ંનેનું મારી રક્ષામાટે, અથવા આપ ંનેને તૃપ્ત કરવામાટે આવાહન કરું છું, કારણ-કે આપ ંને આપની સ્તુતિ કરનારી સર્વ પ્રજાની સમીપ જાઓ છો. ૧૬

इमाः प्रजाः એ સામના પ્રજાપતિ ઋષિ, યજુષ્ છંદ અને પ્રજાપતિ દેવતા છે.

मनोजयित० એ સામના દ્વિશ ઋષિ, અનુષ્ટુપ્ છંદ ને બિશ્વેદેવા દેવતા છે, અને હૃદયનો સ્પર્શ કરવામાં તેનો ઉપયોગ છે:-

૨૬ ૧ ૬ ૧ ૬ ૧ ૬ ૨ ૬ ૧
 હાઉ । ૩ । ઇમાઃ । ૩ । પ્રજાઃ । ૩ । પ્રજાપતે । હોઈ । ૨ ।
 ૧ ૬ ૨ ૬ ૨ ૧ ૨ ૬ ૧ ૨ ૨ ૬ ૧ ૨
 પ્રજાપતે । હા ૩૧ ઉ । વા ૨ । એ । હૃદયં । ૨ । એ । હૃદયા ૩
 - ૨ ૧ ૬ ૬ ૨ ૬ ૧ ૧ ૧ ૧ ૧
 ૧૩ । વા ૨ । પ્રજારૂપમજીજને ૩ । ઇટ્ઠ્ઠા ૨૩૪૫ ॥ ૧૭ ॥
 ૨૬ ૧ ૬ ૨ ૧ ૨ ૧ ૬
 હાઉ । ૩ । મનોજયિત્ । ૩ । હૃદયમજયિત્ । ૩ । ઇંદ્રો
 ૨ ૨ ૧ ૨ ૨ ૨ ૨ ૧ ૨ ૨ ૧ ૨
 જયિત્ । ૩ । અહમજૈષં । ૩ । હાઉ । ૩ । યદ્વર્ચો હિરણ્ય ।
 ૧ ૩ ૩ ૧ ૨ ૨ ૧ ૨ ૨ ૧ ૨ ૧ ૨ ૧ ૨ ૨ ૧ ૧ ૩ ૩
 સ્યા । યદ્વા વર્ચો ગંભામુ । તા । સત્યસ્ય વ્રહ્મણો વ । ચાઃ ।
 ૧ ૨ ૨ ૨ ૧ ૨ ૨ ૧ ૨ ૨ ૧ ૨ ૨ ૧ ૨
 તેન ાસદ્-સૃજામ । સાયિ । હાઉ । ૩ । મનોજયિત્ । ૩ । હૃદય-
 ૧ ૨ ૨ ૨ ૧ ૨ ૨ ૨ ૩ ૩
 મજયિત્ । ૩ । ઇંદ્રોજયિત્ । ૩ । અહમજૈષં । ૩ । હાઉ ૩ । વા ।
 ૨ ૨ ૧ ૨ ૨ ૧ ૨ ૧ ૨ ૨ ૧ ૨ ૨ ૨ ૨
 એ । મનોજયિદ્દૃદયમજયિદિંદ્રોજયિદહમજૈષં । ૩ । એ ।
 ૨ ૧ ૨ ૩ ૧ ૧ ૧ ૧
 અહ સુવર્જ્યોતી ૨૩૪૫ઃ ॥ ૧૮ ॥

ભાવાર્થ:—હે પ્રજાપતે ! આ પ્રજાઓ પોતાના હૃદય-
 માંથી પોતાના હૃદયરૂપ પ્રજાને ઉપજાવતી હવી. ૧૭

ઇંદ્ર મનને જિતતા હવા. તે હૃદયને જિતતા હવા. તે
 અન્યને જિતતા હવા. હું પણ જય પામતો હવો. જે સોનાનું
 તેજ છે, અથવા જે ગાયોનું તેજ છે તે સત્યવ્રહ્મનું છે. તે
 તેજવડે મને યુક્ત કરે. હું સ્વર્ગના પ્રકાશરૂપ છું. ૧૮

પિવા સુતસ્ય૦—એ મંત્રના જમદગ્નિ ઋષિ, બૃહતી
છંદ ને ઈંદ્ર દેવતા છે, અને પૃથ્લાગનો સ્પર્શ કરવામાં તેનો
ઉપયોગ છે:-

પિવા૩સુતસ્યરસિનાઃ । મત્સ્વાન ઇંદ્રગોમતા ૨૩ હોડ્યા ।
૨૨ ૧ ૨ ૨ ૨ ૨ ૧ ૨ ૧ ૨
આપિર્નો બોધિસધમાગ્રે વૃધા ૨૩ હોડ્યા । અસ્માહ્-આ
૨ ૨ ૧ ૨ ૧
૨૩ વા । તુતાયિધા ૨૩ યા ૩૪૩ઃ । ઓ ૨૩૪૫ યિ ।
૫
હા ॥ ૧૧ ॥

ભાવાર્થ:-હે ઈંદ્ર ! ગાયના રસવાળા દૂધધૃતાદિથી
યુક્ત અમારા સંપાદન કરેલા સોમનું આપ પાન કરો, ને પીને
પ્રસન્ન થાઓ, અને જેમાં દેવતાઓ શીઘ્ર પ્રસન્ન થાય છે
એવા યજ્ઞમાં ધનાદિ આપનાર આપ બાંધવ બનતા છતા
અમારી વૃદ્ધિને માટે આપ સાવધાન થાઓ. આપના અનુગ્રહ
કરનારા વિચારો અમારી-આપની સ્તુતિ કરનારાઓની-
રક્ષા કરો. ૧૯

આજુહોતા૦—એ મંત્રના શ્યાવાશ્વ ઋષિ, ત્રિષ્ટુપ છંદ ને
અગ્નિ દેવતા છે, અને નાલિનો સ્પર્શ કરવામાં તેનો ઉપયોગ છે:-

૪૨૫ ૨ ૪ ૨ ૧ ૨ ૧ ૨ ૧ ૨ ૨
આજુહોતા । હવિષામર્જયા ૨ ધ્વા ઉવાર । નિહોતારં
૧ ૩ ૨ ૩ ૨ ૧
ગૃહપતિં દધારે યિધ્વા ઉવા ૨૩૪ । ઇડા ૩ ૪ સ્પદાયિ । નમ-

૨૨ ૨ ૧ ૧ ૨ ૧ ૧ ૨ ૧ ૪ ૫
 સારાતહાવ્યારમ્ । સાપર્યતા । યાજતંપા ૨૩ । સ્તિયોવા ।
 ૪ ૫
 આપનો ૬ હાયિ ॥ ૨૦ ॥

ભાવાર્થ:—હે ઋત્વિજો ! અગ્નિનું આવાહન કરો, ને હવિષ આપી તેમને સુખી કરો. દેવોનું આવાહન કરનારા ગૃહ-રક્ષક અગ્નિને ભૂમિની ઉત્તરવેદીમાં પૂર્ણરૂપથી સ્થાપન કરો, ને નમસ્કારપૂર્વક હુતદ્રવ્ય અર્પણ કરવામાં આવ્યું છે એવા તે પૂજનીય અગ્નિની યજ્ઞગૃહોની મધ્યે સારી રીતે પરિચર્યા કરો. ૨૦

આતૂન૦ એ પ્રથમના બે સામના ગૌરીવિતિ ઋષિ, ગાયત્રી છંદ ને ઈંદ્ર દેવતા છે, અને ઉદરનો સ્પર્શ કરવામાં તેનો ઉપ-યોગ છે:—

૫૨૨ ૨ ૧ ૨ ૧ ૨૨ ૧
 આતૂનઆ । દ્રક્ષુમા ૨૩ તામ્ । ચાયિત્રં ગ્રામા ૨૩ હ—
 ૨ ૧ ૧ ૧ ૨૨ ૩ ૫ ૧ ૧
 હાયિ । સંગૃહમાયા । મહાહસ્તો ૨૩૪ હાયિ । દક્ષાર યિના-
 ૧ ૧ ૮ ૩ ૫૨૨ ૧ ૨ ૧
 યિના । મહા ૨૩ । હારસ્તા ૨૩૪ ઔહોવા । દક્ષિણેરના
 ૧ ૧ ૧ ૧
 ૨૩૪૫ ॥ ૨૧ ॥

૫૨૨ ૪ ૫ ૧ ૮ ૩ ૫
 આતૂન ઇંદ્ર ક્ષુમાંસ્તામ્ । ષિત્રા ૨૬—ગ્રા ૨૩૪ ભામ્ ।
 ૨ ૮ ૩ ૫ ૬ ૨ ૧ ૮ ૩ ૫૨૨ ૧
 સંગૃહમા ૨૩૪ યા । મારહા ૩ । હારસ્તા ૨૩૪ ઔહોવા । દ-
 ૨ ૨ ૮ ૩ ૧ ૧ ૧ ૧
 ક્ષિણે ના ૨૩૪૫ ॥ ૨૨ ॥

આ બે સામનો અર્થ આગળ ૨૩-૨૪ સામની નીચે આપ્યો છે.

પછીના એજ બે સામના આદ્યપાર ઋષિ, ગાયત્રી છંદ ને ઇંદ્ર દેવતા છે, અને કેડનો સ્પર્શ કરવામાં તેનો ઉપયોગ છે:-

૪૨૨૫૪ ૫ ૦ ૫ ૨ ૧ ૩ - ૧

આતૂનઈ । દ્રહુમાદિતામ્ । ચિત્રં ગ્રામદ્-સંગૃભારયા ।

૨ ૧ ૩ ૧ ૨ ૨ ૮ ૩ ૫ ૨૨ ૧

ચિત્રં ગ્રામદ્-સં । ગૃ । ઔ૩ હોઈ । ભા ૨૩૪ યા । એહોયિ ।

૧ ૨ ૩ ૧ ૨૨ ૧ ૩૨ ૫ ૪

મહાહસ્તીદક્ષા ૨૩ હોયિ । ઔહો । વાહો ૨૩૪ વા । ણા ૫

૫

યિનોદહાઈ ॥ ૨૩ ॥

૫૨ ૨ ૦ ૫ ૨ ૧ ૩ ૩ ૨ ૧

આતૂન ઇંદ્ર હુમાદિતામ્ । ચિત્રં ગ્રામદ્-સંગૃભાયા । ચિત્રં

૩ ૧ ૨ ૫ ૩ ૫ ૨૨ ૧

ગ્રામદ્-સં । ગૃ ૨૩ । ઈ ૩૪ હા । ભા ૨૩૪ યા । એ હોયિ ।

૧ ૨ ૩ ૧ ૨૨ ૧ ૩૨ ૫ ૪

મહાહસ્તી દક્ષા ૨૩ હોયિ । ઔહો । વાહો ૨૩૪ વા । ણા ૫

૫

યિનોદહાયિ ॥ ૨૪ ॥

ભાવાર્થ:-હે ઇંદ્ર ! મોટી મોટી જીજ્ઞાસા આપ અમારા-
માટે સ્તુતિયોગ્ય, વિચિત્ર અને અહુષ્ઠ કરવાયોગ્ય ધનને
આપના દક્ષિણ (જમણા) હાથવડે અમારી સંસુખ થઈ
અહુષ્ઠ કરો. ૨૧-૨૪

સપ અને પૌષ્કલદેવવાળા સામના પ્રબપતિ ઋષિ,
ઉષ્ણિક્ષ હંદ ને સોમ દેવતા છે, અને ળને વૃષણનો સ્પર્શ
કરવામાં તેનો ઉપયોગ છે:—

૨૧ ૨ ૪ ૫ ૨ ૮૩ ૫ ૨૧૨૨ ૧ ૨ ૧
પવસ્વા૩ મધુ । મત્તા ૨૩૪ માઃ । ઇંદ્રાય સોમારે । ક્રતુ-
૨ ૪ ૨ ૮ ૫ ૭ ૨ ૧ ૧ ૨ ૪
વાયિત્તા૩મૌ ૩ । મા ૩૨૩૪ દાઃ । મહાયિ । હુક્ષાતા૩મૌ૩ ।
૨ ૫
મા ૩૪૫ દોદ હાયિ ॥ ૨૫ ॥

ભાવાર્થ:—હે સોમ ! અત્યંત મધુરતાથી યુક્ત, બુદ્ધિને
અથવા કર્મફલને આપનાર, પૂજનીય, અત્યંત પ્રકાશવાન ને
આનંદદાતા આપ ઈંદ્રને માટે મહ ઉપબવનારા થતા છતા
અહીં પાત્રમાં પ્રાપ્ત થાઓ. ૨૫

૨૧ ૨ ૪ ૫ ૨ ૮૩ ૫ ૨૧ ૨ ૧ ૧ ૨ ૮૩
ઇંદ્રમા૩હસુ । તા ૩૨૩૪માયિ । વૃષાણંયા । તૂ હારા
૫ ૨ ૧ ૨ ૭ ૮૦૩ ૨
૨૩૪યાઃ । શ્રુષ્ટાયિજાતા । સર્૩ર દા ૨૩૪૫ વા ૬૫૬ઃ । સુ-
૧ ૨ ૨ ૧ ૧ ૧
વર્વિદા ૨૩૪૫ઃ ॥ ૨૬ ॥

ભાવાર્થ:—શીઘ્ર ઉત્પન્ન થયેલો, પાત્રમાં ઝરતો, સર્વજ્ઞ,
લીલાવર્ણવાળો ને સંસ્કાર કરેલો આ સોમ ઇચ્છિતનો વર-
સાદ વર્ષાવનારા ઈંદ્રને પ્રાપ્ત થાઓ. ૨૬

શ્યાવાશ્વાંધીશુવાળા સામના શ્યાવાશ્વાંધીશુ ઋષિ, અનુષ્ટુપ્
હંદ ને સોમ દેવતા છે, અને બે બિરુનો સ્પર્શ કરવામાં તેનો
ઉપયોગ છે:—

૩૨ ૩ ૪ ૩ ૫ ૨ ૪ ૪ ૫ ૧
પુરો ૩૧। જી૩તી । વો અ । ધારસઃ । એહિયા । સ્તુ ।

૩ ૩ ૨ ૧ - ૧૨ - ૨ ૧૨
તાયમાદા । યિ । ત્નવાર યિ । એ હિ યાર । અપશ્વાનાદ-

૨ ૪ ૩ ૫ ૨૨ - ૧૨ -
શ્મારથી ૩ । છા ૨૩૪ ના । એહા ૨ યિ । એહિયા ૨ ।

૨ ૨ ૧૨ ૨ ૪ ૨ ૫
સસ્વાયો દાયિર્ઘા ૩ જી ૩ । હ્વા ૩૪૫ યોદ્ધાયિ ॥ ૨૭ ॥

૫ ૨ ૨ • ૫ ૨ ૧૨ ૨ ૨ ૧ -
પુરો જિતીવોઽધાસાઃ । સુતાયમાદા ૨૩ યા । હુંમા ૨૧૨ ।

૧ ૩ ૨ ૨ ૧ ૨ ૨ - ૧ ૧
ત્નવે અપશ્વાનદ્-શ્રથિષ્ટન । સાસ્વાર ઉવા । યોરદી । ઘા

૨ ૨ ૧ ૧ ૪ ૫ ૪ ૫
૨૩જી । દિયામ્ । ઔર૩ હોવા । હો૫૩ । હા ॥ ૨૮ ॥

ભાવાર્થઃ—હે સ્તુતિ કરનારાઓ ! આપ જેની પાસે
જય રહેલ છે એવા માન કરવાયોગ્ય સોમના સંસ્કાર કરાયેલા
અને અત્યંત મદ્યુક્ત રસની રક્ષામાટે લાંબી અલવાળા
શ્વાનને દૂર કરો, અર્થાત્ મંત્રોથી પવિત્ર થયેલા સોમને શ્વાન
અને રાક્ષસો ઉન્નિષ્ઠ ન કરે તેમ કરો. ૨૭-૨૮

રાજાન અને રૌહિણીના ઇંદ્ર ઋષિ, ત્રિષ્ટુપ્ છંદ ને ઇંદ્ર
દેવતા છે, અને યંને જાનુનો સ્પર્શ કરવામાં તેનો ઉપયોગ છે.

૧ ૧ ૧ ૩૪ ૨૪ ૪૨ ૨૪
હું । ૩ । હો । ૩ । હદ્- । ૩ । ઔહો । ૩ । ઔહોયિ

૨ ૧ ૨ ૧ ૨૪ ૩૪ ૫ ૧ ૩ ૨ ૧
। ૩ । ઇંદ્રંનરો । નેરમધિ । તાદ્વંતાયિ । ૩ । વયોઽવૃહત્ । ૩ ।

^{१ ३ २ ३१ २ ३} ^{२ १ ३} ^{२ १} ^{२ ३ ३} ^{३ ४}
 विभ्राष्टये विधर्मणे । ३ । यत्पारियाः । युनज । तायि धिय-
^५ ^{२ १ ३} ^१ ^{२ ३ १ ३}
 स्ताः । ३ । सत्यमोजः । ३ । रजःसुवः । ३ । शूरो नृषा ।
^{२ १} ^{२ ३ ४ ५} ^{२ १} ^२ ^{२ १} ^३
 ताश्च । सश्चकामायि । ३ । भद्रद्-सुधा । २ । भद्रद्-सुधो
^३ ^{१ ३} ^{२ ३ १ ३} ^{२ १ ३} ^{२ ३ ३ ४ ५}
 षमूर्ज । इषमूर्ज । २ । आगोमतायि । व्रजेभ । जातुवंनाः
^{२ १} ^{२ १} ^२ ^१ ^{२ १} ^२
 । ३ । बृहद्यशः । ३ । दिविदधे ३ हस् । २ । दिविदधे ३ ।
^{२ ३ ३} ^{१ ३ ३ ३ ३ ३} ^{३ २ १ ३ १ १ १}
 हाउवा । वागीडा सुवो बृहद्वा २३४५ः ॥ २९ ॥

^{२ ३} ^१ ^२ ^१ ^२ ^१ ^२ ^१
 हाउ३ । आयिही । ३ आयिहिया । ३ आसाउ । ३ आ
^२ ^{१ २} ^१ ^१ ^३ ^३ ^३
 याम् । ३ । नामाः । ३ । किट् । २ । इद्रं नरो नैमधिता
^{- १} ^{१ ३ २} ^३ ^{- १} ^{१ ३ ३} ^{२ ३}
 हवारन्तायि । यत्पार्था युनजते धियारस्ताः । शूरो नृषाता
^{- १} ^{१ ३ ३} ^३ ^३ ^{- १} ^१
 श्रवसश्चकारमायि । आगोमति व्रजेभ जातु वारन्नाः । मना
^१ ^{१ ३} ^१ ^१ ^१ ^{१ ३}
 २३ होयि । प्राणा २३ होयि । चक्षु २३ होयि । श्रोत्रा-
^१ ^{१ ३} ^१ ^१ ^१ ^{१ ३}
 २३ ह्-होयि । धोषा २३ होयि । व्रता २३ ह्-होयि । भूता
^१ ^{१ ३} ^१ ^१ ^१ ^{१ ३}
 २३ ह्-होयि । पाना २३ ह्-होयि । चित्ता २३ ह्-होयि ।

૧૨ ૧ ૧ ૧ ૧૨ ૧
ધીતા ૨૩ હ્-હોયિ । સુવા ૨૩ હોયિ । જ્યોતા ૨૩ યિર્હો ૨ ।

૩ ૫૨ ૨ ૩ ૧ ૧ ૧ ૧

વા ૨૩૪ ઔહોવા । ઝ ૨૩૪૫ ॥ ૩૦ ॥

આ બે સામનો ભાવાર્થ પૂર્વના ૬-૭ સામના ભાવાર્થરૂપ છે.
પ્રથેઽ એ મંત્રના દિશ ઋષિ, અનુષ્ટુપ છંદ અને વિશ્વે-
દેવા દેવતા છે.

પ્રતિષ્ઠાસિઽ એ મંત્રના ઘો ઋષિ, જગતી છંદ ને ધાવા-
પૃથિવી દેવતા છે, અને બંને ચરણનો સ્પર્શ કરવામાં તેનો
ઉપયોગ છે.

૨૨ ૧ ૨ ૧ ૨૨ ૨૨ ૧ ૨૨
હાઽ । ૩ । પ્રથે । ૩ । પ્રત્યષ્ટાં । ૩ । હાઽ । ૩ । યદ્વર્ષો

૧ ૨ ૧ ૧ ૨૨ ૧ ૨૨ ૧ ૨૨ ૧ ૨ ૧ ૨ ૧ ૨૨ ૧

હિરણ્ય । સ્થા । યદ્વા વર્ષો ગવામુ । તા । સત્યસ્ય બ્રહ્મણોવ ।

૧ ૧૨ ૨૨ ૧ ૨૨ ૧ ૨ ૨ ૧ ૨

ચાઃ । તેન માસદ્-સૃજામ । સાયિ । હાઽ । ૩ । પ્રથે । ૩ ।

૧ ૨૨ ૨૩૩ ૨૨ ૧ ૨ ૨૨ ૨૨

પ્રત્યષ્ટાં । ૩ । હાઽ ૩ । વા । એ । પ્રથેપ્રત્યષ્ટાં । ૩ । એ ।

૨૧ ૨૩ ૧ ૧ ૧ ૧ ૨ ૧ ૨ ૨ ૧

અહ્-સુવર્જ્યોતી ૨૩૪૫ઃ ॥ ૩૧ ॥ પ્રતિષ્ઠાસિપ્રતિ । ણા ।

૨૨ ૨ ૨૨ ૨ ૨ ૨ ૨ ૨ ૨

૩ । વર્ષોસિ મનોસિ એહિ । મન્યે વાં ધાવાપૃથિવી સુભોજસા

૨૨ ૨ ૨૨ ૨ ૨૨ ૨ ૨ ૨

વૈહી । યે અપ્રથેથામમિત મભિયોજનામૈહી । ધાવાપૃથિવી ભવ-

^{૨ ૨ ૨ ૨ ૨ ૨} તદ્-સ્યોના એહી । ^{૨ ૨ ૨} તેનો મુંચતમદ્-હસા એહી । ^{૨ ૧૨ ૨} પ્રતિષ્ઠાસિપ્રતિ ।
^૧ ણા । ^{૨ ૨} ૩ । ^૨ વર્ષોસિ મનોસિ એહી ^૨ ૩ । ^{૨૨ ૨૧} હાડવા । ^૨ ૫ । ^{૨૨ ૨૧} ભૂતં ।
 ૩ ॥ ૩૨ ॥

ભાવાર્થ:—હિતકારી સુવર્ણનું જે તેજ છે, જે ગાયનું તેજ છે, અને સર્વને માન્ય સત્યસ્વરૂપ વેદનું અથવા બ્રહ્મનું જે તેજ છે, તેઓ સાથે હું મંબંધ પામવાની પ્રાર્થના કરું છું, અર્થાત્ હે પ્રભો ! મારાપર કૃપા કરો, જેથી હું ધનવાળો, પશુવાળો, બ્રહ્મતેજ-વાળો ને વેદોને જાણનારો થાઉં. દુલોકના અને પૃથિવીલોકના અભિમાની દેવો આપ બન્ને સારી રીતે પાલન કરનારા છો એમ હું માનું છું. આપ બન્ને ધન આદિની આરે તરફથી પુષ્કલ વૃદ્ધિ કરો. હે દુલોક અને ભૂલોકના અભિમાની દેવો ! આપ અમને સુખરૂપ થાઓ. તે ઘાવાપૃથિવી અમને પાપથી મુક્ત કરો. ૩૧-૩૨

ષષોઽષાઽ એ મંત્રના ઉપા ઋષિ, ગાયત્રી છંદ ને અશ્વિનદેવતા છે, અને કવચનો સ્પર્શ કરવામાં તેનો ઉપયોગ છે.

^{૫૨ ૨} ષષોઽષાઃ । ^{૧ ૨ ૨ ૨} આપૂર્વિયા । ^{૧ ૨} વ્યુચ્છતિ । ^{૧ ૨ ૨} હોવારહાઽ ।
^{૨ ૧૨} પ્રિયાદા ^૨ ૨૩ ^{૩ ૨} ઇવા ^{૩૨ ૨} ૩૪ । ^{૨ ૧} સ્તુષા ^{૨ ૧} ૩૪ ^{૨ ૧} ઇવામા ૩ । ^{૪ ૪} શ્વિનો ^૪ ૨૩ ^૪ ૪
 વા । ^૪ વૃપહોદહાયિ ॥ ૩૩ ॥

ભાવાર્થ:—આ અમારાવડે જોવાતી, સર્વની પ્રસન્નતામાં હેતુરૂપ, પ્રથમ મધ્યમરાત્રિ આદિ સમયમાં નહિ રહેનારી, અને આ સમય પ્રતીત થતી ઉષાદેવતા સ્વર્લોકથી આવીને અંધકારનો નાશ કરે છે. હે અશ્વિનીકુમારો ! આ ઉષાસમયે—પ્રભાતસમયે—આપ બન્નેની હું બહુ સ્તુતિ કરું છું. ૩૩

આક્રંદય૦—એ મંત્રના શર્વ ઋષિ, ત્રિષ્ટુપ્ છંદ ને ઇંદ્ર દેવતા છે, અને અશ્વનો સ્પર્શ કરવામાં તેનો ઉપયોગ છે.

૨૨૩૩ ૧ ૨ ૧ ૨ — ૧ — ૧ ૨

આક્રંદયો વા । કુરુ ઘોષં મહા ૨ । આન્તારમ્ । હરી

૨ ૨ — ૧ — ૨ ૨ ૧ ૨ —

ઈંદ્રસ્યામિયોજયા ૨ । આશૂર । મર્મા વિધં દદતામન્યો ૨ ।

૧ — ૨ ૧ ૨ ૨ ૨ ૧ ૧ ૩

આન્યા ૨મ્ । શલ્યાન્માપતતુ શ્લોકમા ૨૩ । આ ૨ । છા ૨૩૪ ।

૫૨ ૨ ૧

ઔહોવા । અસ્ ॥ ૩૪ ॥

ભાવાર્થ:—હે સંકટોને હરનાર પ્રભો ! આપ શત્રુના હૃદયને ભેદી નાંખે એવો મહાન શબ્દ કરો, શત્રુઓને પરસ્પર સંહાર કરનારા કરો, શત્રુઓને રુદ્ધ કરાવો, અને દિશાઓમાં નિવાસ કરનારા ઇંદ્રના શત્રુઓ સત્વર નાશ પામો. ૩૪

માનસ્તોક૦ એ મંત્રના વસિષ્ઠ ઋષિ, જગતી છંદ ને રુદ્ર દેવતા છે, અને દિગ્બંધન કરવામાં તેનો ઉપયોગ છે.

માનસ્તોકે તનયે માન આયૌ માનો ગોષુ માનો અશ્વેષુ-

રીરિષઃ । વીરાન્ મા નો રુદ્ર ભામિનો વધીર્હવિષ્મન્તઃ સદમિત્વા
હવામદે ॥ ૩૫ ॥

ભાવાર્થ:—હે રુદ્ર ! અમારા પુત્રને તથા પૌત્રને ન
હણો, અમારા જીવનને ન હણો, અમારી ગાયોને ન હણો,
અમારા અશ્વોને ન હણો, અને અમારા ક્રોધયુક્ત સેવકોને
ન હણો. અમે હવિષ્વાળા થઈને સર્વદાજ આપને યાગને
માટે આવાહન કરીએ છીએ. ૩૫

એ પ્રમાણે અંગન્યાસ કરી પછી નીચે બતાવ્યા પ્રમાણે
પડંગન્યાસ કરવા:—

બ્રાજા૦ એ મંત્રના સૂર્ય ઋષિ, ગાયત્રી છંદ ને અશ્વિ
દેવતા છે, અને હૃદયનો સ્પર્શ કરવામાં તેનો ઉપયોગ છે.

૨૨ ૧

૨૪

— ૧ ૨ ૫ ૪ ૨ ૨

બ્રાજા । ૨ । બ્રાજા ૩૧ ઉ । વાર । અગ્ર આયુદ્-પિ

૨ ૧ ૨ ૨ ૧ ૨ ૧ ૨

૨ ૨ ૧ ૨ ૨ ૨

૧ ૪

૨ ૨ ૧

પવસે । આસુવોર્જમિષં ચ નઃ । આરેવાધસ્વદુહનામ્ । બ્રાજા

૨૨

— ૨ ૨ ૧ ૪

। ૨ । બ્રાજા ૩૧ ઉ । વાર । ણ । બ્રાજ । ૩ ॥ ૧ ॥

હૃદયાય નમઃ એમ બોલી હૃદયને નમન કરવું.

ભાવાર્થ:—હે અગ્રે ! આપ આપના તેજવડે અમારાં
આયુષ્યોને પવિત્ર કરો છો. આપ અમારા માટે બલ અને
અન્ન આપો, ને શ્વાનની પેઠે દુષ્ટ રાક્ષસોને અમારાથી દૂર
કરો, તથા તેમને પીડિત કરો. ૧

અબોધ્યમ્નિઃ ઓ મંત્રના પ્રજાપતિ ઋષિ, ત્રિષ્ટુપ્ છંદ ને
અગ્નિ દેવતા છે, અને શિરનો સ્પર્શ કરવામાં તેનો ઉપયોગ છે.

૪ ૫ ૪ ૪ ૨ ૧ ૨ ૪ ૧ ૩ ૮ ૪ ૧ ૨ ૨

અબોધિયા । ગ્નાઈઃ સમિધાજનારનામ્ । પ્રતાઈઘેરૂમ્ ।

૨ ૩ ૧ ૨ ૨ ૨ ૧ ૨ ૨ ૧ ૨ ૪ ૨ ૧ ૨ ૨ ૨ ૧ ૨

સ્વાયતીમુષાસં । યદ્વાઈરેવા । પ્રવારયામુજ્જિહાનાઃ । પ્રધાના

૨ ૨ ૩ ૧ ૪ ૨ ૧ ૨ ૧ ૨ ૧

૨૩ વાઃ । સસ્રતે નાકમછ । ઇડા ૨૩ મા ૩૪૩ । ઓ ૨૩૪૫

૬ । ડા ॥ ૨ ॥

શિરસે સ્વાહા એમ બોલી મસ્તકપર શુભલાવ હોમ્યાની
ભાવનાપૂર્વક સ્પર્શ કરવો.

ભાવાર્થઃ-એમ અગ્નિહોત્રમાટેની ગાયોને દોવાસારુ વહેલાં
જાત્રત થવાય છે તેવી રીતે આવતી ઉષાને-પ્રભાતને-સમયે
આ અગ્નિ અધ્વર્યુ આદિની સમિધોવડે સારી રીતે જાત્રત
થયો. હવે જાત્રત થયેલા-પ્રજવલિત થયેલા-અગ્નિની જ્વાલાઓ
મોટા વૃક્ષની ફેલાતી ડાળીઓની પેઠે પોતાના સ્થાનને લાગતી
છતી અંતરિક્ષપર્યંત સારી રીતે ફેલાય છે. ૨

અદર્દ્દરૂત્ ઓ મંત્રના ઉરુક્ષય ઋષિ, ત્રિષ્ટુપ્ છંદ ને ઇંદ્ર
દેવતા છે, અને શિખાનો સ્પર્શ કરવામાં તેનો ઉપયોગ છે.

૪ ૫ ૪ ૨ ૩ ૧ ૨ ૨ ૧ ૫

અદર્દ્દરૂત્ । સમસૃજો વિશ્વાનિ । ત્વમર્ણા ૨૩૪ વાન્ ।

૨ ૩ ૪ ૧ ૨ ૩ ૩ ૨ ૧ ૫ ૨ ૧ ૨

વદ્ધધાનાદ્-અરામ્ણાઃ । મહાંતા ૨૩૪ મી । દ્રપર્વતં વિયાદ્ઃ ।

૨ ૧ ૩ ૧ ૨ ૧ ૨ ૬ ૧ ૨
સૃજાદ્વા ૨૩૪ રાઃ । અવયદ્વાન । વા ૨૩ ન્દા ૩૪૩ ન ।

૧ ૫
ઓ ૨૩૪૫ ઇ । હા ॥ ૩ ॥

શિખાયૈ વષટ્ એમ બોલી શિખાને સ્પર્શ કરવો.

ભાવાર્થ:—હે ઇંદ્ર ! આપે જલથી ભરપૂર મેઘનું વિદ્વા-
રણુ કર્યું છે. વળી મેઘમાંથી જલ વહેવાના દ્વારને વિશેષ-
રૂપથી રચેલ છે. અટકી રહેલા મેઘને વર્ષાવ્યા છે, વળી
આપે મોટા મેઘને વિસ્તારેલ છે, ને જલની ધારાઓને છોડી
છે, તથા દ્વાનવોનો નાશ કર્યો છે. ૩

આમંદ્રૈઃ૦ એ મંત્રના વાગ્ન ઋષિ, ખુહતી છંદ ને ઇંદ્ર
દેવતા છે, અને કવચનો સ્પર્શ કરવામાં તેનો ઉપયોગ છે.

૫ ૨ ૨ ૨ ૩ ૨ ૩ ૧ ૨
આમંદ્રૈરા । દ્રહરિભાયિર્યાહિ મયૂર ૩ રોમ । ભા ૩યિઃ ।

૪ ૫ ૪ ૫ ૨ ૧ ૩ ૫ ૨ ૨ ૧ ૨
માત્વા કાયિચિત્ । નિયેમૂ ૨૩૪ રીત્ । ન પાશિનાઃ । અતિ-

૧ - ૨ ૧ ૧ ૧ ૩ ૫ ૩ ૨ ૩
ધાન્વેર । વતાહ્-૨૩ । આરયિદ્વા ૨૩૪ ઔહોવા । વા

૫
૨૩૪ યાઃ ॥ ૪ ॥

કવચાય હું એમ બોલી કવચની ભાવનાપૂર્વક શરીરને
સ્પર્શ કરવો.

ભાવાર્થ:—હે ઇંદ્ર ! જેવી રીતે પથિક મરુદેશનું અતિ-
શીઘ્ર ઉલ્લંઘન કરે છે તેવી રીતે આપ આનંદ આપનાર મયૂરના

પીંછાના રોમસમાન વાળવાળા અશ્વોસહિત અતિ ઊતાવળે યજ્ઞપ્રતિ આગમન કરે. આપને આગમનમાં કોઈ પણ પ્રતિબંધકરૂપ ન થાઓ. જેવી રીતે પાશયુક્ત વ્યાધો પક્ષીઓને પકડે છે તેવી રીતે આપને કોઈ વિધ ન કરે, અને આપ અમારી સમીપ પ્રાપ્ત થાઓ. ૪

इदं विष्णुः० એ મંત્રના વિષ્ણુ ઋષિ, ગાયત્રી છંદ ને વિષ્ણુદેવતા છે, અને નેત્રનો સ્પર્શ કરવામાં તેનો ઉપયોગ છે.

૫ ૫ ૧ ૮ ૩ ૨ ૩ ૫ ૧ ૨ ૨

इदादमे । विष्णुरः । विचक्रा २३४ मायि । त्रायिधानि ।

૨ ૧ ૨ - ૧ - ૧ ૨ ૧ ૮ ૩

दधायिपा १ दारम् । समूरहो १ । दा २३ मा३ । स्यारपा

૫ ૨ ૨ ૨ ૨

२३४ औहोवा । ए ३ । सूले १ ॥ ५ ॥

नेत्रत्रयाय वौषट् એમ બોલી નેત્રોને સ્પર્શ કરવો.

ભાવાર્થ:-ત્રિવિક્રમાવતાર (વામનાવતાર) ધારણ કરનારા શ્રીભગવાને આ દૃશ્યમાન સર્વજગતનું વિશેષપણે ઉદ્ધંધન કર્યું, ત્યારે ત્રણ પ્રકારથી ચરણુકમલને સ્થાપન કરતા આ વિષ્ણુના રજોયુક્ત ચરણુસ્થાનમાં આ સર્વજગત્ સમ્યક્પ્રકારથી અંતર્ભૂત થયું. ૫

આષો રાજા૦ એ મંત્રના વામદેવ ઋષિ, ત્રિષ્ટુપ્ છંદ ને રુદ્ર દેવતા છે, અને અશ્વનો સ્પર્શ કરવામાં તેનો ઉપયોગ છે.

૪૨ ૫૩ ૨ ૪ ૭ ૨ ૩ ૨ ૩ ૪ ૫ ૧ ૨૩ ૧
 આવો રાજા । નમધ્વ । રસ્ય રુદ્રામ્ । દ્વો । તા । રામ્ ।
 ૨ ૨ ૨ ૩ ૪ ૫ ૨ ૧ ૧ ૨ ૩ ૨
 સ । ત્યયજામ્ । રોદસી યોઃ । અગ્નિષુ । રા । તનયિ । ત્નો
 ૩ ૪ ૫ ૧ ૨ ૧ ૨ ૧ ૨ ૧ ૧ ૨ ૪
 રચિત્તાત્ । હિરણ્ય । રૂ । પામ્મવ । સા ૨૪૩ યિ । કાર્ણ
 પધ્વા ૬૫૬ મ્ ॥ ૬ ॥

અઘ્વાય ફટ્ એમ બોલી જમણા હાથને પ્રહક્ષિણાની રીતે મસ્તકની આસપાસ ફેરવી, તે હાથની પહેલી બે આંગળી-ઓ ડાબી હથેળીપર પછાડવી.

ભાવાર્થ:—હે ઋત્વિજો ! અને યજમાને ! યજ્ઞના અધિ-પતિ, દેવતાઓને બોલાવનાર, શત્રુઓને રુદ્ધ કરાવનાર, આનંદરૂપ સત્યને પ્રાપ્ત કરાવનાર ને સુવર્ણની તુલ્ય પ્રકાશ-વાન અગ્નિને તમારી રક્ષામાટે વજ્રની સમાન અતિદુઃખદ મૃત્યુની પૂર્વેજ ચારે તરફથી હુતદ્રવ્યના અર્પણદ્વારા આરાધો. ૬

ઉપર પ્રમાણે પઙ્ગન્યાસ કરી, પછી દશાક્ષરમંત્રથી નીચે બતાવ્યા પ્રમાણે ન્યાસ કરવા.

ૐ નમો ભગવતે રુદ્રાય એ દશાક્ષરમંત્રના પ્રજાપતિ ઋષિ, વિરાટ છંદ ને રુદ્રદેવતા છે, અને મંત્રાક્ષરોવડે મસ્તકાદિનો સ્પર્શ કરવામાં તેનો ઉપયોગ છે.

ૐ ૐ નમો મૃદ્ધિ એમ બોલી શિરનો સ્પર્શ કરવો. ૐ
 નં નમો નાસિકાયામ એમ બોલી નાસિકાનો સ્પર્શ કરવો.

ૐ મોં નમો ^૩લલાટે એમ બોલી લલાટનો સ્પર્શ કરવો. ૐ મં
^૪નમો મુખે એમ બોલી મુખનો સ્પર્શ કરવો. ૐ ગં નમઃ ^૫કંઠે
 એમ બોલી કંઠનો સ્પર્શ કરવો. ૐ વં નમો ^૬હૃદયે એમ બોલી
 હૃદયનો સ્પર્શ કરવો. ૐ તેં નમો ^૭દક્ષિણકરે એમ બોલી
 જમણા હાથનો સ્પર્શ કરવો. ૐ હં નમો ^૮વામકરે એમ
 બોલી ડાબા હાથનો સ્પર્શ કરવો. ૐ ત્રાં નમો ^૯નાભૌ એમ
 બોલી નાભિનો સ્પર્શ કરવો. ૐ યં નમઃ ^{૧૦}પાદયોઃ એમ બોલી
 બન્ને પગનો સ્પર્શ કરવો. એ પ્રમાણે દશાક્ષરમંત્રનો ન્યાસ
 કરી પછી નીચે બતાવ્યા પ્રમાણે શ્રીમહેશ્વરનું ધ્યાન કરવું:-

ધ્યાયેન્ નિત્યં મહેશં રજતગિરિનિભં ચારુચંદ્રાવતંસં, રત્ના-
 કલ્પોજ્જ્વલાંગં પરશુમુગવરાભીતિહસ્તં પ્રસન્નમ્ । પદ્માસીનં
 સમન્તાત્ સ્તુતમમરગણૈર્વ્યઞ્ચક્રકર્ત્તિ વસાનં, વિશ્વાઘ્રં વિશ્વવંઘ્રં,
 નિખિલભયહરં પંચવક્ત્રં ત્રિનેત્રમ્ ॥ ૧ ॥

અથાત્માનં રુદ્રરૂપં ધ્યાયેત્પંચમુખં શિવમ્ । પ્રતિવક્ત્રં ત્રિનેત્રં
 ચ દશહસ્તં દશાયુધમ્ ॥ ૨ ॥ કમંડલ્વક્ષમૂત્રં હિ વાણશૂલધરં
 હરમ્ । દંડં ડમરુસ્વદ્વાંગાભયપાત્રં પિનાકિનં ॥ ૩ ॥ અષ્ટસિદ્ધિ-
 યુતં સૌમ્યં સર્વાભરણભૂષિતમ્ । નીલગ્રીવં શશાંકાર્ધશેખરં સ્મિત-
 સુન્દરમ્ ॥ ૪ ॥ શુદ્ધસ્ફટિકસંકાશં નાગયજ્ઞોપવીતિનં । ગજ-

ચર્મપરીધાનં વ્યાઘ્રચર્મોત્તરીયકમ્ ॥ ૫ ॥ વૃષસ્કંધસમારૂઢમુ-
માદેહાર્ધધારિણં । દુર્દતં કપિલજટં શિશ્વામુદ્યોતકારિણં ॥ ૬ ॥
અમૃતેનાપ્લુતં હૃષ્ટં દિવ્યભોગસમાકુલં । દિગ્દેવતૈઃ સમાયુક્તં
સુરાસુરૈર્નમસ્કૃતં ॥ ૭ ॥ શાશ્વતં સચ્ચિદાનંદં ધ્રુવમક્ષરમવ્યયમ્ ।
અજેયમમૃતં નિત્યં સર્વવ્યાપિનમીશ્વરમ્ ॥ ૮ ॥

ભાવાર્થ:-રૂપાના પર્વતની તુલ્ય કાંતિવાળા, સુંદર બીજના ચંદ્રના આલૂપણને ધારણ કરનારા, રત્નના સમાન પ્રકાશયુક્ત અવયવવાળા, પરશુ, મૃગ, વરમુદ્રા ને અલયમુદ્રાને હાથમાં ધારણ કરનારા, પદ્માસને સ્થિતિ કરનારા, ચારે તરફ દેવગણોવરે સ્તુતિ કરાયેલા, વ્યાઘ્રનું ચામડું ધારણ કરનારા, વિશ્વના આદિમાં સ્થિત, જગતને વંદવાયોગ્ય, ભક્તોના સમગ્ર ભયને દૂર કરનારા, પાંચ મુખોવાળા, ત્રણ નેત્રવાળા ને પ્રસન્ન મુખમુદ્રાથી વિરાજમાન શ્રીમહેશ્વરનું હું નિત્ય ધ્યાન કરું છું. ૧ સર્વના આત્મસ્વરૂપ, પાંચ મુખોવાળા, પ્રત્યેક મુખે ત્રણ નેત્રયુક્ત, દશ હાથવાળા અને દશ આયુધોને ધારણ કરનારા રુદ્ર-સ્વરૂપ શ્રીમહેશ્વરનું હું ધ્યાન કરું છું. ૨ કમંડલુ, રુદ્રાક્ષની માલા, યજ્ઞોપવીત, બાણ, ત્રિશૂલ, દંડ, ડમરુ, ખાટલાની ઇંશ ને પાયાજેતું શસ્ત્ર, અલયપાત્ર અને પિનાકનામનું ધનુષ્ ધારણ કરનારા ને સર્વના દુઃખોને હરનારા, ઠ અણિમાદિ આઠ સિદ્ધિઓથી યુક્ત, પ્રકાશવાન, સર્વ અલંકારો-થી સુશોભિત, શ્યામગ્રીવાવાળા, મુકુટમાં બીજના ચંદ્રને

ધારણ કરનારા ને મંદ હાસ્યથી સુંદર, ૪ નિર્મલ સ્ફટિકના જેવી કાંતિવાળા, યજ્ઞોપવીતને સ્થલે સર્પને ધારણ કરનારા, અંધકાસુરનામના હાથીના ચર્મથી ઢંકાયેલા અને વ્યાઘ્રચર્મ-રૂપ ઉપવસ્ત્રને ધારણ કરનારા, ૫ બળદની ખાંધઉપર સ્થિતિ કરનારા, શ્રીપાર્વતીને અર્ધદેહરૂપે ધારણ કરનારા, અલક્ષ્મીને લય ઉપજાવે એવા દાંતવાળા, પિંગલવર્ણ જટાયુક્ત અને પ્રકાશ-યુક્ત શિખાવાળા, ૬ અમૃતથી ભરપૂર, પ્રસન્નસ્વરૂપ, દિવ્યવૈભવોથી યુક્ત, દિશાઓના દેવતાઓથી યુક્ત અને દેવો તથા અસુરોથી વંદન કરાયેલા, ૭ અનાદિસિદ્ધ, સત્, ચિત્ ને આનંદસ્વભાવવાળા, નિશ્ચલ, અવિનાશી, અવિકારી, કાંઈથી જિતી ન શકાય એવા, અમર, સદા સ્થિતિ કરનારા, સર્વ-વ્યાપક અને સર્વના નિયામક શ્રીમહેશ્વરનું હું ધ્યાન કરું છું. ૮

એ પ્રમાણે પોતાના હૃદયમાં વિરાજમાન શ્રીમહેશ્વરનું ધ્યાન કરી, ૐ નમો ભગવતે રુદ્રાય એ મંત્રથી શ્રીમહેશ્વરને માનસિક ચંદન, પુષ્પ, ધૂપ, દીપ અને નૈવેદ્ય અર્પણ કરી, પછી એક ક્ષણ શ્રીમહેશ્વરનું ધ્યાન કરવું. એવી રીતે પાંચ માનસોપચારથી પૂજન કરી રહ્યા પછી નીચે બતાવ્યા પ્રમાણે શ્રીમહેશ્વરનું બાહ્ય પૂજન કરવાનો આરંભ કરવો. તે આવી રીતે:-કલશમાં વરુણના આવાહનથી માંડી ઘંટાપૂજન-પર્યંત નીચે બતાવેલા વિધિ પ્રમાણે કરવું:-

યદા કદાઽ એ મંત્રના પાંચ ઋષિ, બૃહતી છંદ ને વરુણ દેવતા છે, અને વરુણનું આવાહન કરવામાં તેનો ઉપયોગ છે.

૫ ૨ ૧ ૮ ૩ ૫ ૨ ૩ ૩ ૫
 ૐ યદા કદા । ચારમા ૨૩૪ ઔહોવા । હૂ ૨૩૪ વે ।
 ૨૨ ૧૨ ૨૨ ૧ ૨ ૧ ૨૨ ૧ ૭
 સ્તોતા જરેત મર્ત્તિયા૩ઃ । આદિદ્વંદે । તા વરુણા ૨૩૪ મ્ ।
 ૩ ૨ ૩ ૨ ૧ ૨૨ ૧ ૧ ૮ ૩ ૫ ૨ ૨
 વિપા ૩૪ ગિરા । ધાર્ત્તારાંવી ૨૩ । વ્રારતા ૨૩૪ ઔહો વા ।
 ૩ ૧ ૧ ૧ ૧
 ના ૨૩૪૫ મ્ ॥ ૧ ॥

इति साम्ना वरुणमावाहयामि । वरुणाय नमः । सकल-
 पूजार्थे गंधपुष्पे समर्पयामि ॥

ભાવાર્થ:—જે સમયે હવિષ આપનાર યજ્ઞમાનના યજ્ઞને
 માટે ઉદ્દગાતા સ્તુતિ કરે તે સમયે પાપોને દૂર કરનાર અને
 નાનાપ્રકારનાં કર્મોને ધારણ કરનાર વરુણનામના દેવતાની
 વિશેષ રક્ષા કરનારી સ્તુતિ કરે. ૧

આ સામવેદે વરુણનું આવાહન કરું છું. વરુણને મારા
 નમસ્કાર હો. સર્વ પૂજામાટે ગંધપુષ્પ અર્પણ કરું છું. એવી
 રીતે કલશમાં વરુણદેવનું આવાહન કરી, તેમાં ચંદન તથા
 પુષ્પ ચઢાવી, પછી નીચેના મંત્રોથી કલશમાં દેવતાઓનું
 આવાહન કરવું:—

कलशस्य मुखे विष्णुः कंठे रुद्रः समाश्रितः । मूले तस्य
 स्थितो ब्रह्मा मध्ये मातृगणाः स्मृताः ॥१॥ कुक्षौ तु सागराः
 सप्त सप्तद्वीपा वसुंधरा । ऋग्वेदोऽथ यजुर्वेदः सामवेदो ह्यथ-

ર્વણઃ ॥૨॥ અંગૈશ્ચ સહિતાઃ સર્વે કલશં તુ સમાશ્રિતાઃ । શાંતિઃ
પુષ્ટિશ્ચ ગાયત્રી સાવિત્રી ચ સરસ્વતી ॥ ૩ ॥ સર્વે સમુદ્રાઃ
સરિતઃ સરાંસિ ચ જલ્લાનિ ચ । આયાંતુ દેવપૂજાર્થં દુરિત-
ક્ષયકારકાઃ ॥ ૪ ॥

ભાવાર્થઃ—કલશના મુખમાં વિષ્ણુ છે, કંઠમાં રુદ્ર આ-
શ્રય કરીને રહેલા છે. તેના મૂલભાગમાં બ્રહ્મા સ્થિત છે,
અને મધ્યમાં માતૃગણો વસે છે. ૧ કલશની અંદર સાત
સમુદ્ર અને સાત દ્વીપવાળી પૃથિવી નિવાસ કરે છે. ઋગ્વેદ,
યજુર્વેદ, સામવેદ અને અથર્વવેદ, ૨ સર્વ અંગોની સાથે કલ-
શને આશ્રય કરે છે, અને શાંતિ, પુષ્ટિ, ગાયત્રી, સાવિત્રી
ને સરસ્વતી, ૩ સર્વ સમુદ્રો, નદીઓ, તળાવો અને સર્વ
પ્રકારનાં જલો પાપોને નાશ કરનારાં થઈ દેવપૂજાને માટે
અહીં આગમન કરે. ૪

એ પ્રમાણે કલશપૂજન કરી રહ્યા પછી નીચેના મંત્રથી
શંખનું પૂજન કરવું:—

પાશ્વજન્યાય વિબ્રહે પાવમાનાય ધીમહિ । તન્નઃ શંઘઃ
પ્રચોદયાત્ ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થઃ—પવિત્ર કરનાર ને પંચજનના શરીરથી ઉત્પન્ન
થયેલ શંખને અમે જાણીએ છીએ, ને તેનું ધ્યાન કરીએ
છીએ. તે શંખ અમને સન્માર્ગે પ્રેરે છે. ૧

પછી નીચેના મંત્રથી શંખને સ્નાન કરાવી ચંદન તથા
પુષ્પથી તેનું પૂજન કરવું:—

પાશ્વજન્યાય નમઃ । સ્નાનં સમર્પયામિ ॥ પાશ્વજન્યાય
નમઃ । ગંધપુષ્પે સં ॥

એવી રીતે શંખનું પૂજન કરી, તેમાં જલ ભરી, પછી
નીચેના મંત્રથી ઘંટાનું પૂજન કરવું:—

આગમર્થં તુ દેવાનાં ગમનાર્થં તુ રક્ષસાં । કુરુ ઘંટે રવં
તત્ર દેવતાહ્વાદનં કુરુ ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ:—જ્યાં વૈદિકમંત્રથી દેવતાઓનું આવાહન કરેલું
છે ત્યાં દેવતાઓના આગમનમાટે અને રાક્ષસોને દૂર કરવા-
માટે હે ઘંટે ! તમે દેવોને આનંદ ઉપજો એવો શબ્દ કરો. ૧

પછી નીચેના મંત્રથી ઘંટાનું પૂજન કરવું:—

ૐ જગદ્ધ્વનિ મંત્રમાતઃ સ્વાહા નમઃ । ઘંટાયૈ નમઃ ।
સ્નાનં સમર્પયામિ ॥

ભાવાર્થ:—જગતના ધ્વનિરૂપ અને મંત્રની માતારૂપ હે
ઘંટે ! આ સર્વ ઉપચાર આપને સારી રીતે પ્રાપ્ત થાઓ.
આપને નમસ્કાર. ઘંટાને નમસ્કાર. આપને સ્નાન અર્પણ કરું છું.

પછી નીચે પ્રમાણે બેલી ઘંટાને ચંદન તથા પુષ્પો
અર્પણ કરવાં:—

ૐ જગદ્ધ્વનિ મંત્રમાતઃ સ્વાહા નમઃ । ઘંટાયૈ નમઃ । ગંધ-
પુષ્પે સમર્પયામિ ॥

પછી શંખમાં ભરી રાખેલા જલવડે પોતાના શરીરને તથા પૂજના સર્વ સાહિત્યને પ્રોક્ષણ કરી, પછી પોતાની સંમુખ કાષ્ઠની નાની ઘોડીપર અથવા નાના પાટલાઉપર તરલાણું મૂકી, પછી આ પ્રમાણે રુદ્રગાયત્રીમંત્ર બોલી તેમાં શુદ્ધ જલ પૂરવું:—

ૐ તત્પુરુષાય વિન્નહે મહાદેવાય ધીમહી તન્નો રુદ્રઃ
પ્રચોદયાત્ ॥

ભાવાર્થ:—અમે તત્પુરુષરૂપ બ્રહ્મને જાણીએ છીએ. મહાદેવનું અમે ધ્યાન કરીએ છીએ. તે રુદ્ર (પરમાત્મા) અમને શુભ કર્મોમાં પ્રેરે છે.

પછી પોતાની સંમુખ શુદ્ધ જલથી ભરેલા પાત્રમાં ચંદન તથા પુષ્પ નાંખી, પછી ઉપર પ્રમાણે શ્રી-રુદ્રગાયત્રીથી તે જલનું અભિમંત્રણ કરી, પશ્ચાત્ તે જલઃ વડે સર્વ પૂજસાહિત્યને સંપ્રોક્ષણ કરી, પછી ૐ નમો ભગવતે રુદ્રાય એ દશાક્ષરમંત્રથી પોતાની સંમુખ રાખેલા પાટલાપર શ્રીમહેશ્વરના લિંગની સ્થાપના કરી તેમાં શ્રીમહેશ્વરનું આવાહન કરવું. બાણરૂપે સ્થિત લિંગ અથવા શાલિગ્રામનું આવાહન તથા વિસર્જન ન કરવાં, પણ આવાહનને સ્થાને મંત્રપુષ્પં સમર્પયામિ એમ બોલી મંત્રપુષ્પ અર્પણ કરવું. પછી નીચેનાં મંત્રોથી પૂજનનો પ્રારંભ કરવો:—

આવો રાજા૦—એ મંત્રના વામદેવ ઋષિ, ત્રિષ્ટુપ્ છંદ ને રુદ્રદેવતા છે, અને શ્રીરુદ્રનું આવાહન કરવામાં તેનો ઉપયોગ

છે. પછી આવો રાજા૦ એ મંત્ર [આ સામ ને તેનો અર્થ અસ્ત્રના સ્પર્શપ્રસંગે પૂર્વે આવી ગયો છે.] પૂરો ભણી, રુદ્ર-ગાયત્રીનો પાઠ કરી, નીચે પ્રમાણે મંત્રો ભણી, શ્રીમહેશ્વરનાં આવાહનપ્રાર્થના કરવાં:—

દેવેશ ભક્તિસુલભ પરિવારસમન્વિત । યાવત્ત્વાં પૂજયિ-
ષ્યામિ તાવદેવ હાવહ ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ:—હે દેવોના સ્વામિન! હે ભક્તિવડે સુખ-પૂર્વક પ્રાપ્ત થનારા! હે ગણેશાદિ સર્વ પરિવારથી યુક્ત! જ્યાંસુધી હું આપની પૂજા કરી રહું ત્યાંસુધી આપ અહીં પધારી સ્થિતિ કરો. ૧

એ મંત્ર યોલી સ્થાપિત લિંગને વિષે દેવને આવાહન-મુદ્રા બતાવી, સારી રીતે પ્રાપ્ત થયેલ દેવમાં નીચે પ્રમાણે સ્વાગતની ભાવના કરવી:—

यस्य दर्शनमिच्छन्ति देवाः स्वाभीष्टसिद्धये । तस्मै ते
परमेशाय स्वागतं स्वगतं च मे ॥ ૧ ॥ कृतार्थोऽनुगृहीतोस्मि
सफलं जीवितं मम । आगतो देवदेवेश सुस्वागतमिदं पुनः ॥ ૨ ॥

ભાવાર્થ:—દેવો પોતાના કાર્યની સિદ્ધિમાટે જે પરમા-ત્માના દર્શનની અભિલાષા કરે છે તે સર્વથી શ્રેષ્ઠ ને સર્વના નિયામક આપને મારું અંતઃકરણ સ્વાગત કરો. ૧ હે ઇંદ્રાદિ મુખ્યદેવોના સ્વામિન! આજે આપનું આગમન થતાં હું કૃતાર્થ થયો છું, આપના અનુગ્રહને પ્રાપ્ત થયો છું, અને

આજે આપનું સ્વાગત થયે મારું જીવન સફલ થયું છે. આ આપનું પુનઃ સુસ્વાગત હો. ૨

પછી ઐ નમો ભગવતે રુદ્રાય । શ્રીમહાદેવમાવાહયામિ । એ મંત્ર બોલી શ્રીમહેશ્વરનું આવાહન સમાપ્ત કરવું.

તદ્વો ગાય૦— એ મંત્રના મૃગયુ ઋષિ, ગાયત્રી છંદ ને ઇંદ્ર દેવતા છે, અને આસનથી માંડીને આચમનીયસુધીના ઉપચારમાં તેનો ઉપયોગ છે:—

૧ ૨ ૩ ૧ ૨ ૨ ૩ ૨ ૩ ૧ ૨ ૨ ૩ ૩
તદ્વો ગાય સુતે સચા પુરુહૂતાય સત્વને । શં યદ્ભવે
૨ ૩ ૧ ૨
ન શાકિને ॥

ભાવાર્થ:—હે સ્તુતિ કરનારાઓ ! તમે સોમને સારી રીતે વાટચાપછી ઘણા યજ્ઞમાનોથી આવાહન કરાયેલા તથા ધનોને આપનારા ઇંદ્રને માટે તે સ્તોત્રને એકઠાં કરીને ગાન કરો, જે સ્તોત્ર સામર્થ્યવાળા ઇંદ્રને ગાયને ઘાસની પેઠે સુખદ થાય છે.

પછી તદ્વો હોવા૦ ઇત્યાદિ (૫૮ થી ૬૧ સુધીના ચાર વા એક) સામનો પાઠ કરી, નીચેના મંત્રથી શ્રીમહેશ્વરને પુષ્પાદિનું આસન આપવું:—ઐ નમો ભગવતે રુદ્રાય શ્રીમહાદેવાય । હૃદમાસનં સમર્પયામિ ॥ પછી તદ્વો ગાય૦—એ દ્વિતીય સામનો પાઠ કરી, પછી ઐ નમો ભગવતે૦ । પાદં સમર્પયામિ એ મંત્રથી પાદ અર્પણ કરવું. પછી તદ્વો ગાય૦ એ પ્રમાણે તૃતીય સામનો પાઠ કરી, ઐ નમો ભગવતે૦ । અર્ધ્યં સમર્પયામિ

એ મંત્ર બોલી શ્રીમહેશ્વરને અર્ધ્ય અર્પણ કરવો. પછી તર્રો
ગાં એ પ્રમાણે ચતુર્થ સામનો પાઠ કરી, ઐ નમો ભગવતે૦ ।
આચમનીયં સમર્પયામિ એ મંત્રથી શ્રીમહેશ્વરને આચમન
અર્પણ કરવું. પછી નીચેના મંત્રથી શ્રીમહેશ્વરને દૂધથી
સ્નાન કરાવવું:--

ચક્રં યદસ્ય૦ એ મંત્રના અથવા ઋષિ, વિરાટ છંદ ને
ઇંદ્ર દેવતા છે, અને દૂધના સ્નાનમાં તેનો ઉપયોગ છે.

૫ ૪ ૫ ૨ ૪ ૨ ૫ ૪ ૨ ૧ ૨ ૨ ૧

ચક્રં યદસ્યાપ્સુ વા નિષત્તામ્ । ઉતો તદસ્મૈ મધ્વિચચ્છા

૨ ૧ ૨ ૨ ૧ ૨ ૧ ૨ ૨

૨૩ઘાત્ । પૃથિવ્યામતિષિતં યદ્૨૩ ધાઃ । પયોગો ૨૩ શુ ।

૧ ૨ ૨ ૧ ૨ ૨ ૧ ૨ ૧

આદધા ઓષધીષુ । ઇડા ૨૩મા ૩૪૩ । ઓ ૨૩૪૫૩ । ડા ॥

ૐ નમો ભગવતે રુદ્રાય શ્રીમહાદેવાય । इदं पयःस्नानं
समर्पयामि ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ:—આ ઇંદ્રનું આયુધ, અંતરિક્ષમાં ચારે તરફથી
ભેદનું હનન કરવામાટે સ્થિત થયું હતું તે આ ઇંદ્રને માટે
જલને વશ કરે છે, ને જે જલને પૃથિવીમાં વરસાવેલ છે
તે જલને ઓષધીઓમાં સ્થાપન કરે છે. ૧

પછી શ્રીમહેશ્વરને શુદ્ધોદકસ્નાન કરાવી, ચંદનપુષ્પ ચઢાવી,
નીચેના મંત્રથી દધિસ્નાન કરાવવું.

દધિક્રાવ્ણઃ૦ એ મંત્રના વામદેવ ઋષિ, અનુષ્ટુપ્ છંદ
ને દધિક્રાવા દેવતા છે, અને દધિસ્નાનમાં તેનો ઉપયોગ છે:-

૪ ૫ ૪૨ ૫૨ ૨ ૪ ૧
ૐ ઓહાઈ । દધિક્રાવ્ણો અકારિષં । ઓહાઈ । ઓહાઈ ।

૨ ૨ ૧ ૨ ૨ ૧ ૨ ૨ ૧ ૨
જિષ્ણો રશ્વસ્ય વાજિના ૨૩ હોઈ । સુરમિનો સુસ્વાકા ૨૩

૨ ૧ ૧ ૨ ૧ ૨ ૧ ૨ ૨
રાત્ । પ્રના ૨૩ હોઈ । આયૂ ૨૩ હો । પિતારા ૨૩ રૂષા

૧
૩૪૩ ત્ । ઓ ૨૩૪૫ । ર । ડા ॥

ૐ નમો ભગવતે રુદ્રાય શ્રીમહાદેવાય । દધિસ્નાનં સમ-
ર્પયામિ ॥ ૨ ॥

ભાવાર્થ:-જયશીલ અશ્વના રૂપને ધારણ કરનાર, વેગ-
વાળા દધિક્રાવાનામક અગ્નિદેવની હું સ્તુતિ કરું છું. તે
અગ્નિદેવ અમારી મુખ આદિ ઇન્દ્રિયોને શક્તિસંપન્ન કરે, ને
અમારાં આયુષ્યોને વધારે. ૨

પછી મહેશ્વરને શુદ્ધોદકથી સ્નાન કરાવીને નીચેના મંત્રથી
તેઓને ધૃતસ્નાન કરાવવું:-

૪ ૩ ૫ ૪ ૨ ૩ ૪ ૨ ૫ ૨ ૧ ૨
ૐ ધૃતવ । તા ૩ રૂ ભુવનાનામ્ । અભિશ્રિયા ॥ ઝર્વી

૨ ૨ ૨ ૧ ૨ ૨ ૨
પૃથ્વી મધુદુધે સુપેશસા ૨૩ હોઈ । ઘ્રાવા પૃથિવી વરુણા ।

૨૨ ૧ ૧ ૨ ૧ ૨ ૧ ૨૨ ૧૨
 સ્યા ધર્મણા ૨૩ હોઃ । વિષ્ણુભા ૨૩ ઇતે । આજરેભૂરિ ।
 ૧ ૨ ૨ ૨ ૧ ૨ ૧ ૨ ૧૨ ૨૨ ૩ ૧ ૧ ૧ ૧
 રાયેરતસાઝવા ૩ । એ ૩ । ઇન્દુઃ સમુદ્ર મુર્વિયાવિભાતી ૨૩૪૫ ॥

ૐ નમો ભગવતે રુદ્રાય શ્રીમહાદેવાય । ઘૃતસ્નાનં
 સમર્પયામિ ॥ ૩ ॥

ભાવાર્થ:—સ્વલોક અને પૃથ્વીલોક જયવાળા છે, પ્રાણીઓ-
 ને આશ્રય કરવાયોગ્ય છે, વિસ્તીર્ણ છે, બહુકાર્યરૂપથી પ્રસિદ્ધ
 છે, જલથી પૂર્ણ કરનાર છે, સુંદરરૂપવાળા છે, વરુણની—
 ઇશ્વરની-સર્વનિયામિકાશક્તિના ધારણ કરવાવડે સ્થિત છે,
 નિત્ય ને બહુ બીજવાળા છે. ૩

પછી શ્રીમહેશ્વરને શુદ્ધોદ્ધકસ્નાન કરાવી, પશ્ચાત્ નીચેના
 મંત્રથી મધુસ્નાન કરાવવું:—

સ પૂર્વ્યઃ૦ એ મંત્રના પ્રજાપતિ ઋષિ, અનુષ્ટુપ્ છંદ ને
 ઇંદ્ર દેવતા છે, અને મધુસ્નાનમાં તેનો ઉપયોગ છે:—

૫ ૨ ૨ ૨ ૫ ૨ ૨ ૧ ૨ ૨ ૨
 સ પૂર્વ્યો મહોનાદમે । વેનઃ ક્રતૂ ૩ ભાઈરાનજે ૩ । હા
 ૨ ૨ ૨ ૨ ૧ ૨ ૨ ૨ ૧ ૨ ૧
 ૩ હા । ઔ૩ હો૩વા । આયિહીર । યસ્યદ્વારા ૩ માનુઃ
 ૨ ૨ ૨ ૨ ૨ ૨ ૧ ૨ ૧
 પિતા ૩ । હા૩ હા । ઔ૩ હો૩વા । આયિહીર । દાઙ
 ૨ ૨ ૨ ૨ ૧ ૨ ૨ ૧ ૨
 વેષુધા ૩ । હા૩ હા૩ । ઔ૩ હો૩વા । આયિહીર । ય
 ૧ ૧ ૨ ૩ ૫ ૨ ૨ ૧ ૩ ૧ ૧ ૧ ૧
 આ ૨૩ । નારજા ૨૩૪ ઔહોવા । મધુશ્રૂતા ૨૩૪૫ ॥

ૐ નમો ભગવતે રુદ્રાય શ્રીમહાદેવાય । મધુસ્નાનં
સમર્પયામિ ॥ ૪ ॥

ભાવાર્થ:—દેવોમાં મુખ્ય તે ઇંદ્ર માન આપવાયોગ્ય યજ્ઞ-
માનોના યજ્ઞોદ્ધારા તેમનાં હવિષોને ઇચ્છતા છતા આગમન
કરે છે, જે ઇંદ્રની પ્રાપ્તિના ઉપાયરૂપ કમોને દેવતાઓમાં પિતા-
રૂપ—સર્વના પાલક—મનુ પ્રાપ્ત કરે છે. ૪

પછી શ્રીમહેશ્વરને શુદ્ધોદ્ધકસ્નાન કરાવીને નીચેના મંત્રથી
તેમને શર્કરાસ્નાન કરાવવું:—

રસંતે૦ એ મંત્રના ઇષોવૃધીય ઋષિ, ગાયત્રી છંદ ને
અર્ચમા અને વરુણદેવતા છે, ને શર્કરાસ્નાનમાં તેને ઉપયોગ છે:—

૨ ૨ ૨ ૧ ૨ ૧ — ૨ ૧
રસં તેમાઈ । ત્રો અર્ચમા । પિવંતૂ વાર । રુણઃ કવાઈ ।
૨ ૧ — ૨ ૧ ૮૩ ૫૨૨ ૨૧૨ ૨
પવમાનાર । સ્ય મ । રૂરતા ૨૨૪ ઔહોવા । ઇષો વૃષે ૧॥

ૐ નમો ભગવતે રુદ્રાય શ્રીમહાદેવાય । શર્કરાસ્નાનં
સમર્પયામિ ॥ ૫ ॥

ભાવાર્થ:—હે કર્મસાધક સોમ ! સંસ્કારથી પવિત્ર થયેલા
આપના રસનું મિત્રદેવતા, અર્ચમાદેવતા, વરુણદેવતા ને મરુત-
દેવતા એ સર્વ દેવતા પાન કરો. ૫

પછી શુદ્ધોદ્ધકથી સ્નાન કરાવી શ્રીમહેશ્વરનું દશાક્ષરમંત્રવડે
ચંદનાદિથી પૂજન કરવું.

અપાં વ્રતસ્ય૦ એ મંત્રના આપ ઋષિ, ત્રિષ્ટુપ્ છંદ ને
આપ દેવતા છે, અને શુદ્ધોદકસ્નાનમાં તેનો ઉપયોગ છે:—

૨૨ ૧૨ ૨ ૨૧ ૨ ૨ ૨૨ ૧ ૨ ૨

હાઉ૩ । એરયત્ । ૩ । અપઃ સમૈરયત્ । ૩ । ભૂત મૈરયત્

૨ ૨ ૨ ૨ ૨ ૨ ૨ ૨

। ૩ । અપાંગર્ભોગ્નિરિડા । પાંગર્ભોગ્નિરિડા । ૨ । પૃથિવ્યા

૨ ૨ ૧ ૨ ૨ ૧ ૨ ૨

ગર્ભોગ્નિરિડા । ૩ । સમંન્યા યંત્યુપયંતિયા ૨૩ન્યાઃ । સમાન

૨ ૨ ૧ ૨ ૧ ૨ ૨ ૨ ૧

મૂર્વ નદ્યસ્પૃણા ૨૩ન્તી । તમૂશુ ચિદ્-શ્રુચયો દીદિવા ૨૩ દ્-

૨ ૧ ૨ ૨ ૧ ૨

સામ્ । અપાન્નપાતમુપયંતિયા ૨૩પા૩ઃ ॥

૨૨ ૧૨ ૨ ૨૧ ૨ ૨ ૨૨ ૧ ૨ ૨

હાઉ૩ । એરયત્ । ૩ । અપઃ સમૈરયત્ । ૩ । ભૂતમૈરયત્

૨ ૨ ૨ ૨ ૨ ૨ ૨ ૨

। ૩ । અપાંગર્ભોગ્નિરિડા । પાંગર્ભોગ્નિરિડા । ૨ । પૃથિવ્યા

૨ ૨ ૨ ૧ ૨ ૧ ૨ ૨

ગર્ભોગ્નિરિડા । ૩ । હાઉવા । એ । અગ્નિઃ શિશુકઃ । એ ।

૨ ૧ ૨ ૧ ૨ ૨ ૧ ૨ ૧ ૨ ૨ ૧ ૨ ૨ ૧ ૨

શુકઃ શિશુકઃ । એ । તેજઃ શક્તસ્ય શક્ત્વં । એ । તેજઃ સપ્રાઃ

૨ ૨ ૨ ૨ ૧ ૨ ૧ ૨ ૨ ૧ ૨ ૨ ૧ ૨ ૨ ૧ ૨ ૩ ૧ ૧ ૧ ૧

સમીચીઃ એ । તેજ ડષોનજારઃ । એ સુવર્જ્યોતી ૨૩૪૫ઃ ॥

ભાવાર્થઃ—વૃદ્ધિનું અન્યજલ ભૂમિઉપર પડે છે, ને તે
ભૂમિમાં સ્થિત અન્યજલને મળે છે. તે સર્વ જલ એકતું મળી,

નદીઓરૂપ થઇ, સમુદ્રમાંના વડવાનલને તૃપ્ત કરે છે. એજ જલના—સમુદ્રના જલના—નિર્મલ ને દીપ્તિમાન પૌત્રરૂપ જલને—વૃષ્ટિના જલને—તે પવિત્ર જલો (સમુદ્રનાં પાણી) પાછાં વૃષ્ટિ થાય છે ત્યારે સમીપમાં પ્રાપ્ત થાય છે. સમુદ્રનું જલ તે પિતા, વરાળ (મેઘ) તે પુત્ર ને વૃષ્ટિનું જલ તે પૌત્ર.

પછી નીચેના સામથી અન્ય ઉપચારો અર્પણ કરવા:—

આજ્યદોહ૦ (આ સામ ફરમા સામરૂપે આપ્યો છે.)

એ સામના અગ્નિવૈશ્વાનર ઋષિ, ત્રિષ્ટુપ્ છંદ ને અગ્નિવૈશ્વાનર દેવતા છે, અને પૂજના ઉપચાર અર્પણ કરવામાં તેનો ઉપયોગ છે.

પ્રથમ આજ્યદોહ૦ ભણીને ઐ નમો ભગવતે રુદ્રાય શ્રીમહાદેવાય । સ્નાનં સમર્પયામિ એમ બોલી શ્રીમહેશ્વરને જલવડે સ્નાન કરાવવું. પછી સાંગ રુદ્રાધ્યાયવડે અભિષેક કરવો, અથવા રુદ્રઅંહિતાથી અભિષેક કરવો. પછી ઉપરના દશાક્ષરમંત્રવડે ફરીથી આચમન અર્પણ કરવું. પછી દ્વિતીય આજ્યદોહ૦નો પાઠ કરી, ઐ નમો ભગ૦ રુ૦ શ્રીમ૦ । વચ્ચે સ૦ એ મંત્ર ભણી વસ્ત્ર અર્પણ કરવું.

પછી ફરીથી આચમન અર્પણ કરી, પછી પ્રથમ આપેલા તૃતીય સામનો પાઠ કરી, ઐ નમો ભગવતે૦ રુ૦ શ્રીમ૦ । યજ્ઞોષ્વતે સમ૦ એ મંત્ર બોલી યજ્ઞોપવીત અર્પણ કરવું.

અર્ચત૦ એ મંત્રના પ્રિયમેધા ઋષિ, અનુષ્ટુપ્ છંદ ને ઇંદ્ર દેવતા છે, અને ગંધ (ચંદન) અર્પણ કરવામાં તેનો ઉપયોગ છે:—

૨ ૨ ૩ ૮ ૩ ૫ ૨ ૨ ૪ ૨ ૩ ૫
 અર્ચત પ્રાર્ચતાના ૨૩૪ રાઃ પ્રિયમેધાર્ સોર્ અર્ચત ।
 ૨ ૧ ૪ ૨ ૨ ૩ ૫ ૧ ૩ ૨ ૪
 અર્ચતુષ્ ૨૩ ત્રાર્ કાઠત । પુરમિદ્ધાર્ ૨૩ । ણુવા ર્ચાર્ ૫તા
 ૪ ૫ ૪ ૧ ૨ ૧ ૨ ૧ ૨ ૨ ૧
 ૬૫૬ઃ ॥ અર્ચતિયા । કંમરુતઃ સુવા ૨૩ર્કાર્ આસ્તો મતાઈ ।
 ૨ ૧ ૨ ૨ ૮ ૨ ૨ ૫
 શ્રુતો યુવાસ આર્ચિદ્ધાર્ ઉવાર્ ૩ । ઝર ૪ પા ॥

ૐ નમો ભગવતે રુદ્રાય શ્રીમહાદેવાય । ગંધં સમર્પયામિ ॥

ભાવાર્થઃ—હે અધ્વર્યુ આદિ કર્મના નેતાઓ ! આપ ઇંદ્રનું
 અર્ચન કરો. વિશેષરૂપથી ઇંદ્રનુંજ અર્ચન કરો. હે પ્રિયમેધ-
 ગોત્રીઓ ! આપ ઇંદ્રનું પૂજન કરો. હે પુત્રો ! ઇંદ્રનું પૂજન
 કરો. મનોરથોને પૂર્ણ કરનારા તથા શત્રુઓનો પરાલભ કર-
 નારા ઇંદ્રનુંજ પૂજન કરો. સુંદર અન્ન અથવા સ્તોત્રવાળા
 મરુતો (દેવો) પૂજવાયોગ્ય ઇંદ્રને હવિષ્ અને સ્તુતિઓથી
 પૂજે છે. નિત્ય યુવાવસ્થાવાળા તે ઇંદ્ર તેમના શત્રુઓપર ચઢાઈ
 કરીને તેમનો સંહાર કરે છે.

પવિત્રં એ મંત્રના આદિત્ય ઋષિ, જગતી છંદ ને
 બ્રહ્મણસ્પતિ દેવતા છે, અને પુષ્પ અર્પણ કરવામાં તેનો
 ઉપયોગ છે:—

૨ ૧ ૨ ૨ ૧ ૨ ૧ ૨ ૧ ૨ ૧
 પવિત્રં તે વિતતં બ્રહ્મણસ્પતે ૨૩ । હુવે ૨૩ । હુવે ૨૩ ।
 ૧ ૨ ૨ ૨ ૧ ૨ ૨ ૧ ૨ ૨ ૧
 હોવાર્ હાર્ । હાઈ । પ્રભુર્ગાત્રાણિ પરિયેષિ વિશ્વતા ૨૩ઃ ।

^૧ હુવે ^{૨૩} । ^૧ હુવે ^{૨૩} । ^{૧ ૨} હોવા ^૨ હા ^૨ । ^{૧ ૨ ૩ ૧} હા ^{૯૩} । અતમતનૂર્નતદાર
^{૧૨} મો અશ્રુતે ^૨ ^૧ હુવે ^૧ ^{૧ ૨} હોવા ^૨ હા ^૨ ^{૧૨ ૩ ૧} હા ^૧ । શૃતા સહ-
^૨ દ્વહંતઃ સંતદારશત । ^૧ હુવે ^૧ ^{૧ ૨} હોવા ^૨ હા ^૨ હા
^{૫૨ ૨} ૩૪ । ઔહોવા । અર્કો દેવાનાં ^{૨ ૧૨ ૩ ૨} પરમેત્રિયો ^{૯૩} મા ^{૧૨} ૩૪૫ ના ।

ॐ નમો ભગવતે રુદ્રાય શ્રીમહાદેવાય । યથામિચ્છિત-
 પુષ્પાણિ સમ૦ ॥

ભાવાર્થ:-હે મંત્રના સ્વામી સોમ ! આપનું શ્રેષ્ઠ અંગ
 સર્વત્ર ફેલાયેલું છે. શક્તિમાન એવા આપ પીનારના પ્રત્યેક
 અંગોને વ્યાપો છો, સર્વભણીથી પવિત્ર એવા આપને, જેનું
 પયોત્રત આદિથી શરીર સંતપ્ત થયું નથી એવો અપકવ પુરુષ
 પ્રાપ્ત થતો નથી, પણ પયોત્રતાદિથી પરિપકવ થઈ યજ્ઞનો
 નિર્વાહ કરનારાઓ આપના પવિત્ર અંગને પ્રાપ્ત થાય છે.

ત્વેષાસ્તે૦ એ મંત્રના યમ ઋષિ, અનુષ્ટુપ છંદ ને અગ્નિ-
 દેવતા છે, અને ધૂપ અર્પણ કરવામાં તેનો ઉપયોગ છે:-

^{૨ ૨ ૧} ત્વેષાસ્તે ^{૪ ૨} ૨૩ ^૫ ધૂમ ^૨ ઋણ્વતિ ^{૧ ૨} હા ^{૧ ૨} । દિવિસંહ્રુક્રા ^{૧ ૨} ૩ આતાતા
^{૪ ૨ ૨} ૩ઃ । સૂરોનહી ^૫ હા ^{૨ ૧ ૨} ૩ । શૃતાતૂવા ^{૪ ૨} ૩મ્ । કૃપાપવા ^૫ હા ^{૨ ૧ ૨} ૩ । કરોચા
^૨ ૨૩ સા ^૧ ૩૪૩ યિ । ઓ ^૧ ૨૩૪૫ હા । હા ।

ॐ નમો ભગવતે રુદ્રાય શ્રીમહાદેવાય । ધૂપમાઘ્રાપયામિ ॥

ભાવાર્થ:—હે અગ્ને ! પ્રજ્વલિત થયેલા આપનો નિર્મલ શ્વેતવર્ણ ધૂમ (વરાળ) અંતરિક્ષમાં ફેલાતો છતો મેઘરૂપે પરિણામ પામે છે, અને હે શુદ્ધિ કરનાર અગ્ને ! સ્તુતિ કરવા-યોગ્ય ને સૂર્યની પેઠે અભિમુખ કરવાયોગ્ય સ્તુતિથી પ્રશંસા કરાતા આપ આપના તેજથી નિશ્ચય પ્રકાશિત થાઓ છો.

પવમાન અજીજનતઃ એ મંત્રના વસિષ્ઠ ઋષિ, ગાયત્રી છંદ ને વૈશ્વાનર દેવતા છે, અને દીપ અર્પણ કરવામાં તેનો ઉપયોગ છે:—

૫ ૩ ૧ ૨ ૨ ૧ ૨ ૧ ૨

પવમાનાઃ । અજાયિજાનાત્ । દિવશ્ચિત્રારૃદ્-હાર૩૩ ।

૧ ૨ ૩ ૫ ૩ ૫ ૩ ૫ ૪

ના તન્યા ૨૩૪ તૂમ્ । જ્યો ૨૩૪ તીઃ । વા ૨૩૪ વિશ્વા નરો

વા । વૃ ૫હો દહાયિ ॥

ॐ નમો ભગવતે રુદ્રાય શ્રીમહાદેવાય । દીપં દર્શયામિ ॥

ભાવાર્થ:—પવિત્ર સોમે મોટા વૈશ્વાનરનામવાળા તેજને ધુલોકના વિચિત્ર વજ્રની સમાન ઉત્પન્ન કર્યું છે.

અહમન્નઃ એ મંત્રના દ્વિશ ઋષિ, અનુષ્ટુપ્ છંદ ને વિશ્વે-દેવા દેવતા છે, અને નેવેદ્ય અર્પણ કરવામાં તેનો ઉપયોગ છે:—

૨૨ ૧ ૧ ૨૨ ૧૨ ૨૨ ૧૨

હાઉ ૩ । અહમન્નમ્ । ૩ । અહમન્નાદો । હમન્નાદો હમ-

૨૩ ૧૨ ૨૩ ૧૨ ૨૩ ૧૨ ૨૩ ૧ ૨૩
 નાદો । હં વિધારયો । હં વિધારયો । હં વિધારયઃ । હાઉ ૩ ।
 ૧ ૨૩ ૧ ૨ ૧૩૩ ૨૩ ૧ ૨૩ ૧ ૨૩ ૧ ૨ ૧ ૨ ૧ ૨૩
 યદ્વર્ષો હિરણ્ય । સ્યા । યદ્વાવર્ષોગવામુ । તા । સત્યસ્ય બ્રહ્મણો
 ૧ ૩૩ ૨ ૨૩ ૧ ૨૩ ૧ ૨૩ ૧
 વાચાઃ । તેન માસદ્-સૃજામ । સાયિ । હાઉ ૩ । અહમન્નં । ૩ ।
 ૨ ૧ ૨૩ ૧૨ ૨૩ ૧૨ ૨૩ ૧૨ ૨૩ ૧૨ ૨૩
 અહમન્નાદો । હમન્નાદો । હમન્નાદો । હં વિધારયો । હં વિધા-
 ૧૨ ૨૩ ૧ ૨૩૩ ૨૩ ૧ ૨ ૧ ૨૩ ૧૨
 રયો । હં વિધારયઃ । હાઉ ૩ વા । એ । અહમન્નમહમન્નાદોહં
 ૨૩ ૧ ૨૩ ૧ ૩ ૩ ૧ ૧ ૧ ૧
 વિધારયઃ । ૩ । એ । અહદ્-સુવર્જ્યોતી ૨૩૪૫ઃ ॥

ૐ નમો ભગવતે રુદ્રાય શ્રીમહાદેવાય । નૈવેદ્યં નિવેદયામિ ॥

ભાવાર્થઃ—અહો આશ્ચર્ય છે ! હું ભોજ્ય છું, હું ભોક્તા છું, હું
 ભોક્તા છું, હું ભોક્તા છું. હું વિશેષે ધારણ કરું છું. હું વિશેષે ધારણ
 કરું છું. હું વિશેષે ધારણ કરું છું. સુવર્ણનું જે હિતકારી તેજ છે,
 વા ગાયોનું જે તેજ છે, વા સર્વને માન્ય સત્યસ્વરૂપ વેદનું અથવા
 પ્રહ્લનું જે તેજ છે તેઓની સાથે હું સંબંધ પામવાની પ્રાર્થના
 કરું છું, અર્થાત્ હે પ્રભો ! મારા પર દયા કરો, જેથી હું
 ધનવાળો, પશુવાળો, પ્રહ્લતેજવાળો ને વેદોને જાણનારો થાઉં.
 આશ્ચર્ય છે ! હું ભોજ્ય છું, હું ભોક્તા છું, હું ધારણ કરું છું, હું
 સ્વર્ગના પ્રકાશરૂપ છું.

પછી નીચેના દશાક્ષર મંત્રથી શ્રીમહેશ્વરને ફરીથી આચ-

મન અર્પણ કરવું:—ૐ નમોઽ ભગઽ રુઽ શ્રીમહાઽ । પુનરાચમ-
નીયં સમર્પયામિ ॥

પછી નીચેના મંત્રથી શ્રીમહેશ્વરની આરતી ઊતારવી:—

ઉઘંલોકાઽ એ મંત્રના ઇંદ્ર ઋષિ, અનુષ્ટુપ્ છંદ ને સૂર્ય
દેવતા છે, અને આરતી ઊતારવામાં તેનો ઉપયોગ છે:—

૨ ૧ ૨ ૨ ૨૨ ૧ ૨ ૧૨ ૨ ૨ ૨ ૧

ઉઘં લોકાનરોચયઃ । હોયિ । ઇમાંલોકાનરોચયઃ । હોયિ ।

૨ ૧ ૨ ૨ ૨ ૨ ૧ ૨ ૨ ૧ ૨ ૨ ૧ ૨ ૧ ૨ ૩

પ્રજાભૂતમરોચયઃ । હોયિ । ત્રિશ્વંભૂતમરોચયઃ । હોર । હા ૨૩૪ ।

૫ ૨ ૨ ૨ ૧ ૨ ૨ ૩ ૧ ૧ ૧ ૧

ઔહોવા । ઘર્મોઽયોતી ૨૩૪૫: ॥

ૐ નમો ભગવતે રુદ્રાઽ શ્રીમહાઽ । આરાતિકં સમર્પયામિ ॥

ભાવાર્થ:—હે પ્રભો ! આપ પોતાની ઇચ્છાશક્તિવડે જગ-
ત્માં ઉત્પન્ન થતા સર્વને પ્રકાશતા હવા. આપ આ લોકને
પ્રિયરૂપ થાઓ છો. આપ ઉત્પન્ન થયેલા આ વિશ્વને પ્રકાશો
છો. આપ પરંજ્યોતિરૂપ છો.

પછી નીચેના મંત્રથી શ્રીમહેશ્વરને ફલ, તાંબૂલ અને
દક્ષિણા અર્પણ કરવાં:—

ફલઽ એ મંત્રના કશ્યપ ઋષિ, ત્રિષ્ટુપ્ છંદ ને ઇંદ્ર દેવતા
છે, અને ફલ, તાંબૂલ ને દક્ષિણા અર્પણ કરવામાં તેનો
ઉપયોગ છે:—

૨૨ ૧ ૨ ૨૨ ૧ ૨૨

હાઉ૩ । ફાલ્ફલ્ફલ્ફલ્ફલ્ફલ્ । ૩ । હાઉ ૩ । ઇંદ્રભરોને-

૨ - ૧ ૨ ૨ ૨ - ૧ ૨ ૨ ૨ ૨

મધિતાહવારન્તાયિ યત્પાર્યાયુનજતે ધિયારસ્તાઃ । શૂરોનૃષાતા-

- ૧ ૨ ૨ ૨ ૨ - ૧ ૨ ૨

શ્રવસશ્ચકારમાયિ । આગોમતિવ્રજે ભજાતુવારન્નાઃ । હાઉ૩ ।

૧ ૨ ૨ ૩ ૩ ૧ ૧ ૧ ૧ ૧

ફાલ્ફલ્ફલ્ફલ્ફલ્ફલ્ । ૩ । હાઉ૩વા । મનઃ સુવરિડા ૨૩૪૫ ॥

ૐ નમો ભગવતે રુદ્રાય શ્રીમહાદેવાય । ફલતાંબૂલ-
દક્ષિણાં સમ૦ ॥

આ સામનો ભાવાર્થ પૂર્વે છઠ્ઠા સામમાં આવી ગયો છે.
પછી નીચેના મંત્રોથી શ્રીમહેશ્વરને ક્રમથી પ્રદક્ષિણા,
સ્તુતિ ને નમસ્કાર અર્પણ કરવાં:-

દેવવ્રતાનાં ૦ એ મંત્રના દેવા ઋષિ, ઉત્કૃતિ છંદ ને રુદ્ર
દેવતા છે, અને ક્રમથી પ્રદક્ષિણા, સ્તુતિ ને નમસ્કાર કરવામાં
તેનો ઉપયોગ છે. પછી પ્રથમ સામનો પાઠ કરી, ૐ
નમો ભગ૦ રુદ્રા૦ શ્રીમ૦ । પ્રદક્ષિણાં સમ૦ । પછી દ્વિતીય સામ-
નો પાઠ કરી, ૐ નમો ભ૦ રુદ્રા૦ શ્રીમ૦ ॥ સ્તુતિ સમ૦ ॥
પછી તૃતીય સામનો પાઠ કરી, નીચેના મંત્રથી પુષ્પાંજલિ ને
નમસ્કાર અર્પણ કરવાં. ૐ નમો ભ૦ રુદ્રા૦ શ્રીમ૦ । મંત્ર-
પુષ્પાંજલિ નમસ્કારં ચ સમર્પયામિ ॥ એ પ્રમાણે ષોડશોપચાર-
વડે શ્રીમહેશ્વરનું પૂજન પૂરું થયું.

અથવા નૈવેદ્ય અર્પણ કર્યા પછી યથાપ્રાપ્ત ઉપચારોથી પૂજન કરી, પછી નીચે બતાવ્યા પ્રમાણે ષડંગરુદ્રાધ્યાયના ઋષિ આદિત્ય સ્મરણ કરી, તેના પાઠની શરૂઆત કરવી. બ્રાજા બ્રાજં એ બંને સામના સૂર્ય ઋષિ, ગાયત્રી છંદ ને અગ્નિ દેવતા છે. શુક્લચંદ્રેં એ બંને સામના પ્રજાપતિ ઋષિ, ગાયત્રી છંદ અને વાયુ પ્રથમના સામના દેવતા છે, અને ચંદ્ર બીજા સામના દેવતા છે. રાજનરૌહિણં એ બે સામના ઇંદ્ર ઋષિ, ત્રિષ્ટુપ્ છંદ ને ઇંદ્ર દેવતા છે. અગ્નેર્વ્રતં એ સામના અગ્નિ ઋષિ, ગાયત્રી છંદ ને અગ્નિદેવતા છે. વાયોર્વ્રતં એ સામના વાયુ ઋષિ, અત્યષ્ટિ છંદ ને સોમ દેવતા છે. શ્લોકાનુશ્લોકઃ એ સામના પ્રજાપતિ ઋષિ, ત્રિષ્ટુપ્ છંદ ને ઇંદ્ર દેવતા છે. નમસ્તેં આ સામના પ્રજાપતિ ઋષિ, ત્રિષ્ટુપ્ છંદ ને આત્મા દેવતા છે. અવોદ્યગ્નિઃ એ સામના પ્રજાપતિ ઋષિ, ત્રિષ્ટુપ્ છંદ ને અગ્નિઉષસ્ દેવતા છે, મહિષ્વીણામં એ બંને સામના ૩ ષઠ-વાડ્ ઋષિ, ગાયત્રી છંદ ને ઇંદ્ર દેવતા છે. ત્વાષતઃ એ સામના ધુરાંસાકમશ્વ ઋષિ, ગાયત્રી છંદ ને ઇંદ્ર દેવતા છે. હંત્રં નરઃ એ સામના ગૌરીવિતિ ઋષિ, ત્રિષ્ટુપ્ છંદ ને ઇંદ્ર દેવતા છે. ત્યમૃષું એ સામના તાર્ક્ય ઋષિ, ત્રિષ્ટુપ્ છંદ ને ઇંદ્ર દેવતા છે. વ્રાતારમ્ એ સામના ઇંદ્ર ઋષિ, ત્રિષ્ટુપ્ છંદ ને ઇંદ્ર દેવતા છે. સોમઃપુજાનઃ એ સામના પ્રજાપતિ ઋષિ, ઉષિણ્ણુક છંદ ને સોમ દેવતા છે. વિશ્વતો દાવનં એ સામના પ્રજા-

પતિ ઋષિ, વિષ્ણુરૂપિતિ હંદ ને ઈંદ્ર દેવતા છે. ડુહસમમં
એ સામના વરુણ ને ગૌતમ ઋષિ, ત્રિંદુપ્ હંદ અને વરુણ
તથા આદિત્ય દેવતા છે. અદર્શત્તમં એ યે સામના ઉરુક્ષય
ઋષિ, ત્રિંદુપ્ હંદ ને ઈંદ્ર દેવતા છે. સુષ્વાણાસઃ એ યે
સામના ધૃત્યુ ઋષિ, ત્રિંદુપ્ હંદ ને ઈંદ્ર દેવતા છે. આતૂનઃ
એ પહેલા યે સામના ગૌરીવિતિ ઋષિ, અને પછીના યે
સામના આકુપાર ઋષિ, ગાયત્રી હંદ ને ઈંદ્ર દેવતા છે.
મૃજ્યમાનઃ સુહસ્ત્ય. એ પૂર્વના પાંચ સામના ઉક્ષેણારંધ્ર
ઋષિ, અને છઠ્ઠા સામના અગ્નિ ઋષિ, બૃહતી હંદ અને
સોમ દેવતા છે. આમૈત્રૈઃ એ ત્રણે સામના વામ ઋષિ,
બૃહતી હંદ ને ઈંદ્ર દેવતા છે. આનો વિશ્વાં એ ત્રણે
સામના વસિષ્ઠ ઋષિ, બૃહતી હંદ ને ઈંદ્ર દેવતા છે.
પ્રસેનાનીઃ એ ત્રણ સામના કુત્સ ઋષિ, ત્રિંદુપ્ હંદ ને
સોમ દેવતા છે. પવિત્રં તે એ યે સામના આદિત્ય ઋષિ,
જગતી હંદ ને બ્રહ્મણસ્પતિ દેવતા છે. રૂદ્રં વિષ્ણુઃ એ
સામના વિષ્ણુ ઋષિ, ગાયત્રી હંદ ને વિષ્ણુ દેવતા છે.
પ્રક્ષત્યં એ સામના વિષ્ણુ ઋષિ, જગતી હંદ ને વૈશ્વાનર
દેવતા છે. પ્રકાશ્યમં એ સામના વરાહ ઋષિ, ત્રિંદુપ્
હંદ ને વરાહ દેવતા છે. સહસ્રશીર્ષાં ઇત્યાદિ પાંચ સામના
નારાયણ ઋષિ, અનુષ્ટુપ્ હંદ ને પુરુષ દેવતા છે. છઠ્ઠા
સામના નારાયણ ઋષિ, ગાયત્રી હંદ ને આત્મા દેવતા છે.

આચોરાજાં એ સામના વામદેવ ઋષિ, ત્રિંદુપ્ છંદ ને
 રુદ્ર દેવતા છે. તન્નોગાયં એ ચાર સામના મૃગયુ ઋષિ,
 ગાયત્રી છંદ ને ઇંદ્ર દેવતા છે. આજ્યદોહઃ એ ત્રણ સામના
 અગ્નિવૈશ્વાનર ઋષિ, ત્રિંદુપ્ છંદ ને અગ્નિવૈશ્વાનર દેવતા
 છે. દેવવ્રતાનાં એ સામના દેવા ઋષિ, ઉત્કૃતી છંદ અને
 રુદ્ર દેવતા છે. વામદેવસ્યં એ સામના વામદેવ ઋષિ,
 ગાયત્રી છંદ ને ઇંદ્ર દેવતા છે. એ સર્વ મંત્રોનો શ્રીમહેશ્વરની
 પ્રીતિમાટે જપ કરવામાં ઉપયોગ છે, અને શ્રીમહેશ્વર-
 ઉપર અભિષેક કરવામાં પણ તેનો ઉપયોગ છે. પછી શાંત
 ચિત્તથી શ્રદ્ધાપ્રીતિપૂર્વક નીચે બતાવ્યા પ્રમાણે મંત્રોનો પાઠ
 કરવો, વા તે મંત્રોવડે અભિષેક કરવો:—

૨૨ ૧

૨૨

૧ ૨ ૧ ૨ ૨ ૨

ભ્રાજા । ૨ । ભ્રાજા ૩ ૧ ૩ । વાર । અગ્નિઆયુદ્ધ-પિ-

૩ ૧ ૨ ૨ ૧ ૨ ૨ ૧ ૨

૨ ૨ ૧ ૨ ૨ ૨

૧ ૨

૨ ૨ ૧

પવસે । આસુવોર્જમિપંચનઃ । આરેવાધસ્વ દુહુનામ્ । ભ્રાજા ।

૨ ૨

— ૨ ૨ ૧ ૨

૨ । ભ્રાજા ૩ ૧ ૩ । વાર । ણ । ભ્રાજ । ૩ । ॥ ૪ ॥

આ સામનો લાવાર્થ હૃદયન્યાસના પ્રસંગમાં પૂર્વે આવી
 ગયો છે. ૪

૧

૨ ૨

૨ ૨ ૨

૧

૨

—

આ । ભ્રાજ । ૩ । અગ્નિર્મૂર્ધા દિરે વાઃ કાશ્કૂરત્ ।

૨

૨

૧

૨

—

૨

૨

૨ ૨

૨ ૨

૧

પતિઃ પૃથીવીરે યા આ ૧ યા ૨ મ્ । અપાદ-રેતાદ્-સીરજા-

૨ - ૧ ૩ ૨ ૧ ૩ ૨ ૬ ૨ ૨૩
યિન્વા ૧ તી ૨ । આ । ભ્રાજ । ૨ । આ । ભ્રાજા૩૩વા । ઇ ।

૧૩ ૩ ૨

આભ્રાજ । ૩ । ॥ ૫ ॥

ભાવાર્થ:—દેવતાઓમાં શ્રેષ્ઠ, દુલોકથી પણ ઉન્નત ને પૃથિવીના સ્વામી આ અગ્નિદેવ સ્થાવરજંગમ સર્વ પ્રાણીઓને પ્રસન્ન કરે છે. ૫

૨૩ ૨૧ ૨૧ ૨ ૨૧ ૨
હાડ । ૩ । શુક્રં । ૩ । શુક્રદ્-શુક્રં । ૨ । શુક્રદ્-શુક્રં ।

૩૨ ૧ ૨ ૩ ૨ ૧ ૨ ૨ ૩ ૩ ૧ ૨

શુક્રદ્-શુક્રં । ૨ । શુક્રદ્-શુક્રં । નિયુત્વાન્વાયા ૩ વા ગા ૧

- ૨ ૩ ૧ ૨ - ૨ ૩

હી ૨ । અયદ્-શુક્રો આ૩યામા ૧ યિતા ૨ યિ । ગંતાસિસુન્વા

૧ ૨ ૨૩ ૨ ૧ ૨ ૧ ૨

૩ તો ગૃ ૧ હા ૨૩ મ્ । હાડ । ૩ । શુક્રં । ૩ । શુક્રદ્-શુક્રં

૨ ૧ ૨ ૩ ૨ ૧ ૨ ૧ ૩

। ૨ । શુક્રદ્-શુક્રં । શુક્રદ્-શુક્રં । ૨ । શુક્રં । શૂર । ક્રા ૨૩૪ ।

૫૩ ૨ ૨૩ ૨ ૧

ઔહોવા । ઇ । શુક્રં । ૩ । ॥ ૬ ॥

ભાવાર્થ:—હે વાયુદેવ ! આપ આપનાં વાહનોથી યુક્ત થઈ આવો. આ પ્રકાશવાન સોમ આપને માટે નિયમપૂર્વક ગ્રહણ કરાયેલ છે, કારણકે આપ સોમરસ તૈયાર કરનાર યજ્ઞમાનના ધરપ્રતિ ગમન કરનારા છો. ૬

૨૪ ૨૧ ૨૧ ૨ ૨૧ ૨ ૩૨
 હાડ । ૩ । ચંદ્રં । ૩ । ચંદ્રં ચંદ્રં । ૨ । ચંદ્રં ચંદ્રં । ચંદ્રં
 ૧ ૨ ૩૨ ૧ ૨ ૨૪ ૨ ૧ ૨ -
 ચાંદ્રં । ૨ । ચંદ્રં ચાંદ્રં । અન્નાહગોરા ૩ માન્વા ૧ તા ૨ ।
 ૪ ૧ ૨ - ૨ ૪ ૧ ૨
 નામત્વષ્ટુરા ૩ પાયિચા ૧ યારમ્ । ઇથ્યા ચંદ્રમા ૨ સોગૃ ૧
 ૨૪ ૨૧ ૨૧ ૨
 હા ૨૩ યિ । હાડ । ૩ । ચંદ્રમ્ । ૩ । ચંદ્રં ચંદ્રમ્ । ૨ ।
 ૨૧ ૮ ૩૨ ૧ ૨ ✓ ૩૪ ૧ ૮ ૩ ૫૪ ૪
 ચંદ્રંચંદ્રમ્ । ચંદ્રંચાંદ્રમ્ । ૨ । ચંદ્રમ્ । ચાંરદ્રા ૨૩૪ । ઔહોવા
 ૨૪ ૨૧
 । એ । ચંદ્રમ્ । ૩ । ॥ ૬ ॥

ભાવાર્થ:—ગમન કરનાર ચંદ્રમાના આ મંડલમાંજ
 ત્વષ્ટાનામવાળા આદિત્યનું પોતાનું રાત્રિમાં અંતર્ધાન પામેલું
 જે તેજ છે તે સૂર્યનાં કિરણો છે એવી રીતે જણાયેલું છે,
 અર્થાત જલમય સ્વચ્છ ચંદ્રમંડલમાં પ્રતિબિંબિત થયેલાં સૂર્યનાં
 કિરણો તેવીજ એટા કરે છે કે જેવી રીતે તેઓ સૂર્યમંડલમાં
 એટા કરતાં હતાં. સૂર્યનું તેજ દિવસની સમાન રાત્રિમાં પણ ચંદ્ર-
 મંડલમાં પ્રવિષ્ટ થઈ, અંધકારનો નાશ કરી, સર્વને પ્રકાશિત
 કરે છે. આવા તેજવાળા સૂર્ય તે ઇંદ્રજ છે, કારણકે દ્વાદશ
 આદિત્યોમાં ઇંદ્રની પણ ગણના કરી છે, આ કારણથી દિન-
 રાત્રિના પ્રકાશક ઇંદ્રજ છે. ૬

हुम् । ३ । हो । ३ । हद्- । ३ । ओहा । ३ । औ होयि
 २१ २ १ २४ ३४५ १४ २१
 । ३ । इंद्रनरो । ने३मधि । ता हवंतायि । ३ । वयो बृहत् ।
 १ ४ २४ १ २४ २१४ २१ २ ३
 ३ । विभ्राष्टये विधर्मणे । ३ । यत्पारियाः । युनज । तायिधि-
 ४ ५ २१ १४ १ २४ १४ २
 यस्ताः । ३ । सत्यमोजः । ३ । रजः सुवः । ३ । शूरो नृषा । ता-
 १ २३४४५ २१ ४ २१ ४
 ३श्रव । सश्रकामायि । ३ । भद्रद्-सुधा । २ । भद्रद्-सुधे ।
 १४ १ ४ २४ १४ २१४ २२ ३४५
 षमूर्ज । इषमूर्ज । २ । आगोमतायि । व्रजेभ । जातुवंनाः । ३ ।
 २१ २ १ २ १ २ १ २ २
 बृहद्यशः । ३ । दिविदधे३हस् ॥ २ ॥ दिविदधे३ । हाउवा ।
 १२४४२२४२३ ११११
 वागीडासुवो बृहद्वा २३४५ः ॥ ७ ॥

हाउ ३ । आयिही । ३ । आयिहीया । ३ । आसाउ । ३ ।
 १ २ १ २ १ १ ४४ २
 आयाम् । ३ । नामाः । ३ । किद् । २ । इंद्रनरोनेमधिता
 - १ १ ४ ४ ४ - १ १४४ २ ४
 हवा२न्तायि । यत्पार्या युनजतेधिया २स्ताः । शूरोनृषाताश्रवस-
 - १ १४४ ४ ४ - १ १ १
 श्रकारमायि । आगोमति व्रजेभ जातुवा२न्नाः । मना२३होयि ।

^૨ ^૧ ^૧ ^૧ ^{૧૨} ^૧ ^૨
 પ્રાણા ૨૩ હોયિ । ચક્ષુ ૨૩ હોયિ । શ્રોત્રા ૨૩ દ્-હોયિ । ઘોષા
^૧ ^૧ ^૧ ^{૧૨} ^૧ ^૨
 ૨૩ હોયિ । વ્રતા ૨૩ દ્-હોયિ । ભૂતા ૨૩ દ્-હોયિ । પાના
^૧ ^૧ ^૧ ^૨ ^૧ ^૧
 ૨૩ દ્-હોયિ । ચિત્તા ૨૩ દ્-હોયિ । ધીતા ૨૩ દ્-હોયિ । સુવા
^૧ ^૨ ^૧ ^૮ ^૩ ^{૫૨ ૨}
 ૨૩ હોયિ । જ્યોતા ૨૩ યિર્હો ૨ । વા ૨૩૪ । ઔહોવા ।
 ૩ ૧ ૧ ૧ ૧

ઝ ૨૩૪૫ ॥ ૮ ॥

ઉપરના ળને સામેનો ભાવાર્થ જાનુઓના ન્યાસના પ્રસંગ-
માં આવી ગયો છે. ૭-૮

^{૨૨ ૮} ^{૩૨ ૨૨ ૩૨ ૨} ^૨ ^{૨ ૨} ^૧ ^૨
 હાડ ૩ । ભ્રાજા ઓવા । ૩ । અગ્નિમૂર્દ્ધાદી ૩ વાઃ કા
[—] ^૨ ^૨ ^૧ ^૨ [—] ^{૨ ૨} ^{૨ ૨}
 ૧ કૂરત્ । પતિઃ પૃથીવી ૩ યા આ ૧ યા ૨ મ્ । અપાદ્-રેતાદ્
^૧ ^૨ ^{૨૨ ૮} ^{૩૨ ૨૨ ૩૨ ૨}
 -સી ૩ જાયિન્વા ૧ તી ૨૩ । હાડ ૩ । ભ્રાજા ઓવા । ૨ ।
^{૨૨ ૨} ^૪ ^{૨૨} ^૧ ^૨ ^૧ ^{૨૨ ૧૨ ૩}
 ભ્રાજા ૩ ઓ ૫ વા ૬૫૬ । એ । વિશ્વસ્ય જગતો જ્યોતી
 ૧ ૧ ૧ ૧
 ૨૩૪૫ : ॥ ૯ ॥

ભાવાર્થઃ—દેવોમાં શ્રેષ્ઠ, દુલોકથી પણ ઉન્નત ને પૃથિવી-
ના સ્વામી આ અગ્નિદેવ સ્થાવરજંગમ સર્વ પ્રાણીઓને પ્રસન્ન
કરે છે. તે સમગ્ર જગતના જ્યોતીરૂપ છે. ૯

૨૬ ૧ ૨૬ - ૨ ૧૬ ૨ ૧ ૩ ૨૬
 બ્રાજા । ૨ । બ્રાજા ૩૧ ઉ । વા ૨ । અયારૂચા હરિણ્યા
 ૩ ૧ ૨૬ ૧૬ ૬ ૨ ૧ ૨ ૧૩ ૨૬ ૧ ૨ ૧ ૨
 પુનાનઃ । વિશ્વાદેષાદ્-સિતરતિસયુગ્વભિઃ । સૂરો ન સયુગ્વભિઃ ।
 ૧૬ ૬ ૨૧ ૨૩ ૩ ૩ ૧૩ ૨ ૧૬ ૧ ૨૩ ૧ ૨૩ ૧૩ ૨ ૧૬
 ધારા પૃથ્વ્યસ્ય રોચતે । પુનાનો અરૂષો હરિઃ । વિશ્વાયદ્રૂપાપરિયા
 ૨ ૧૬ ૩ ૨ ૧ ૨ ૨૬ ૧ ૨૬
 સ્વૃકભિઃ । સપ્તાસ્યેભિર્ઋકભિઃ । બ્રાજા । ૨ । બ્રાજા ૩૧
 - ૨૬ ૧ ૨૬ ૧ ૨૩ ૧૬ ૨ ૧ ૮ ૩
 ઉ । વા ૨ । ણ । વિશ્વસ્મૈ જગતે જ્યોતિઃ । જ્યો ૨ તા ૨૩૪
 ૫૬ ૩ ૧ ૧ ૧ ૧ ૧
 ઔહોવા । ઇદ્ ઇદા ૨૩૪૫ ॥ ૧૦ ॥

ભાવાર્થઃ—પવિત્ર કરનાર સોમ લીલા વર્ણુની આ દેદી-
 પ્યમાન ધારાથી સમગ્ર દ્વેષ કરનારાઓનો નાશ કરે છે. જેમ
 સૂર્ય પોતાનાં કિરણોથી અંધકારનો નાશ કરે છે તેમ ગળણુ-
 પર સિંચન થતા આ સોમની ધારા પ્રકાશે છે, અને સ્વચ્છ
 કરાયેલ લીલા વર્ણુનો સોમ પ્રકાશિત થાય છે. જે સોમ
 સોમરસની સ્તુતિ કરનારાં અને સોમરસને ગ્રહણ કરનારાં
 મુખોવડે ગ્રહણ થઈને-પીવાઈને-તેજોવડે (પ્રકાશરૂપ થઈને)
 નક્ષત્રોને વ્યાપે છે, અર્થાત્ યજ્ઞમાં અધિકાર પ્રાપ્ત કરીને
 સોમરસનું પાન કરનાર દ્વિજના મુખનું તેજ નક્ષત્રપર્યંત વ્યાપે
 છે-તે બહુ તેજસ્વી થાય છે. ૧૦

૫૬ ૨ ૧ ૧ ૨ ૧ ૮ ૩
 હાઉસ્વરતા । બ્રહ્માણારઃ । ઇદં । આ । મહયા ૨ ન્તો

૨૩૪ । કૈઃ । અવારઙ્ઘ્યાન્ । અહયેહ । તવા ૩૪૫ યિ । ઝ
 ૨૨ ૧ ૧૧૧૧ ૫૨
 ૬૫૬ । શ્લોકયતા ૨૩૪૫ ॥ ૧૧ ॥ હાઝ । અમિ । સ્વરતા ।
 ૨૧૨ - ૨૧ ૮૦૩ ૫ ૨ ૧ -
 બ્રહ્માણ આંદ્રારમ્ । મહયારતો ૨૩૪ । કૈઃ । અવઙ્ઘ્યારન્ ।
 ૨ ૨ ૧ ૪ ૫
 અહયેહં । તવા ૨૩૪૫ ઝ ૬૫૬ । શ્લો ૨૩૪ કાઃ ॥ ૧૨ ॥

ભાવાર્થ:—વૃત્રાસુરનું હનન કર્યું તે નિમિત્તથી બ્રાહ્મણો
 પ્રશંસાપ્રાપ્ત થઈ સ્તોત્રોચી અથવા હવિષ્સ્પ અન્નોચી ઇંદ્રને પૂજતા
 છતાં તેમને પ્રસન્ન કરે છે. ૧૧-૧૨

૫૨ ૨ ૧ ૨ ૧ ૨ ૨ ૧ ૨
 હાઝ સ્વરતા । સ્વરતસ્વરા ૨૩ તા । આનવસ્તે રથમ ।
 ૨ ૧ ૨ ૫૨ ૨ ૧ ૨
 ઇવાયાતા ૧ ક્ષુ ૨૩૪ઃ । હાઝ સ્વરતા । સ્વરતસ્વરા ૨૩ તા ।
 ૧ ૨૨ ૧ ૨ ૧ ૨૨ ૧ ૭ ૫૨ ૨
 ત્વષ્ટા વજ્રંપુરુહ । તાઘુમાન્તા ૨૩૪મ્ । હાઝસ્વરતા । સ્વર-
 ૧ ૮ ૩ ૫૨ ૨ ૨ ૧ ૧ ૧ ૧ ૧
 તસ્વ । રાર । તા ૨૩૪ । ઔહોવા । સ્વરાંતા ૨૩૪૫ ॥ ૧૩ ॥

ભાવાર્થ:—હે ઇંદ્ર ! મનુષ્યો અને દેવતાઓ આપના
 ઘોડાઓમાટે આપના રથને રચતા હતા, અને હે અનેક
 મનુષ્યોથી આર્ધાન કરાવેલા ઇંદ્ર ! વિશ્વકર્માએ આપના વજ્રને
 પ્રકાશયુક્ત કર્યું છે. ૧૩

૭૬ ૨ ૮ ૩૪ ૫ ૨ ૧ ૨ ૪

ઔહોયિ । શંપદામ્ । મઘદ્-રયા ૩૧૨૩૪યિ । ષિણા યે ।

૧ ૬ ૬ ૬ ૨ ૨ ૩

ન કામમત્રતો દિનોતિ ન સ્પૃશત્ । રયિમો ૨૩૪૫૩ । ઢા ॥૧૪॥

ભાવાર્થ:—હવિષ્ણુ ધનને અર્પણ કરનારા મનુષ્યો સુખને, યોગ્યસ્થાનને અને ધનને પણ પ્રાપ્ત કરે છે. ઇંદ્રસંબંધી યાગાદિકર્મરહિત પુરુષ સુખાદિને પામતો નથી, દાનાદિ કરવા સમર્થ થતો નથી, ને પોતાને ઇચ્છિત એવા ધનનો સ્પર્શ પણ કરી શકતો નથી. ૧૪

૨૬ ૧૬ ૬ ૨ ૨ ૧ ૩૩ ૧૬ ૨૬

હાઉ ૩ । સેતૂદ્-સ્તર । ૩ । દુસ્ત । રાન્ । ૩ । દાને-

૧૬ ૬ ૨ ૨૬ ૨ ૬ ૧ ૨ ૧ ૧ ૧

નાદાનં । ૩ । હાઉ ૩ । અહમસ્મિ પ્રથમજાક્રતા ૨૩ સ્યા ૩૪૫ ।

૨૬ ૧૬ ૬ ૨ ૨ ૧ ૩૩ ૧૬ ૨ ૬ ૨ ૬ ૧૬ ૨

હાઉ ૩ । સેતૂદ્-સ્તર । ૩ । દુસ્ત । રાન્ । ૩ । અક્રોધેન ક્રોધં । ૨ ।

૧ ૬ ૨૬ ૧૬ ૨૬ ૨૬ ૬ ૬ ૧ ૨

અક્રોધેન ક્રોધં । હાઉ ૩ । પૂર્વદેવેભ્યો અમૃતસ્ય ના ૨૩ મા

૧ ૧ ૧ ૨૬ ૧૬ ૬ ૨ ૨ ૧ ૩૩ ૨

૩૪૫ । હાઉ ૩ । સેતૂદ્-સ્તર । ૩ । દુસ્ત । રાન્ । ૩ । શ્ર-

૧ ૬ ૨૬ ૨૬ ૨૬ ૬ ૬ ૧

દયાશ્રદ્ધાં । ૩ । હાઉ ૩ । યો મા દદાતિ સઙ્ દેવમા ૨૩

૨ ૧ ૧ ૧ ૨૬ ૧૬ ૬ ૨ ૨ ૧ ૩૩

વા ૩૪૫ ત્ । હાઉ ૩ । સેતૂદ્-સ્તર । ૩ । દુસ્ત । રાન્ । ૩ ।

૧ ૧ ૬ ૬ ૨ ૨૬ ૨ ૧ ૨ ૧ ૧ ૧

અહમન્મન્મન્મદંત મા ૨૩ ગ્રી ૩૪૫ ।

૨૩૩ ૨૨૧૨ ૨૨૧૨૧ ૧૩
 હાડ । ૩ । વા । ણાગતિઃ । ૩ । એતદમૃતં । ૩ । સ્વર્ગચ્છ । ૩ ।
 ૧૨ ૨ ૧૨૨ ૨૨ ૧૨ ૨૧ ૧૧૧૧
 જ્યોતિર્ગચ્છ । ૩ । સેતૂદ્-સ્તીર્વા ચતુરા ૨૩૪૫ઃ ॥ ૧૫ ॥
 પ્રથમા દશતી ॥

આ સામનો ભાવાર્થ પૂર્વે મુખના સ્પર્શમાં દશમા સામરૂપે
 આવી ગયો છે. ૧૫

૪૫૨૪ ૧ ૨૧૨૨૧૯૨ ૨ ૧ ૨ ૨
 અબોધિયા । ગ્નાઈઃ સમિધાજનાર નામ્ । પ્રતાઈધેરૂમ્ ।
 ૨૨ ૧૨ ૨૨ ૧ ૨ ૨ ૧ ૯૨૧૨૨ ૧૨૨૨ ૧ ૨
 ઇવાયતીમુષાસં । યદ્વાઈ ૩ વા । પ્રવારઽધ્યામુજ્જિહાનાઃ । પ્રમાના
 ૨ ૨ ૨૧૨૨૧૨ ૧ ૨ ૧
 ૨૩ વાઃ । સસ્રતેનાકમછ । ઇડા ૨૩ મા ૩૪૩ । ઓ ૨૩૪૫
 ૫
 ઇ । ડા ॥ ૧૬ ॥

આ સામનો ભાવાર્થ પૂર્વે મસ્તકના સ્પર્શમાં આવી
 ગયો છે. ૧૬

૩૨ ૩ ૫ ૧ — ૧ ૩૨ ૮ ૩
 મહાયિત્રા ૨૩૪ યિનામ્ । અવારસ્તુ । શુક્ષ્મ મા ૨૩૪
 ૫ — ૧ ૩૨ ૩ ૫ ૨૧૨
 યિત્રા । સ્યા ૨ યમ્નાઃ । દુરાધા ૨૩૪ ષામ્ । વરૌહો ૨૩૪ ।
 ૫ ૪ ૫ ૫ ૨૨ ૫
 વા । ણા ૫ સ્યો ૬ હાયિ ॥ ૧૭ ॥ મહીત્રીણામવરસ્તુ ૬ ણ ।
 ૨૧ ૨ ૨૧૨ ૨ ૧ — ૧ —
 શુક્ષ્મ મિત્રસ્યાર્યમ્નાઃ । દુરાધા ૨૩ ષામ્ । વરૌહો ૨ । હુંમાર ।

૨ ૧ ૮ ૩ ૫૩૨ ૨૩ ૧ ૨ ૧ ૩
 ણ । સ્યો ૨ । યા ૨૩૪ ઔહોવા । હાઓવા । ઓવા
 ૧૧૧૧
 ૨૩૪૫ ॥ ૧૮ ॥

ભાવાર્થ:—મિત્રદેવનું, અર્ચમાનું અને વરુણદેવનું એમ
 ત્રણે દેવનું પ્રકાશિત ને અન્યથી જેને અડચણ ન થઈ શકે
 એવું મોટું રક્ષણ અમને પ્રાપ્ત થાઓ. ૧૭-૧૮

૧૩ ૨ ૨૯ ૨ ૧૩૨ ૨૯ ૨
 ત્વાવતો ૩ । હૌરહો ૩૧ યિ । પુરુવસો ૩ । હૌરહો
 ૨૧ ૨ ૨૯ ૨ ૧૩૨
 ૩૧ યિ । વયમિદ્રા ૩ । હૌરહો ૩૧ યિ । પ્રણેતા ૩: ।
 ૨૯ ૨ ૧ ૨૩ ૨૯ ૨
 હૌ ૩ હો ૩૧ યિ । સ્મસિસ્થાતા ૩: । હૌ ૨ હો ૩૧ યિ ।
 ૧૩૨ ૨૯ ૨
 હરીણા ૩ મ્ । હૌ ૩ હો ૩૧ ૨૩૪૫ ૩ । હા ॥ ૧૯ ॥

ભાવાર્થ:—હે અહુ ધનવાળા ! હે ઉત્તમ રીતિથી કર્મના
 પારને પહોંચાડનાર ! ને હે હરિનામવાળા અશ્વોના અધિ-
 શાતા ઇંદ્ર ! અમે આપના પોતાના છીએ. ૧૯

૨ ૮ ૩ ૫ ૨ ૮ ૩ ૫ ૨ ૧
 ઇંદ્રના ૨૩૪ રો । નેમાધા ૨૩૪ યિતા । હવંતા ૨૩
 ૨ ૮ ૩ ૫ ૨ ૮ ૩ ૫ ૨ ૧
 યિ । યત્પારા ૨૩૪ યા: । યુનાજા ૨૩૪ તાયિ । ધિયાસ્તા
 ૨ ૮ ૩ ૫ ૨ ૮ ૩ ૫ ૨ ૧
 ૨૩: । શૂરોના ૨૩૪ ષાં । તાશ્રાવા ૨૩૪ સા: । ચકામા

२३ यि । आगोमां २३४ ती । व्रजायिभां २३४ जा ।

१ ८ २ २ १२३ ११११
त्वन्मा ३ उवा ३ । ए३ । आयू २३४५: ॥ २० ॥

આ સામનો લાવાર્થ પૂર્વે નાસિકાના સ્પર્શમાં છઠ્ઠા સામ-
રૂપે આવી ગયો છે. ૨૦

त्यमूषु । वाजि । ना २३४५ म् । दञ्जूता २३४ म्
सहोवानंता । रुता ३ । रद्-रथानाम् । अरिष्टना २३४
यिमीम् । पृतना ३४३ जमाशुं । स्वस्त । यायि । ताक्ष्यमिहा
३४३ । हू ३ वा ५ यिमा ६५६ ॥ २१ ॥ ईयइया ३ हायि ।
त्यमूषुवाजिना ३न्दे ३ वजूतं । इ ४ य इया । हा २३४
यि । सहोवानंता । रुता ३ । रद्-रथानाम् । ईयइया ३ हायि ।
अरिष्टा ३ । नायि । मी ३म्पृत । नाजमाशूम् । ई४य इया ।
हा २३४५ यि । स्वस्त । यायि । ताक्ष्यमिहा ३४३ । हू ३
वा ५ यिमा ६५६ ॥ २२ ॥

ભાવાર્થ:—તે પ્રસિદ્ધ અન્નયુક્ત વા બલવાન એવા સોમને લાવવામાટે દેવોથી પ્રેરણા કરાયેલ, શક્તિમાન, અન્યના રથોને સંગ્રામમાં તારનાર, તીક્ષ્ણ આયુધવાળા, શત્રુ-સેનાઓને જિતનાર ને શીઘ્ર ગમન કરનાર તૃક્ષુત્ર સુપર્ણનું

(ગરુડનું) અમે અમારા કલ્યાણમાટે આ કર્મમાં વારંવાર આર્ષાન કરીએ છીએ,-ખેલાવીએ છીએ. ૨૧-૨૨

^{૨૩ ૧ ૩} ત્રાતારમિન્દ્રમવિતા । ^૭ રમી ^૨ ૨૩ દ્રામ્ । ^{૧ ૩ ૩} હવે હવે સુહવદ્-

^૭ શુ । ^૨ રમી ^૧ ૨૩ દ્રામ્ । ^૧ હૂવાયિ । ^૭ નુશુકં પુરુહૂ । ^૨ તમી ^૨ ૨૩ દ્રામ્ ।

^{૨ ૧} ૨૧ ^{૨ ૧ ૩} સ્વસ્તિ નો । ^{૨ ૧ ૩} મઘવા । ^૨ વા । ^૨ ૩૪૩ યિ । ^{૨ ૪} તૂ ૩ વા ૫
ઈદ્રા ૬૫૬ઃ ॥ ૨૩ ॥

ભાવાર્થ:—શત્રુઓથી રક્ષા કરનાર ઇંદ્રનું હું આર્ષાન કરું છું. ઇચ્છિત લોગોવડે તૃપ્ત કરનાર ઇંદ્રનું હું આર્ષાન કરું છું. સર્વ સંગ્રામોમાં સુખથી આર્ષાન કરવાયોગ્ય, શૌર્યવાન, સર્વ કાર્યોમાં સમર્થ અને જેનું અનેકોએ રક્ષામાટે આર્ષાન કરેલું છે એવા ઇંદ્રનું હું આર્ષાન કરું છું,-ખેલાવું છું. એ પ્રમાણે આર્ષાન કરાયેલા ધનવાન તે ઇંદ્ર આ સંમુખ રહેલા હવિષ્નું ભક્ષણ કરે. ૨૩

^{૩ ૪ ૫ ૩} ૩૪૪ ^૨ ૫ ૫ ^{૧ ૩} ૧૧૧૧ ^૨ સોમઃ પુના । હો । ન ઝર્મિણાદણ । અવ્યંવારં વિધા

^૨ ૧ ^{૨ ૩} ૨૩ ^{૩ ૧ ૧ ૧ ૧} ૧૧૧૧ ^{૨ ૧} ૨૧
૧ વા ૩ તી । અગ્રેવા ૨૩૪૫ । વા ૨૩૪૫ઃ । પવમા ૨૩

^૨ ૧ ^{૫ ૩ ૩} ૫૩૩ ^૨ ૩ ^{૩ ૧ ૧ ૧ ૧} ૧૧૧૧
ના ૩ઃ । કારના ૨૩૪ ઔહોવા । ક્રદદે ૨૩૪૫ ॥ ૨૪ ॥

ભાવાર્થ:—પવિત્ર સ્તોત્રની આગળ સારી રીતે સિદ્ધ કરાતો સોમ ગળણામાં પોતાની ધારાથી વારંવાર શબ્દ કરતો છતો નાનાપ્રકારથી ગમન કરે છે. ૨૪

૨ ૨૨ ૧૨ ૨ ૨૨ ૧ ૨ ૧૨
 ૨૩ મા૩ । હા૩ । આયુશ્ચક્ષુર્જ્યોતિઃ । ઔહોવા । ર્૩૨ ।
 ૩ ૫૨ ૨ ૩ ૧ ૧ ૧ ૧
 યા ૨૩૪ । ઔહોવા । ર્૩ ૨૩૪૫ ॥ ૨૭ ॥ દ્વિતીયા દશતી ॥

ભાવાર્થ:-હે વરુણ ! ઉપર ઉત્તમ મસ્તકવિષે બાંધેલ
 પાશને અમારે માટે શિથિલ કરો. નીચે પગમાંના પાશને
 શિથિલ કરો. નાભિપ્રદેશના મધ્યમ પાશને સેરવીને શિથિલ
 કરો. પછી હે અદિતિના પુત્ર વરુણ ! અમે શુન:શેષ આપના
 કર્મમાં દુઃખથી રહિત થવામાટે અપરાધરહિત થઈએ. ૨૭

૪ ૫ ૪ ૨ ૨ ૧ ૨ ૨ ૧ ૫
 અદર્શરૂત્ । સમસૃજો વિશ્વાનિ । ત્વમર્ણા ૨૩૪ વાન્ ।
 ૨ ૨ ૨ ૧ ૨૩૩ ૨ ૧ ૨ ૫ ૨ ૧ ૨
 બદ્ધધાનાદ્-અરામ્ણાઃ । મહાન્તા ૨૩૪ મીં । દ્રપર્વતં વિયાદ્ઃ ।
 ૨ ૧ ૫ ૧ ૨ ૧ ૨ ૨ ૧ ૨
 સૃજાદ્ધા ૨૩૪ રાઃ । અવયદ્ધાન । વા ૨૩ ન્હા ૩૪૩ ન્ ।
 ૧ ૫ ૪ ૫ ૪ ૫ ૪ ૧ ૨
 ઓ ૨૩૪૫ ર્૩ ડા ॥ ૨૮ ॥ અદર્શરૂત્સમસૃજાઃ । વિશ્વાનિ ।
 ૧ ૨ ૨ ૨ ૨ ૧ ૨ ૧ ૨ ૧
 ત્વમર્ણવાન્બદ્ધધાનાદ્-અરા ૨૩ મ્ણાઃ । મહાન્તર્મિદ્રપર્વતં વિયા
 ૨ ૧ ૨ ૨ ૧ ૨ ૨ ૧ ૨ ૩
 ૨૩ દ્વાઃ । સૃજાદ્ધારારેઃ । અવારયદ્ધાન । વાર । યા ૨૩૪
 ૫ ૨ ૨ ૩ ૧ ૧ ૧ ૧
 ઔહોવા । હા ૨૩૪૫ ન્ ॥ ૨૯ ॥

આ સામનો ભાવાર્થ પૂર્વે શિખાના સ્પર્શમાં ત્રીજા સામ-
 રૂપે આવી ગયો છે. ૨૮-૨૯

૪ ૫ ૪ ૫ ૪ ૨ ૩ ૨ ૪ ૫ ૪ ૩ ૪ ૫
 રૂઘ્વાણાસાઃ । ઇંદ્રસ્તુ । મસિત્વા । સનિષ્યંતશ્ચિત્તુવિનૃ ।
 ૩ ૫ ૨ ૪ ૨ ૩ ૪ ૫ ૪
 મ્ણ વા ૨૩૪ જામ્ । આનઃ ભરાઓ ૨૩૪ વા । સુવિતં
 ૫ ૨ ૪ ૫ ૪ ૫ ૨ ૩ ૨ ૨ ૪
 યસ્યકોના । તાનાત્માના । સહિયા । મા ૩૪૩ । તૂ૩વોપ
 ૨ ૨ ૨ ૩ ૩ ૫ ૧૨
 તા ૬૫૬ઃ ॥૩૦॥ ઓ૩હો૩હોયિ । સૂ ૨૩૪ ણ્વા । ણાસાઃ ।
 ૩ ૨ ૪ ૨ ૩ ૫ ૨ ૨ ૨ ૩ ૩ ૫ ૧
 ઇંદ્રસ્તુ । મસિત્વા । ઓ૩હો૩હોયિ । સા ૨૩૪ ની । ણ્યંતાઃ ।
 ૨ ૧ ૨ ૩ ૪ ૫ ૨ ૨ ૨ ૩ ૩
 ચી૩ત્તુવિ । નૃમ્ણવાજામ્ । ઓ૩હો૩ હોયિ । આ ૨૩૪
 ૫ ૧ ૨ ૨ ૩ ૪ ૫ ૨ ૨ ૨
 નાઃ । ભરા । સુવિતા૩મ્ । યસ્યકોના । ઓ૩હો૩હોયિ ।
 ૩ ૫ ૧ ૨ ૧૨ ૨ ૨ ૪
 તા ૨૩૪ ના । ત્મના । સહિયા । મા ૩૪૩ । તૂ૩વોપતા
 ૬૫૬ઃ ॥ ૩૧ ॥

ભાવાર્થ:-હે ઇંદ્ર ! સોમનેા અલિષવ (ખાંડવું) કરનારા
 અમે આપની સ્તુતિ કરીએ છીએ. હે બહુ ધનસંપન્ન ઇંદ્ર !
 સુંદર પુરોહાશરૂપ અન્નને આપનારા અમે આપની સ્તુતિ
 કરીએ છીએ. આપ અમને સારી રીતે પ્રાપ્ત કરવાયોગ્ય ધનને
 આપો. અતિશય પ્રિયપણથી જે ધનની આપ કામના કરો છો
 તે ધન અમને આપો. આપથી રક્ષા કરાયેલા અમે વિનાશ્રયને
 ધણા ધનને આપના અનુગ્રહથી મેળવીએ છીએ. ૩૦-૩૧

५३३ २१ २ १ २३१
 आतून आ । द्रक्षुमा २३ न्ताम् । चायित्रं ग्राभा २३
 २ १ - १ १२३ ३ ५ १ -
 द्-हायि । संगृ २ भाया । महाहस्तो २३४ हायि । दक्षा २
 १ १ १ १ ३ ५३३ १
 यिणा यिना । महा २३ । हारस्ता २३४ औहोवा । द-
 २ १ १ १ १ ५३३ ४ ५ १
 क्षिणे ३ ना २३४५ ॥ ३२ ॥ आतून इंद्रक्षुमांताम् । चित्रा-
 ६ ३ ५ २ १ ३ ५ २६ १ १ १
 २ ग्रा २३४ भाम् । संगृभा २३४ या । मा३ हा३ । हा २
 ३ ५३३ १ २ ३ ३ १ १ १ १ ४३ ३
 स्ता २३४ औहोवा । दक्षिणे ना २३४५ ॥ ३३ ॥ आ तू
 ५ ४ ५ ५ २ १ ३ - १ २ १
 न इ । द्रक्षुमांताम् । चित्रं ग्राभद्-संगृभा२या । चित्रं
 ३ १ २ २ १ ४ ५ २३ १ १ ३
 ग्राभद्-सं । गृ । औ३ होइ । भा २३४ या ऐ होयि । महा-
 ३ १ २३ १ ४ ३ ५ ४
 हस्ती दक्षा २३ होयि औहो । वाहो २३४ वा । णा ५
 ५ ५३३ ० ५ २ १
 यिनो ६ हाइ ॥ ३४ ॥ आ तून इंद्र क्षुमा ६ ताम् । चित्रं
 ३ ३ २ १ ३ १ २ ५ ३
 ग्राभद्-संगृभाया । चित्रं ग्राभद्-सं । गृ २३ । ई ३४ हा । भा
 ५ २३ १ १ ३ ३ १ २३ १
 २३४ या । ऐ होयि । महाहस्ती दक्षा २३ होयि । औहो
 ३३ ५ ४ ५
 वाहो २३४ वा । णा ५ यिनोदहायि ॥ ३५ ॥

આ સામોનો લાવાર્થ પૂર્વે કેડનો સ્પર્શ કરવાના પ્રસંગમાં
૨૩મા ને ૨૪મા સામરૂપે આવી ગયો છે. ૩૨-૩૫

૫ ૩ ૨ ૧ ૨ ૪ ૫ ૨
મૃજ્યમાનાઃ । સુહસ્તિયા ૩ । સામૂ ૩ દ્રાયિ વા । ચ
૧ ૨ ૦ ૪ ૫ ૨ ૧
મિન્વસા ૩ યિ । રાયી ૩ પાયિશા । ગં બહુલા ૩ મ્ । પૂર
૮ ૩ ૫ ૧ ૨૪ ૧ ૨ ૨ ૨ ૧ ૫
૨ સ્પૃ ૨૩૪ હામ્ । પવમા । ના । ઔ ૩ હો । મિયો ૨૩૪ વા ।
૪ ૫ ૪ ૩ ૪
ષા ૫ સો ૬ હાયિ ॥ ૩૬ ॥ મૃજ્યમાના ૫ઃ સુહસ્તિયા ।
૧ - ૧ - ૧ - ૧ - ૧ - ૧
સમૂ ૨ દ્રાયિવા ૨ । ચમા ૨ યિન્વાસી ૨ । રયિં પિશં
૨ ૨ ૧ ૨ ૨ ૧
બહુલં પુરુસ્પૃદા ઔ ૩ હો । પવમા ૨૩ ના ૩ । મિયો ૨૩૪
૫ ૪ ૫
વા । ષા ૫ સો ૬ હાયિ ॥ ૩૭ ॥ તૃતીયા દશતી ॥

લાવાર્થઃ—હે સુંદર આંગળીઓથી સંપાદન કરાયેલા
સોમ ! પવિત્ર કરાતા આપ કલશમાં શબ્દને પ્રેરણા કરો
છો,—શબ્દને ઉપજવો છો. હે સોમ ! આપની સ્તુતિ કર-
નારાને અનેકોથી ઇચ્છાયેલ પીતવર્ણની સોના આદિ ધાતુઓ-
રૂપ ધનનું પ્રદાન કરો છો. ૩૬-૩૭

૫ ૩ ૩ ૨ ૩ ૩ ૧ ૨
આમંદ્રૈગ । દ્રહરિ ભાયિર્યા હિમ યૂરા ૩ રોમાભા ૩ યિઃ ।

૪ ૫ ૪ ૫ ૨ ૮ ૩ ૫ ૨ ૩ ૧
 માત્વા કાયિચીત્ । નિયેમૂ ૨૩૪ રીત્ । નપાશિનાઃ ।
 ૨ ૧ - ૨ ૧ ૧ ૮ ૩ ૫ ૩ ૩
 અતિધાન્વેર । વતાદ્-૨૩ । આરયિહા ૨૩૪ ઔહોવા । વા
 ૫ ૪ ૫ ૪ ૫ ૪ ૪ ૨ ૩ ૧
 ૨૩૪ યાઃ ॥ ૩૮ ॥ આમંદ્રૈ રિંદ્ર । હા ૫રિભાયિઃ । યાહિ
 ૨ ૧ ૩ ૧ ૩ ૨ ૨ ૧ ૩ ૨
 મયૂર રોમ ભાયિઃ । માત્વાકા ૨૩ યિચીત્ । નાયિયેમુરિત્ ।
 ૧ ૩ ૨ ૧ ૨ ૧ ૨ ૧
 ન પાશા ૨૩ યિનાઃ । અતાયિધા ૨૩ ન્વે । વતાદ્-૨૩ ।
 ૧ ૮ ૩ ૫ ૩ ૨ ૨ ૧ ૧ ૧ ૧ ૧
 આરયિહા ૨૩૪ ઔહોવા । વયોરમી ૨૩૪૫ઃ ॥ ૩૯ ॥
 ૪ ૫ ૪ ૫ ૪ ૪ ૨ ૩ ૧ ૨ ૧ ૩
 આમંદ્રૈરિંદ્ર । હા ૫ રિમીઃ । યા હિ મયૂરરોમ ભાઽ । વાર ।
 ૧ - ૧ ૩ ૩ ૨ ૧ ૩ - ૧
 માત્વાર । કેચિન્નિયેમુરિન્ન પાશિના ઽ । વાર । આ તીર ।
 ૧ ૩ ૨ ૩ ૫
 ધન્વેવતા ૩૧ ઽ વા ૨૩ । ઈ ૨૩૪ હી ॥ ૪૦ ॥

આ સામેનો ભાવાર્થ પૂર્વે કવચનો સ્પર્શ કરવાના પ્રસંગ-
માં થોડા સામરૂપે આવી ગયો છે. ૩૮-૪૦

૪ ૫ ૪ ૫ ૨ ૧ - - - ૧ ૨ ૧ ૨
 આનઃ । એ વિશ્વા । સુહાવ્યારમ્ । આંદ્રદ્-સમ । ત્સુમ્
 ૨ ૮ ૩ ૫ ૨ ૨ ૮ ૧ ૨ ૩ ૧ ૨ ૩ ૫
 ૧ પાતાર । ઝ ૨૩૪ પા । હાર હાયિ । બ્રહ્માણિ સવના ।

૩ ૨ ૧ ૨ ૧ ૨ ૧ ૨ ૧
 નિવૃત્તહાન્ । પરમા ૨૩ જ્યાઃ । આર્ચા૩ હાયિ । ષમા ।
 ૨ ૪ ૫ ૪ ૫ ૪ ૪
 ઔ૩ હોવા । હો૫ ઇ । ડા ॥ ૪૧ ॥ આનો વિશ્વા સુહાહા-
 ૫ ૧ ૨ ૧ ૨ ૧
 વ્યામ્ । ઇંદ્રદૂ-સમત્સુભૂષતો । પત્રા ૨૩ હ્યા । ણિ સવના ।
 ૨ ૧ ૨ ૧ ૨ ૧ ૨ ૧ ૨
 નિવૃત્તહાન્ । પરમા ૨૩ જ્યાઃ । આર્ચા૩ હાયિ । ષમા । ઔ ૩
 ૪ ૫ ૪ ૫ ૪ ૪ ૫
 હોવા । હો૫ ઈ । ડા ॥ ૪૨ ॥ આનો વિશ્વા સુહાવ્યામ્ ।
 ૨ ૨ ૧ ૨ ૨ ૨
 ઇંદ્રામ્ । સમત્સુભૂષત । ઉપાત્રા૧ હ્યાર । ણિ સવનાનિવૃત્તહન્ ।
 ૧ ૨ ૨ ૧ ૨ ૧
 પરામા૧ જ્યારઃ । ઋચીષા ૨૩ મા ૩૪૩ । ઓ ૨૩૪૫ ઇ ।
 ડા ॥ ૪૩ ॥

ભાવાર્થ:-હે સ્તુતિ કરનારાઓ ! સર્વ અસુરોની સાથે
 યુદ્ધમાં જે ઇંદ્રનું પોતાની રક્ષામાટે સર્વ દેવતાઓથી આર્જ્જુન
 કરવું યોગ્ય છે તે ઇંદ્રના આર્જ્જુનમાટે અમારા યજ્ઞમાં સ્તોત્રોને
 શોભિત અને પ્રેરિત કરો. હે વૃત્રાસુરને હણનારા ! અથવા
 પાપનાશક ઇંદ્ર ! યુદ્ધોમાં શત્રુઓને વધ કરવામાટે જેની
 પાસે અવિનાશી પ્રત્યંઘા છે એવા હે સ્તુતિઓથી અભિમુખ
 કરવાયોગ્ય દેવ ! (ઇંદ્ર !) પ્રાતઃસવન આદિ ત્રણ સ્તોત્રોને
 અલંકૃત કરો. ૪૧-૪૩

३ ५ ३ २ ४ ५ २१३२३१ ३३ २
 हो४ वा । उहुवा३ । होवा । प्रसेनानायिः । शूरोआ३ ।
 २ ८ ३ ४ ५ २१२३१ १ २ २ ३ ४ ५
 ग्रायिरथानाम् । गव्यं नेतायि । हर्षता३ यि । अस्य सेना ।
 २१३ २ १ १ २ २३ ३ ४ ५ २३१३२३१ २
 भद्रान्कृष्वान् । इंद्रहा३ । वांत्सखिभ्याः । आसोमोवा । स्वा३
 १ २ ८ ३ ४ ५ ३ ५ ३ २ ४ ५ ५
 रभ । सानिदत्तायि । हो४ वा । उहुवा३ । होवा६ । हाउवा
 ५३ ४ २ ११११ २१३२३१ १२ ३ २
 ॥ ४४ ॥ औहो३ वा २३४५ । प्रसेनानायिः । शूरोआ३ ।
 २ ८ ३ ४ ५ २१२३१ १ २ २ ३ ४ ५
 ग्रायिरथानाम् । गव्यं नेतायि । हर्षता३ यि । अस्यसेना ।
 २१३२३१ १ २ २ ८ ३ ४ ५ ३ ४ २११११
 भद्रान्कृष्वान् । इंद्रहा३ । वांत्सखिभ्याः औहो३ वा २३४५ ।
 २३१३२३१ २ १ २ २ ४
 आसोमोवास्त्रा ३ रभ । सा ३४३ । नी३दा५ ता ६५६ यि
 ५३ ४ २ ११११ ३३३३१ १ ३३ २
 ॥ ४५ ॥ औहो३ वा २३४५ । प्रसेनानायिः । शूरो आ३ ।
 २ ८ ३ ४ ५ ३ २ ३ १ १ २ २ ८ ३ ४ ५
 ग्रायिरथानाम् । गव्यं नेतायि । हर्षता३ यि । अस्य सेना ।
 ३ ३ २ १ २ २ ८ ३ ४ ५ ३ ४ २ ११११
 भद्रान्कृष्वान् । इंद्रहा३ । वांत्सखिभ्याः औहो३वा २३४५ ।
 ३३३२३१ २ १ २ २ ४ ३ ११११
 आसोमोवा । स्वा३रभ । सा ३४३ । नी३दा५ । ता २३४५
 यि ॥ ४५ ॥

ભાવાર્થ:—સેનાઓની અગ્રે ગમન કરનાર ને શત્રુઓને પીડા કરનાર સોમ યજ્ઞમાનમાટેનાં ગાય આદિ પશુઓને ઇચ્છતા છતા સંગ્રામમાં રથોની આગળ સમ્યક્પ્રકારથી ગમન કરે છે. આ સોમની સેના આનંદ પામે છે. સોમ યજ્ઞમાનોને માટે તેમનાં-યજ્ઞમાનનાં-કરેલાં ઇંદ્રનાં આવાહનોને કલ્યાણરૂપ કરે છે, અર્થાત્ આવાહન કરાયેલા ઇંદ્ર સોમનું પાન કરી યજ્ઞમાનોની અલિલાષાઓને પૂર્ણ કરે છે. સોમ ઇંદ્રનું શીઘ્ર આગમન થવામાટે વસ્ત્રની સમાન આચ્છાદન કરનાર દ્વધ આદિને ગ્રહણ કરે છે. ૪૪-૪૫

૨ ૧ ૨૩ ૧ ૨ ૧ ૨ ૧ ૨ ૧
પવિત્રં તે વિતતં બ્રહ્મણસ્પતે૩ । હુવે ૨૩ । હુવે ૨૩ ।

૧ ૨ ૨ ૨ ૧ ૨૨૨ ૧ ૨૨ ૧
હોવા૩ હા૩ । હાયિ । પ્રભુર્ગાત્રાણિ પરિયેષિ વિશ્વતા ૨૩: ।

૧ ૧ ૧ ૨ ૨ ૨ ૧ ૨ ૨ ૧ ૨૯
હુવે ૨૩ । હુવે ૨૩ । હોવા ૩ હા૩ । હા૩ અતપ્તનૂર્નતદાર

૧૨ ૨ ૧ ૧ ૨ ૧ ૨ ૨ ૧ ૨ ૨
મો અશ્રુતે૩ । હુવે ૨૩ । હુવે ૨૩ । ૦ । શૃતાસદ્વહંત:

૧ ૯૨ ૧ ૧ ૨ ૨ ૨
સંતદાર શત । હુવે ૨૩ । ૨ । હોવા૩ હા૩ । હા

૫૨૨ ૨ ૧૨૨૨ ૯૨ ૧૨ ૯૨ ૩ ૧ ૧ ૧ ૧
૩૪ । ઔહોવા । અર્કોદેવાનાં૨ પરમેવિયો૨ મા ૨૩૪૫

૨ ૧ ૨ ૨ ૧ ૨ ૧ ૨ ૧
ન ॥ ૪૬ ॥ પવિત્રં તે વિતતં બ્રહ્મણસ્પતે૩ । હુવાયિ ।

૨૩ ૧ ૧ ૨ ૨ ૨ ૧ ૨ ૧
ઔહોવા૨ । પ્રભુર્ગાત્રાણિ પરિયેષિ વિશ્વતા ૨૩: । હુવાયિ ।

૨૨૧ - ૧ ૨ ૬૧ ૯૨ ૧૨ ૨ ૧ ૨૬૧
 ઔહોવાર । અતપ્તતનૂર્નતદાર મો અશ્રુતે૩ । હુવાયિ । ઔહોવા
 - ૨૧૨૨૧ ૨ ૧ ૯૨ ૧ ૨૬૧ ૮ ૩
 ૨ । ગૃતાસદ્ગ્રહંતઃ સંતદાર શત । હુવાયિ । ઔહોર । વા
 ૫૨ ૬ ૨ ૧ ૨ ૨ ૧૨ ૨ ૧૨ ૯૨ ૩ ૧ ૧ ૧ ૧
 ૨૩૪ । ઔહોવા । અર્કસ્ય દેવાઃ પરમેવિયોરમા ૨૩૪૫ના ૪૭ ॥
 ચતુર્થી દશતી ॥

આ સામનો ભાવાર્થ પૂર્વે પુષ્પ અર્પણ કરવાના પ્રસંગમાં
 આવી ગયો છે. ૪૬-૪૭

૫ ૫ ૧ ૮ ૩ ૨ ૩ ૫ ૧
 ઇદાદ મે । વિષ્ણુરઃ । વિચક્રા ૨૩૪ માયિ । ત્રાયિ-
 ૬ ૨ ૨ ૧ ૨ - ૧ - ૧ ૨
 ધાનિ । દધાયિપાશ દાર મ્ । સમૂર હો ૧ । ઠાર૩ મા
 ૧ ૮ ૩ ૫ ૬ ૩ ૨ ૨
 ૩ । સ્યાર પાર ૩૪ ઔહોવા । ણ૩ । સુલે ૧ ॥ ૪૮ ॥

ભાવાર્થઃ—ત્રિવિક્રમાવતાર (વામનાવતાર) ધારણ
 કરનારા શ્રીભગવાને આ દૃશ્યમાન સર્વ જગતનું વિશેષપણે
 ઉલ્લંઘન કર્યું, ત્યારે ત્રણ પ્રકારથી ચરણકમલને સ્થાપન
 કરતા આ વિષ્ણુના રજોયુક્ત ચરણસ્થાનમાં આ સર્વ જગત
 સમ્યક્ પ્રકારથી અંતર્ભૂત થયું. ૪૮

૨૬ - ૧ ૨ ૨ ૧ ૨ ૧
 હાઉ૩ । ઝર । ૨ । ઝર । વા૩ । હાઉવા૩ । હસૂહહસ્
 ૨ ૧ ૩ ૬ ૨ ૧ ૬ ૨ ૧ ૨ ૨
 અર્ચિઃ શોચિસ્તપોહરઃ । પ્રક્ષસ્ય વૃષ્ણો અરુષસ્યનૂમાર૩ હાઃ ।

૧૨ ૩ ૩ ૨૧૨ ૨ ૨૨ ૩ ૧૨ ૨
 પ્રનો વચો વિદથા જાતવેદા ૨૩ સાયિ । વૈશ્વાનરાયમતિર્નવ્ય
 ૧૨ ૨ ૧૨ ૨ ૨૧ ૨
 સેશુ ૨૩ ચીઃ । સોમ ઇવ પવતે ચારુ રગ્ના ૨૩ યા ૩ યિ ॥
 ૨૨ ૧૩ ૨ ૨
 હાઝ ૩ । ઝરે । ૨ । ઝ ૨ । વા૩ । હાઝવા ૩ । ઈ
 ૧ ૧ ૧ ૧
 ૨૩૪૫ ॥ ૪૯ ॥

ભાવાર્થ:-હે વૈશ્વાનર ! (અગ્ને !) સર્વત્ર વ્યાપ્ત અથવા
 હવિષ્ફૂપ અન્નવાળા મનોરથોને વર્ષાવનાર ને દીપ્તિમાન એવા જે
 આપ, તે આપના પૂજનીય બલની અથવા તેજની હું શીઘ્ર સ્તુતિ
 કરું છું. અમારું વચન યાગમાં સર્વ જનોને ઇચ્છિતપદ્ધત
 પહોંચાડનાર અગ્નિદેવની પ્રસન્નતામાટે સ્તુતિ કરે છે. અતિ
 નવીન અર્થાત્ હવિષ્થી અત્યંત પ્રજ્વલિત થયેલ અગ્ને પ્રાણિ-
 માત્રને બાળુનાર અગ્નિદેવમાટે સ્તુતિ કરનારનાં પાપોને નાશ
 કરીને શુદ્ધ કરનારી, કલ્યાણકારી અને મનન કરવાયોગ્ય
 સ્તુતિ જેવી રીતે સોમ ગળણામાં ટપકે છે તેવી રીતે મારા
 હૃદયથી સ્વાભાવિકરીતે નીકળે છે. ૪૯

૫૨ ૩ ૧ ૨૧૨ ૨૧૨ ૨૩૪૫
 હાઝ હાઝ । હુપ્ । પ્રકાવિયામ્ । ઝશને । વ્રુવાણાઃ ।
 ૨૨૧૨૨ ૨૦૧ ૨૮૩૪૫ ૨૧ ૧ ૨
 દેવોદેવા । ના૩ જનિ । માવિવક્તિ । મદિવ્રતાઃ । શુચિવા૩ ।
 ૨૮૩૪૫ ૫૨ ૩ ૧ ૨૧૨ ૨ ૧ ૨
 ધુઃ પવાકાઃ । હાઝ હાઝ । હુપ્ । પદાવરા । હો૩અભિ । આ
 ૩૪૩ યિ । તી૩ રા૫ યિમા ૬૫૬ ન્ ॥ ૫૦ ॥

ભાવાર્થ:—ઉશનાકવિની પેઠે સ્તોત્રને યોલતા છતા સ્તુતિ કરનારાઓ ઇંદ્રાદિ દેવતાઓના અવતારોનું ઉત્કૃષ્ટપણે વર્ણન કરે છે. અનેક કર્મવાળા, જેનું તેજ દીપી રહેલ છે એવા, પાપોથી પવિત્ર કરનારા ને શુભ દિવસમાં સંપાદન કરાયેલા સોમો શબ્દ કરતા છતા પાત્રોમાં આગમન કરે છે.

૨૧ ૨ ૧ ૩ ૩ ૨ ૨ ૩ ૧
 ઉહુવા હાડ । ૩ । સહસ્રશીર્ષાઃ પુરુ ૨૩ ષાઃ । સહસ્રાક્ષઃ
 ૨૧ ૨ ૧૨ ૨૧૨ ૨ ૧
 સહસ્રા ૨૩ પાત્ । સમૂમિદ્-સર્વતોવા ૨૩ ત્ર્વા । અત્યતિ-
 ૨ ૧૨ ૨ ૨૧ ૨ ૨૧૨૯ ૨
 છદ્-શાંગૂ ૨૩ લામ્ । ઉહુવા હાડ । ૨ । ઉહુવા ૩ હાડ ।
 ૨ ૧ ૧૧૧૧
 વા ૩ । ઇટ્ ઇડા ૨૩૪૫ ॥ ૫૧ ॥

ભાવાર્થ:—સર્વ પ્રાણીઓની સમષ્ટિરૂપ (બ્રહ્માંડરૂપ) દેહ-વાળા વિરાટપુરુષ છે, તે હજાર-અનંત-મસ્તકોવાળા છે, હજાર નેત્રોવાળા-સર્વ જ્ઞાનેન્દ્રિયવાળા-છે, અને હજાર ચરણો-વાળા-સર્વ કર્મેન્દ્રિયસંપન્ન-છે, સર્વ પ્રાણીઓનાં મસ્તકો, નેત્રાદિ જ્ઞાનેન્દ્રિયો ને ચરણાદિકર્મેન્દ્રિયો તે વિરાટપુરુષની અંતર્ગત હોવાથી તે તેવા છે. તે વિરાટપુરુષ બ્રહ્માંડરૂપ ભૂમિને ચારે ભણીથી વ્યાપ્ત કરીને તેનાથી બહાર દશ આંગળ એટલે ઘણા પ્રદેશમાં પણ સ્થિત છે, અથવા નાભિથી ઉપર દશ આંગળ એટલે હૃદયકમલમાં સ્થિત છે. ૫૧

૨ ૧ ૩ ૩ - ૨ ૧ ૩ ૩ ૩ ૨ ૧ ૩
 ઉહુવૌ હોવા ૨ । ૩ । ત્રિપાદૃધ્વ ઉદૈત્પુરૂ ૨૩ ષાઃ । પા-
 ૩ ૩ ૩ ૨ ૧ ૨ ૧ ૨ ૧ ૨
 દોસ્યે હા ભવત્પૂ ૨૩ નાઃ । તથા વિશ્વદ્વિય ક્રા ૨૩ માત્ ।
 ૨ ૩ ૧ ૩ ૨ ૨ ૧ ૩ ૩ - ૨ ૧ ૩ ૧ ૮
 અશનાનશને આ ૨૩ ભી । ઉહુ વૌહોવા ૨ । ૨ । ઉહુવૌ । હો ૨ ।
 ૩ ૫ ૩ ૩ ૩ ૫ ૨ ૧ ૩ ૩ -
 વા ૨૩૪ । ઔહોવા । ઈ ૨૩૪ ડા । ઉહુવૌ હોવા ૨ । ૨ ।
 ૨ ૧ ૩ ૧ ૮ ૩ ૫ ૩ ૩ ૩ ૫
 ઉહુવૌ । હો ૨ । વા ૨૩૪ । ઔહોવા । સૂ ૨૩૪ વાઃ ।
 ૨ ૧ ૩ ૩ - ૫ ૩ ૩ ૩ ૧ ૧ ૧ ૧
 ઉહુવૌ હોવા ૨ । ૦ । ઔહોવા । ઝ ૨૩૪૫ ॥ ૬૨ ॥

ભાવાર્થ:-તે સંસારના સ્પર્શથી રહિત અનેક રૂપવાળા
 ત્રણ પાદયુક્ત પુરુષ અજ્ઞાનના કાર્યરૂપ સંસારથી અલગ રહી,
 એટલે સંસારના ગુણદોષોના સ્પર્શથી રહિત રહી, ઉત્કૃષ્ટપણે
 સ્થિત છે. આ પુરુષનો એક પાદ-કન્ધિતઅંશ-અહીં માયામાં
 વારંવાર પ્રકટ થયો છે,-અર્થાત્ જગતની ઉત્પત્તિ અને સંહાર-
 દ્વારા તે અહીં-માયામાં-વારંવાર પ્રતીત થાય છે,-માયામાં
 આવીને દેવ, મનુષ્ય ને પશુપક્ષી આદિરૂપથી અનેકપણે
 પ્રતીત થઈ વ્યાપ્ત થાય છે, એટલે અન્નાદિનું લક્ષણ કરનારાં
 મનુષ્યાદિ ચેતનપ્રાણિસમૂહરૂપે અને અન્નાદિનું લક્ષણ નહિ
 કરનારાં પર્વત નદી આદિ અચેતન સમૂહરૂપે પણ તે
 વિસ્તાર પામે છે.

૧ ૨ ૩ - ૧ ૨ ૨ ૨ ૧
 ઇયૌ હોવા ૨ । ૩ । પુરુષ એવેદહ-સા ૨૩ વામ્ । ય-
 ૨ ૨ ૧ ૨ ૨ ૧ ૨ ૨ ૨ ૨ ૨
 દ્ભૂતં યજ્ઞ ભાવા ૨૩ યામ્ । પાદોસ્ય સર્વાભૂતા ૨૩ ની ।
 ૧ ૨ ૨ ૨ ૧ ૨ ૧ ૨ ૨ - ૧ ૨
 ત્રિપાદસ્યા મૃતં દા ૨૩ ઇવી । ઇયૌ હોવા ૨ । ૨ । ઇયૌ ।
 ૧ ૩ ૫ ૨ ૩ ૩ ૫ ૧ ૨ ૨ -
 હો ૨ । વા ૨૩૪ । ઔહોવા । ઈ ૨૩૪ ડા । ઇયૌ હોવા ૨
 ૧ ૨ ૧ ૩ ૫ ૨ ૨ ૩ ૫
 । ૨ । ઇયૌ । હો ૨ । વા ૨૩૪ । ઔહોવા । જ્યો ૨૩૪ તીઃ ।
 ૧ ૨ ૨ - ૧ ૨ ૧ ૩ ૫ ૨ ૨
 ઇયૌ હોવા ૨ । ૨ । ઇયૌ । હો ૨ । વા ૨૩૪ । ઔહોવા ।
 ૩ ૧ ૧ ૧ ૧
 ઈ ૨૩૪૫ ॥ ૫૩ ॥

ભાવાર્થ:-આ જે વર્તમાન જગત છે તે સર્વ પુરુષજ છે. જે ઉત્પન્ન થઈ ગયેલું છે, અને જે હવે પછી ઉત્પન્ન થશે તે સર્વ પુરુષજ છે, અર્થાત્ જેવી રીતે વર્તમાનકાલમાં ચરાચર સમગ્ર પ્રાણીઓ પુરુષના અવયવો છે તેવીજ રીતે જે પાછળના કલ્પોમાં થઈ ગયેલાં અને આવતા કલ્પોમાં જે થનારાં તે પણ પુરુષજ છે. ત્રણે કાલમાં સ્થિત ચરાચર સમગ્ર પ્રાણીઓ આ પુરુષનો ચતુર્થાંશ છે, અને આ પુરુષના શેષ ત્રણ પાદ અર્થાત્ આ પુરુષનું અવશિષ્ટ અપાર સ્વરૂપ વિનાશરહિત છે, અને તે સ્વપ્રકાશસ્વરૂપમાં સ્થિત છે. જોકે બ્રહ્મ સત્ય, જ્ઞાન અને અનન્તસ્વરૂપ છે, તેથી બ્રહ્મનું પરિ-

માણુ થઈ શકતું નથી, તો તેના ચાર પાદની કલ્પના શી રીતે થઈ શકે? એમ શંકા થાય તો જગત્ પ્રહ્નની અપેક્ષા-એ અતિ-ન્યૂન છે એ અભિપ્રાયથી અહીં જગત્ને માટે પાદ-કલ્પિત અંશ-શબ્દનો પ્રયોગ કર્યો છે એમ જાણવું. ૫૩

૨૨ ૧૨ ૨૨ ૧ ૨ ૨૨

હાઉ ૩ । તાવાનસ્ય । મહા ૨૩ । રમા ૩ । હાઉ ૩ ।

૧ ૨ ૨ ૨ ૨ ૧૨ ૨ ૨૨ ૨ ૧૨ ૨

તતો જ્યાયાદ્-અ પુરુ ૨૩ ષા ૩: । હાઉ ૩ । ઉતામૃતત્વસ્યે-

૨ ૨૨ ૧ ૨ ૨ ૧૨ ૨

શા ૨૩ ના ૩: । હાઉ ૩ । યદન્નેનાતિરોહા ૨૩ તી૩ ।

૨૩ ૨ ૧ ૩ ૧ ૧ ૧ ૧

હાઉ ૩ । વારે । ર્દ ર્દા ૨૩૪૫ ॥ ૫૪ ॥

ભાવાર્થ:-આશ્ચર્ય છે ! ભૂત, ભવિષ્ય ને વર્તમાન જગત્-નો જે આધાર વિરાટ છે તે સર્વ આ પુરુષનો-પ્રહ્નનો-મહિમા છે, પણ તે આનું-પ્રહ્નનું-વાસ્તવિક સ્વરૂપ નથી, વાસ્તવિક સ્વરૂપ પુરુષ (પ્રહ્ન) તો આ મહિમાથી પણ અતિ-શય અધિક છે. વળી પોતાની માયાદ્વારા સર્વના સ્વામી છે. તે સર્વ ભોજ્યનું ઉલ્લંઘન કરીને રહે છે. આ જગત્ આનું-પ્રહ્નનું-વાસ્તવિકસ્વરૂપ નથી. ૫૪

૨૩ ૧૨ ૨ ૧૨ ૨૨ ૨૩

હાઉ । ૩ । વા । તતો વિરાડજાયત । હાઉ । ૩ । વા ।

૨ ૧૨ ૨૨ ૧ ૨ ૧૨ ૨ ૨૩ ૧ ૨૨ ૧૨ ૨

વિરાજોઅધિ પૂરુષ: । હાઉ । ૩ । વા । સજાતો અત્યરિચ્યત ।

२ २ १ ३ ३ २ १ ३ २ १ २ ३
 हाउ । ३ । वा । पश्चाद्भूमि मथोपुरः । हाउ । ३ । वा३ । ई ३
 १ १ १ १
 २३४५ ॥ ५५ ॥

ભાવાર્થ:—આશ્ચર્ય છે ! તે આદિપુરુષથી—બ્રહ્મથી—
બ્રહ્માંડરૂપ દેહ પ્રકટ થયો. તે બ્રહ્માંડરૂપ વિરાટદેહની ઉપર
વિરાટદેહના અભિમાની એક પુરુષ—વિરાજપુરુષ—થયા, અર્થાત્
સંપૂર્ણ વેદાંતથી જાણવાયોગ્ય જે પરમાત્મા છે તે પોતાના
માયિક સ્વરૂપથી બ્રહ્માંડમાં પ્રવિષ્ટ થઈ બ્રહ્માંડાભિમાની વિરાજ-
દેવરૂપ થયા. તે ઉત્પન્ન થયેલ વિરાટપુરુષ પોતાનાથી ભિન્ન
દેવ, મનુષ્ય ને પશુપક્ષી આદિરૂપે પ્રતીત થયા. દેવાદિભાવને
પામ્યા પછી તેમણે ભૂમિની રચના કરી, અને પછી જીવોનાં
સાત ધાતુઓથી પૂર્ણ એવાં શરીરોની રચના કરી. ૫૫

२५	१	२	१	२	१	२	१	२
----	---	---	---	---	---	---	---	---

हाउ३ । अस्मीनस्मिन् । ३ । नृम्णा इ नृम्णं । ३ ।

निधा इमाहे । ३ । कयानश्चित्रा ३ आभू १ वारत् । ऊती
सदा व ३ धाः सा १ खा २ । कया शचिष्ठा ३ यावा १ र्ता

२३ । हाड ३ । अस्मीनस्मिन् । ३ । नृम्णा इ नृम्णां । ३ । नि-
 धा^२इमाहे । २ । नि^१धा २३ इ । मा^१२ । हा^३ २३४ । औ^{५२३}होवा ।

१ इ ३ ११११
इवज्योती २३४५ : ॥ ५६ ॥ पंचमी दशती ॥

ભાવાર્થ:-આશ્ચર્ય છે ! આમાં વિવેકવડે વિવેકવાળા મનને સ્થાપીએ છીએ. સર્વદા વૃદ્ધિ પામતા વિચિત્ર ગુણોવાળા મિત્રરૂપ ઇંદ્ર કયા તૃપ્તિસાધક કર્મથી અમારી અભિમુખ થાય ? વળી સમજીને કરવામાં આવતા કયા વર્તનથી તે અમારી સંમુખ થાય ? આશ્ચર્ય છે ! આમાં વિવેકવડે વિવેકવાળા મનને સ્થાપન કરીએ છીએ. સ્વર્ગરૂપ જ્યોતિ છે. ૫૬

૪૨ ૫૨ ૨ ૪ ૩ ૨ ૩ ૨ ૩ ૪ ૫ ૧ ૨૨ ૧

આવો રાજા । નમધ્વ । રસ્ય રુદ્રામ્ । હો । તા । રામ્ ।

૨ ૨ ૨ ૩ ૪ ૫ ૨ ૧ ૨ ૩ ૨
સ । ત્યયજાઃમ્ । રોદસીયોઃ । અગ્નિષુ । રા । તનયિ । ત્નો

૩ ૪ ૫ ૧ ૨ ૧ ૨ ૧ ૨ ૨
રચિતાત્ । હિરણ્ય । રૂ । પાશ્મવ । સા ૨૪૩ યિ । કા ૩

૪
ર્ણ ૫ધ્વા ૬૫૬ મ્ ॥ ૫૭ ॥

આ સામનો ભાવાર્થ પૂર્વે ન્યાસમાં-અગ્નિન્યાસમાં-આવી ગયો છે. ૫૭

૫ ૨ ૪ ૫ ૧ ૮ ૩ ૨ ૮ ૩ ૫ ૧ ૨૨ ૨

તદ્વોહોવા । ગાયાર । સુતાઈસા ૨૩૪ ચા । પુરૂહૂતા ।

૨ ૧ ૨ - ૧ ૩ ૨ ૨ ૮ ૩
યસાન્વા ૧નારયિ । શંયત્ । હા । ઔ૩ હોયિ । ગા ૨૩૪

૫ ૧ ૮ ૩ ૫ ૨ ૨ ૧ ૧ ૧ ૧ ૧
વાઈ । નારશા ૨૩૪ ઔહોવા । એ૩ । કિને ૨૩૪૫ ॥ ૫૮ ॥

૫ ૨ ૨ ૨ ૧ ૨ ૨ ૩ ૨ ૨
તદ્વોગાયા । સુતાઈ સચા૩ । પૂરૂ ૨૩ હૂતા ૩૪ । હાહો ૩ ।

૧ ૨ ૮ ૪ ૫ ૨ ૧ ૨ ૨ - -
 યા સત્વા ૨૩૪ નાઈ । શંયદ્વા ૨૩ વે । નશૌ ૨ । હૌ ૨ ।
 ૧ ૫ ૪ ૫ ૫ ૪ ૩ ૪
 હુવો ૨૩૪ । વા । કા ૫ યિનોદ્વાયિ ॥ ૫૧ ॥ તદ્વોગાયસુતે
 ૫ ૨ ૩ ૧ ૨ ૨ ૨ ૧ ૨ ૩ ૪ ૧ ૭ ૨
 સચાદ્ ૬ । પુરુ હૂતાય સત્વને । પુરુહૂતા । યા સત્વા ૨૩ ના
 ૫ ૨ ૮ ૩ ૫ ૧ ૪ ૨
 ૩૪ યિ । શંયત્ । ગૌવા ઓ ૨૩૪ વા । ના ૨૩ શા ૩ । કા
 ૫ ૫ ૪ ૩ ૩ ૫ ૨
 ૩૪૬ ઈનો દ્વાયિ ॥ ૬૦ ॥ તદ્વોગાય સુતે સચાદ્ ૬ । પુરુ
 ૪ ૧ ૨ ૧ ૨ - ૨
 હૂતાય સત્વનાઈ । શંયદ્વા ૨૩ વે । એ ૨ હો ૧ આ ૨૩ ઈહી ।
 ૧ ૧ ૮ ૩ ૫ ૪ ૩ ૩ ૧ ૧ ૧ ૧
 નશા ૨૩ । કાર્દના ૨૩૪ ઔદ્વા । ઈ ૨૩૪૬ ॥ ૬૧ ॥

ભાવાર્થ:—હે સ્તુતિકર્તાઓ ! આપ યજ્ઞમાં સોમરસને
 કાઢ્યા પછી ઘણા યજ્ઞમાનોથી બોલાવાતા છતા, શત્રુઓનો
 નાશ કરનારા અથવા દ્રવ્યને આપનારા ઇંદ્રને માટે તમે સર્વ
 સાથે મળી સ્તોત્રોનું ગાન કરો. જે સ્તોત્ર ઇંદ્રને ગાયને
 આપેલા કુણા ઘાસ આદિની પેઠે સુખદાયક થાય છે. ૫૮-૬૧

૫ ૪ ૨ ૩ ૪ ૫ ૨ ૩ ૧ ૨ ૨ ૧

હા ૩ । અજ્યદોહમ્ । ૩ । મૂર્ધાનંદાઈ । વા ૩ અર ।

૨ ૩ ૪ ૫ ૨ ૩ ૧ ૨ ૨ ૧ ૩ ૨ ૩ ૪ ૫ ૩ ૩ ૨ ૧
 તિ પૃથિવ્યાઃ । વૈશ્વાનરામ્ । ઋત આ । જાતમગ્નિમ્ । કવિ-
 ૨ ૧ ૨ ૩ ૪ ૫ ૨ ૩ ૧ ૨ ૦
 દ્-સમ્રા । જા ૩ મતિ । થિ જનાનામ્ । આસન્નઃ પા । ત્રા ૩

१ २३४५ २२ २२ ३४५ २२ ३४
 जन । जंतदेवाः । हाउ । ३ । आज्यदोहम् । २ । आज्यदो
 २२ २ १२ २२ २ १३
 ५ हाउ । वा । ए । आज्यदोहम् । २ । ए । आज्यदोहा
 ११११ २२ २ १२ १२
 २३४५म् ॥ ६२ ॥ हाउ । ३ । हुम् चिदोहम् । चिदोहम् ।
 २२१२ २ १ २ ३४ ५ २२१२
 २ । मूर्द्धानंदाइ । वा३ अर । तिं पृथिव्याः । वैश्वानराम् ।
 २१ २ २२३४५३३ २१ २ १ २३४२
 ऋत आ । जातमग्निम् । कविद्-सम्रा । जा३मति । थिजना-
 ५ २२१ २०१ २३४५ २२
 नाम् । आसन्नः पा । त्रा३ जन । जंतदेवाः । हाउ । ३ ।
 २ १२ १२ २ ८ २ ३
 हुम् । चिदोहम् । चिदोहं । २ । चिदो३ हाउ । वा ३ । ई
 ११११ २२ १२ २२१२ २
 २३४५ ॥ ६३ ॥ हाउ३ । च्योहम् । ३ । मूर्द्धानंदाइ । वा३
 १ २३४५ २२१२ २१ २ २२३४५३३
 अर । तिं पृथिव्याः । वैश्वानराम् । ऋत आ । जातमग्निम् ।
 २१ २ १ २३४५ २२१
 कविद्-सम्रा । जा३मति । थिजनानाम् । आसन्नः पा ।
 २०१ २३४५ २२ १२ ८ २
 त्रा३जन । जंत देवाः । हाउ । ३ । च्योहम् । २ । च्यो३ हाउ ।
 २ २ २१
 वा ३ । ए ३ । ऋतम् ॥ ६४ ॥

भावार्थः—ध्रुवोक्तना भरतकश्य, पृथ्वीना स्वाभी, सर्व
 भनुष्योनी साथे संबंध राधनारा, यज्ञने भाटे सृष्टिनी आदिभिं

ઉત્પન્ન થયેલા, સર્વજ્ઞ, સારી રીતે વિરાજમાન, અતિથિની પેઠે પૂજ્ય, દેવતાઓના મુખરૂપ અને અમારા રક્ષક વૈશ્વાનરનામના અગ્નિને દેવતા વા ઋત્વિજ્ઞ અરણીમાંથી પ્રકટ કરતા હવા. ૬૨-૬૪

૧ ૨ ૧ ૧ ૨ ૧ ૧ ૨ ૧ ૧
 અધિપ । તાહ । મિત્રપ । તાહ । ક્ષત્રપ । તાહ । સ્વઃ
 ૨૧ ૧ ૨ - - ૧ ૨ ૧ ૨ ૨ ૧ ૨ ૨ ૨
 પતાહ । ધનપતા ૨ । ઇ । નાર માઃ । મન્નાત્વત્રહા સૂર્યેણ
 ૧ ૨ ૨ ૧ ૨ ૨ ૧ ૨ ૨ ૧ ૨ ૨ ૧ ૨ ૨ ૨ ૧ ૨ ૨ ૨
 સ્વરાઙ્યજ્ઞેન મઘવા દક્ષિણાસ્ય પ્રિયાતનૂ રાજ્ઞા વિશંદાધાર ।
 ૧ ૨ ૨ ૧ ૨ ૨ ૨ ૧ ૨ ૧ ૨ ૨ ૧ ૨ ૧ ૨ ૨ ૧ ૨ ૨
 વૃષમસ્ત્વઃ । વૃત્રેણ શત્રીપતિરન્નેનગયઃ પૃથિવ્યા સૃણિકોગ્નિના
 ૨ ૨ ૧ ૨ ૨ ૧ ૨ ૨ ૧ ૨ ૨ ૧ ૨ ૨ ૧ ૨ ૨ ૧ ૨
 વિશ્વંભૂતમ । ધ્યમવો વાયુના વિશ્વાઃ પ્રજા અભ્યપવથા વષ-
 ૨ ૧ ૨ ૨ ૨ ૧ ૨ ૨ ૨ ૨ ૧ ૨ ૨ ૨ ૨ ૧ ૨ ૨ ૨ ૨ ૧ ૨
 દ્વારેણાર્દ્ધે ભાક્સોમેન સોમપાઃ સમિત્યા પરમેષ્ઠી । યે દેવા
 ૨ ૨ ૧ ૨ ૧ ૨ ૨ ૨ ૨ ૨ ૨ ૨ ૨ ૨ ૨ ૧ ૨ ૧ ૨
 દેવાઃ । દિવિષદઃ । સ્થતેભ્યો વો દેવા દેવેભ્યો નમઃ । યે
 ૨ ૨ ૨ ૨ ૨ ૨ ૧ ૨ ૧ ૨ ૨ ૨ ૨ ૨ ૨ ૨ ૨ ૧ ૨ ૨ ૧ ૨
 દેવાદેવાઃ । અંતરિક્ષસદઃ । સ્થતેભ્યો વો દેવા દેવેભ્યો નમઃ ।
 ૧ ૨ ૨ ૨ ૨ ૨ ૨ ૨ ૧ ૨ ૧ ૨ ૨ ૨ ૨ ૨ ૨ ૨ ૧ ૨ ૧ ૨
 યે દેવા દેવાઃ । પૃથિવીષદઃ । સ્થતેભ્યો વો દેવા દેવેભ્યો નમઃ ।
 ૧ ૨ ૨ ૨ ૨ ૨ ૨ ૨ ૧ ૨ ૧ ૨ ૨ ૨ ૨ ૨ ૨ ૨ ૧ ૨ ૧ ૨
 યે દેવા દેવાઃ । અપ્સુષદઃ । સ્થતેભ્યો વો દેવા દેવેભ્યો નમઃ ।

१५ ३२५ ३३ २ १२ १५ ३ २५ ३३ ५१५ ३३
 ये देवा देवाः । दिक्षु सदः । स्थतेभ्यो वो देवा देवेभ्यो
 १२ १५ ३२५ ३३ २५ ३१२ १५ ३ २५ ३३ ३१५ २३
 नमः । ये देवा देवाः । आशासदः स्थतेभ्यो वो देवा देवेभ्यो
 १२ १२ १५ २१ २३ १५ २ १ २३ १ ३२ १
 नमः ॥ अवज्यामि वधन्वनोविते मन्युन्नयामसिमृडताम् इह
 २ १ २ १ २ १ ३ ३ ३ ३ ३
 अस्मभ्यम् । इडा २३ भा । य इदं विश्वं भूतम् । युयो३ ।
 १ ३ ५ १ २ १
 आउ । वा २३ । ना २३४ माः ॥ ६५ ॥ अधिप । ताइ ।
 १ २ १ १ २ १ १ २ १ १ २ - - १
 मित्रप । ताइ । क्षत्रप ॥ ताइ । स्वः पताइ । धनपता २ इ । नारमाः ।
 १ २ १ २३ ३ १३ २ १ ३ २३ १ २३ ३ १ २
 नमउत्ततिभ्यश्चो तन्वा ने भ्यश्च नमो निषंगिभ्यश्चोपवीतिभ्यश्च
 १ ३ २ १ ३ २३ १ २ १ २ ३ १
 नमोस्य भ्यश्चप्र । तिदधाने भ्यश्च नमः प्रविध्यभ्यश्च प्रव्याधि-
 २ १ २ १ २ ३ १ २ १ २ ३ २ ३
 भ्यश्च नमः त्सरभ्यश्च त्सारिभ्यश्च नमः । श्रि । तेभ्यश्च श्रा-
 १ २ १ २ १ २ ३ १ २ १ ३ २ १ ३ २
 यिभ्यश्च नमस्तिष्ठभ्यश्चोपतिष्ठभ्यश्च नमोयते च वियते च
 १ २ १ ३ २ १ २ ३ १ २ १ ३ ३ ५
 नमः पथे च विपथाय च । अवज्यामि । ० । ना २३४ माः
 १ २ १ १ २ १ १ २ १
 ॥ ६६ ॥ अधिप । ताइ । मित्रप । ताइ । क्षत्रप । ताइ ।
 १ २ १ १ २ - - १ १ ३ ३ १ ३
 स्वः पताइ । धनपता २ इ । नारमाः । नमोभाय नमोभ

૨ ૩ ૩ ૧૬ ૨૬ ૩ ૧૩ ૨ ૧૩ ૨ ૧૩ ૨ ૧૩ ૨ ૧૩ ૨ ૧૩ ૨ ૧૩
 પતય એકાક્ષાય ચાવપભાદાય ચ નમો નમઃ । રુદ્રાય તીર સદે
 ૧ ૨ ૧૩ ૨ ૧ ૨ ૩ ૧૨ ૧ ૨ ૩ ૧ ૩ ૨ ૧ ૩ ૨
 નમઃ સ્થિરાય સ્થિર ધન્વને નમઃ પ્રતિપદાય ચ પટરિણે ચ
 ૧ ૨ ૧ ૨ ૩ ૧ ૩ ૨ ૧ ૨ ૩ ૧ ૩ ૨ ૩ ૩ ૨ ૩ ૩
 નમ સ્ત્રિયંબકાય ચ ક । પર્દિને ચ નમ આશ્રાયેભ્યશ્ચ પ્રત્યાશ્રા-
 ૧ ૩ ૨ ૧ ૨ ૧ ૩ ૨ ૧ ૩ ૨ ૧ ૨ ૧ ૩ ૨ ૧ ૩ ૨
 યેભ્યશ્ચ નમઃ ક્રઠ્યેભ્યશ્ચ વિરિંકેભ્યશ્ચ નમઃ સંવૃતે ચ વિવૃતે ચ ।

૧ ૨ ૧ ૩ ૩ ૫
 અવજ્યામિ૦ । ૦ । ના ૨૩૪ માઃ ॥ ૬૭ ॥

ભાવાર્થઃ—હે અધિપતે ! હે મિત્રપતે ! હે ક્ષત્રપતે ! હે
 સ્વપતે ! હે ધનપતે ! આપને નમસ્કાર. હે વિભો ! આપ
 ક્રોધવડે વૃત્રાસુરને હણનારા છો. સૂર્યસ્વરૂપવડે સ્વરાટ્ છો.
 યજ્ઞના મુખ્ય અધિષ્ઠાતા હોવાથી મધવા છો. પ્રકાશવાન્ મુખથી
 શચીના પ્રિયસ્વરૂપ છો. આપ રાબલવડે સ્થિત થતા છતા
 આને ધારણ કરો. આપ વૃત્રાસુરનો વધ કરવાવડે શ્રેષ્ઠ સૂર્ય-
 રૂપ અને શચીપતિ છો. અન્નના આપવાથી ગય છો. પૃથિવી-
 થી ઉપજનાર દુષ્ટોના શત્રુ છો. ઉપજેલા વિશ્વનો પ્રલયા-
 શિવડે પરાભવ કરો છો. વાયુસ્વરૂપવડે સર્વ પ્રજાને પોષો
 છો. યજ્ઞમાં બોલાતા વષટ્કાર શબ્દથી હુતદ્રવ્યનો અર્ધભાગ
 લેનારા છો. સોમના પાનથી સોમપા છો. સભામાં
 મુખ્ય દેવ હોવાથી પરમેષ્ઠિસ્વરૂપ છો. જે પ્રકાશવાન્ દેવો
 સ્વર્ગમાં સ્થિત છે તે પ્રકાશવાન્ દેવોને નમસ્કાર. જે પ્રકાશવાન્
 દેવો અંતરિક્ષમાં સ્થિત છે તે પ્રકાશવાન્ દેવોને નમસ્કાર. જે

પ્રકાશવાન્ દેવો પૃથિવીમાં સ્થિત છે તે પ્રકાશવાન્ દેવોને નમસ્કાર. જે પ્રકાશવાન્ દેવો જલોમાં સ્થિત છે તે પ્રકાશવાન્ દેવોને નમસ્કાર. જે પ્રકાશવાન્ દેવો દિશાઓમાં સ્થિત છે તે પ્રકાશવાન્ દેવોને નમસ્કાર. જે પ્રકાશવાન્ દેવો દિશાઓમાં સંચરે છે તે પ્રકાશવાન્ દેવોને નમસ્કાર. ધનુષ્ની નીચે કરેલી પ્રત્યંચાની પેઠે આપ અમારા રક્ષક બનેલા થઈ અમારા યજ્ઞને વિસ્તારો છો તે આપની સ્તુતિ કરનારાની આપ રક્ષા કરો, ને અમને આ ઉપજેલા વિશ્વમાં સન્માર્ગે પ્રેરો. આપને નમસ્કાર. ૬૫ (૧) હે અધિપતે ! હે મિત્રપતે ! હે ક્ષત્રપતે ! હે સ્વઃપતે ! અને હે ધનપતે ! આપને નમસ્કાર. સર્વને ઉત્પન્ન કરનારાઓને નમસ્કાર. વિસ્તાર પામનારાઓને નમસ્કાર. ભાથાવાળાઓને નમસ્કાર, અને યજ્ઞોપવીતોને ધારણ કરનારાઓને નમસ્કાર. ફેંકનારાઓને અને સંધાન કરનારાઓને નમસ્કાર. સારી રીતે વીંધી નાંખનારાઓને અને હુણુનારાઓને નમસ્કાર કપટ કરનારાઓને અને કપટ કરાવનારાઓને નમસ્કાર. રક્ષણ કરનારાઓને અને આશ્રય આપનારાઓને નમસ્કાર. ઊભા રહેનારાઓને અને બેસી રહેનારાઓને નમસ્કાર. પ્રયત્ન કરનારને અને પ્રયત્ન નહિ કરનારને નમસ્કાર. માર્ગરૂપને અને વિમાર્ગરૂપને નમસ્કાર. હે પ્રભો ! ધનુષ્ની નીચે કરેલી પ્રત્યંચાની પેઠે આપ અમારા રક્ષક બનેલા થઈ અમારા યજ્ઞને વિસ્તારો છો, તે આપની સ્તુતિ કરનારાની આપ રક્ષા કરો. અમને આ ઉપજેલા વિશ્વમાં સન્માર્ગે પ્રેરો. આપને નમસ્કાર. ૬૬ (૨) હે અધિપતે ! હે મિત્રપતે ! હે ક્ષત્રપતે ! હે સ્વઃપતે !

હે ધનપતે ! આપને નમસ્કાર. અન્નરૂપ આપને નમસ્કાર. અન્નપતિ આપને નમસ્કાર. સર્વના એક આધારરૂપને અને સર્વનો નાશ કરનારને નમસ્કાર. ઉચ્ચસ્વરૂપને અને સંસારના પારરૂપને નમસ્કાર. સ્થિરરૂપને અને સ્થિર ધનુષ્વાળાને નમસ્કાર. પ્રત્યેક પદમાં સ્થિતને અને ગતિવાળાના સંચાલકને નમસ્કાર. ત્રણ નેત્રવાળાને અને જટાબૂટને ધારણ કરનારને નમસ્કાર. સર્વના આધારરૂપોને અને ભક્તોની સ્તુતિઓને અંગીકાર કરનારાઓને નમસ્કાર. આચ્છાદન કરનાર અને આચ્છાદનરહિત કરનારને નમસ્કાર. ધનુષની બહુ નીચે ઠરેલી પ્રત્યંચાની પેઠે આપ અમારા રક્ષક બનેલા થઈ અમારા થશને વિસ્તારો છો તે આપની સ્તુતિ કરનારની આપ રક્ષા કરો. અમને આ ઉપજેલા વિશ્વમાં સન્માર્ગે પ્રેરો. આપને નમસ્કાર. [સર્વ વસ્તુતાએ પ્રજ્ઞરૂપ છે એમ ઉપરનાં વચનોથી સમજવાનું છે.] ૬૭ (૩)

૪ ૪ ૨ ૪ ૫ ૧૨ ૨ ૨
વાપ સંતઃ । ઈન્દ્રન્ ૩ રંતાયાઃ । ગ્રીષ્મ ઇન્દુ રા ૧ ન્તી

૨ ૨ ૧૨ ૨ ૧ ૨ ૨ ૧૨
૩ યાઃ । વર્ષાણ્યનુ શા ૩ । ૩ હું । રા ૩ દાઃ । હેમન્તઃ શિશિર

૮ ૩ ૨ ૨ ૧ ૧ ૧

ઇન્દુરાર । ન્તીયા ૩ । વા ૩૪૫ ॥ ૬૮ ॥

ભાવાર્થઃ—ચૈત્ર અને વૈશાખ માસરૂપ વસંતઋતુજ રમણીય થાય છે. જ્યેષ્ઠ અને આષાઠ માસરૂપ ગ્રીષ્મઋતુજ રમણીય થાય છે. શ્રાવણ અને ભાદ્રપદ માસરૂપ પ્રાવૃત્ઋતુજ

રમણીય થાય છે. તે પછી આશ્વિન અને કાર્તિકમાસરૂપ
શરદ્ઋતુજ રમણીય થાય છે. માર્ગશીર્ષ અને પૌષમાસરૂપ
હેમંતઋતુજ રમણીય થાય છે, અને માઘ તથા કૃત્તિકમાસ-
રૂપ શિશિરઋતુજ રમણીય થાય છે. ૬૮

૩ ૪ ૫ ૪ ૨ ૪ ૫ ૧ ૩ ૨ ૧ ૩ ૨

કાપ યા । નશ્વાર યિત્રાર આશ્રુવાત્ । ઝ । તી સદાવૃષઃ

૧ ૩૩ ૨ ૩ ૨ ૧ ૨ ૮ ૩ ૩ ૨

સ । સ્વા । ઔર હોહાર્ । કયારર શ્ચાયિ । ઞયૌ હોર ।

૧ - ૧ ૩ ૨

હુંમાર । વાર તોર ૩૫ હાયિ ॥ ૬૯ ॥

આ સામનો ભાવાર્થ પૂર્વે ૫૬ મા સામમાં આપવામાં
આવ્યો છે. ૬૯

૩ ૪ ૫ ૨ ૪ ૫ ૧ ૨ ૩ ૧ ૨ ૧

કાપ સ્ત્વા । સત્યોરમારદાનામ્ । મા । દિષ્ટોમાત્સાદંધ ।

૨ ૨ ૨ ૧ ૨ ૮ ૩ ૩ ૨ ૧ -

સા । ઔર હોહાર્ । દઢા ૨૩ ચિદા । રુજૌ હોર । હુંમાર ।

૧ ૩ ૨

વાર સો ૩૫ હાયિ ॥ ૭૦ ॥

આ સામનો ભાવાર્થ ૭૩ મા સામમાં જુઓ. ૭૦

૩ ૪ ૫ ૨ ૪ ૫ ૧ ૨ ૩ ૧

આપ મી । ષુણાર : સાર સ્ત્રીનામ્ આ । વિતા જરાર્-

૨ ૩ ૧ ૧ ૨ ૨ ૧ ૨ ૮ ૩ ૩ ૨

તુ । નામ્ । ઔ ૨૩ હોહાર્ । શતા ૨૩ મવા । સિયૌ હોર ।

૧ - ૧ ૩ ૨

હું મા ૨ । તાર યો ૩૫ હાયિ ॥ ૭૧ ॥

આ સામનો ભાવાર્થ આગળ ૭૪મા સામમાં જુઓ. ૭૧

૧ ૨ ૩ ૧ ૨ ૩ ૨ ૩ ૧ ૨ ૩ ૧ ૨ ૩ ૧ ૨

કયા નશ્વિત્ર આશુવદતી સદાવૃધઃ સસ્વા । કયા શચિ-

૩ ૨

ષ્ટયા વૃતા ॥ ૭૨ ॥

આ સામનો ભાવાર્થ પૂર્વે ૫૬મા સામમાં આપવામાં
આવ્યો છે. ૭૨

૧ ૨ ૩ ૧ ૨ ૩ ૧ ૨ ૩ ૧ ૨ ૩ ૧ ૨ ૩ ૧

કસ્ત્વા સત્યો મદાનાં મદ-હિષ્ઠો મત્સદંધસઃ । દદા

૨ ૩ ૨ ૩ ૧ ૨

ચિદારુજેવસુ ॥ ૭૩ ॥

ભાવાર્થ:—પૂજનીય, સત્ય ને આનંદદાયક પદાર્થોમાં કોણ
પરમ આનંદદાયક છે? હે ઇંદ્ર! સોમનો રસ બલવાન શત્રુના
ધનને પણ સર્વભક્ષીથી નાશ કરવામાટે તમને ઉત્સાહ આપો. ૭૩

૩ ૨ ૩ ૧ ૨ ૩ ૧ ૨ ૩ ૨ ૩ ૧ ૨ ૩ ૧ ૨

અમીષુણઃ સસ્વીનામ વિતાજારેતૃણામ્ । શતંભવા સ્યુતયે ॥ ૭૪ ॥

ભાવાર્થ:—હે ઇંદ્ર! મિત્રરૂપ સ્તુતિ કરનારાઓનું રક્ષણ
કરવા આપ અમને સેંકડો રક્ષાઓને માટે શ્રેષ્ઠ પ્રકારથી
અભિમુખ થાઓ. ૭૪

૩ ૨ ૩ ૧ ૨ ૩ ૧ ૨ ૩ ૧ ૨ ૩ ૨ ૩ ૧ ૨

સ્વસ્તિ ન ઇંદ્રો વૃદ્ધશ્રવાઃ સ્વસ્તિ નઃ પૂષા વિશ્વવેદાઃ ।

૩ ૨ ૩ ૨ ૩ ૧ ૨ ૩ ૨ ૩ ૨ ૩ ૧ ૨

સ્વસ્તિ નસ્તાક્ષર્યો અરિષ્ટનેમિઃ સ્વસ્તિનો બૃહસ્પતિર્દધાતુ ॥

૧ ૩ ૨ ૩ ૨ ૩ ૧ ૨

ૐ સ્વસ્તિ નો બૃહસ્પતિર્દધાતુ ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ:—જેનાં હવિષ્ઠપ ધણાં અન્ન છે. એવા ઈંદ્રદેવ અમારું કલ્યાણ કરે. સર્વને જાણનારા અને પુષ્ટિ આપનારા પુષાનામના દેવ અમારું કલ્યાણ કરે. અખંડિત આયુધવાળા તૃક્ષપુત્ર ગરુડ અમારું કલ્યાણ કરે. બૃહસ્પતિ અમારું કલ્યાણ કરે. બૃહસ્પતિ અમારું કલ્યાણ કરે. ૧

એ પ્રમાણે રુદ્રાધ્યાયનો જપ કરી રહ્યા પછી તે જપ શ્રીમહેશ્વરને નીચે પ્રમાણે બોલી અર્પણ કરવો:—

अनेन रुद्राध्यायजपेन प्रीयतां परमेशानः
परमात्मा सदाशिवः ॥

ભાવાર્થ:—આ મેં કરેલા રુદ્રાધ્યાયના જપવડે સર્વના નિયંતા સદા મંગલસ્વરૂપ પરમાત્મા પ્રસન્ન થાઓ.

એ પ્રમાણે જપ અથવા અભિષેક પૂર્ણ કરી પછી ફરીથી ચંદન, પુષ્પ, ધૂપ, દીપ, નૈવેદ્ય, ફલ, તાંબૂલ અને દક્ષિણાવડે શ્રદ્ધાપૂર્વક શ્રીમહેશ્વરનું પૂજન કરી, પછી હૃદય લોકં એ આગળ આરતીમાં આવી ગયેલા મંત્રવડે આરતી કરવી, અને પૂર્વોક્ત દશાક્ષરમંત્રવડે દક્ષિણા તથા નમસ્કાર કરી, તૃતીય દેવવ્રતેનં એ મંત્ર બોલી તથા નીચે પ્રમાણે સામ આદિ બોલી શ્રીમહેશ્વરને મંત્રપુષ્પાંજલિ અર્પણ કરવો:—

૧ ૨ ૧ ૧ ૨ ૨ ૨
अधिप । तायि० । नमो न्नाय० ॥ ૩ ॥ એ પૂર્વે આપેલા મંત્રો પૂરા બોલી પછી નીચે પ્રમાણે બોલવું:—

नमो हमाय मोहमायमर्द-हमाय धून्वते तापसाय । नर्वसवे
नमो नमो मौं ज्यायौर्म्याय सौम्याय शम्याय शिवाय नमो नमः

પારાય ઃપારાય મહાપારાય પારદાય પારવિંદાય નમો નમઃ
પુરુષાય સુરુષાય મહાપુરુષાય મધ્યમરુષાયોત્તમપુરુષાય
બ્રહ્મચારંજે નમો નમઃ ॥

ૐ નમો ભગવતે રુદ્રાય શ્રીમહાદેવાય । મંત્રપુષ્પાંજલિ
સમર્પયામિ ॥

ભાવાર્થ:—સર્વના આત્મસ્વરૂપ, ભક્તોના મોહને દૂર કર-
નાર, માયાના કારણરૂપ, અહંકારને હરનારા, તપસ્વી અને
દ્રવ્યસ્વરૂપ આપને નમસ્કાર. પુનઃ નમસ્કાર. સર્વના આધાર-
રૂપ, સૂક્ષ્મબુદ્ધિવડે પામવાયોગ્ય, શુદ્ધસ્વરૂપ, સર્વનું કલ્યાણ
કરનારા, મંગલસ્વરૂપ આપને નમસ્કાર. પુનઃ નમસ્કાર. સંસાર-
ના પારરૂપ, સંસારના સુંદર પારરૂપ, સંસારના મહાપારરૂપ,
પારને આપનારા ને પારને જાણનારા આપને નમસ્કાર. પુનઃ
નમસ્કાર. પુરુષરૂપ, શ્રેષ્ઠપુરુષરૂપ, મહાપુરુષરૂપ, મધ્યમપુરુષરૂપ,
ઉત્તમપુરુષરૂપ અને બ્રહ્મચારી શ્રીમહેશ્વરને નમસ્કાર. પુનઃ
નમસ્કાર.

એ પ્રમાણે મંત્રપુષ્પાંજલિ અર્પણ કરી પછી નીચે પ્રમાણે
શ્રીમહેશ્વરની સ્તુતિ કરવી:—

શિવો દાતા શિવો ભોક્તા શિવઃ સ્વમિદં જગત્ । શિવો
જયતિ સર્વત્ર યઃ શિવઃ સોદમેવ ચ ॥ પિંગાય પિંગકેશાય
પિંગભ્રૂઃ પિંગલોચનઃ । પિંગલામધ્યસંસ્થાય સુપિનાકધરાય
ચ ॥ મૃત્યુંજય મહાદેવ ત્રાહિ માં શરણાગતં । જન્મમૃત્તજરારોગૈઃ
પીઢિતં કર્મબંધનૈઃ ॥ તાવકસ્ત્વદ્રૂતપ્રાણસ્ત્વચ્ચિત્તોઽહં સદા મૃદ ।

इति विज्ञाप्य देवेशं नमस्कुर्याच्च त्र्यंबकं ॥ संसारसागरे देव
पतितोऽहं जगत्पते । दुःखव्याधिजराशोकात्त्राहि मां जगदी-
श्वर ॥ मंत्रहीनं क्रियाहीनं भक्तिहीनं सुरेश्वर । तत्सर्वं क्षम्यतां
देव मम त्वं वरदो भव ॥

ભાવાર્થ:—શ્રીમહેશ્વર સર્વ ઉત્તમ ક્ષણે આપનારા છે, અને લોકતા પણ શ્રીમહેશ્વર છે. આ સર્વ જગત્ શિવસ્વરૂપ છે. સર્વ સ્થલે શ્રીમહાદેવજી વિજય પામે છે, અને જે મહેશ્વર છે તે મારું સ્વરૂપ છે. પીળાશ પડતા સ્વરૂપવાળા, પીળાશ પડતા કેશયુક્ત, પીળાશ પડતી ભ્રમરવાળા, પીળાશ પડતા નેત્રવાળા, પિંગલાનાડીમાં સ્થિતિ કરનારા અને સુંદર પિનાકનામના ધનુષને ધારણ કરનારા હે મૃત્યુને જિતનારા ! હે મોટા પ્રકાશસ્વરૂપ ! જન્મ, મૃત્યુ, જરા અને રોગરૂપ કર્મ-ગંધનોથી પીડા પામતા ને શરણે આવેલા મારી રક્ષા કરો. હું આપનો છું, મારા પ્રાણ આપને વિષે સ્થિત છે. હે સુખ-સ્વરૂપ ! મારું ચિત્ત આપને વિષે સ્થિત છે. એ પ્રમાણે શ્રીમહેશ્વરની સ્તુતિ કરી, પછી ભક્તિપૂર્વક શ્રીમહેશ્વરને નમસ્કાર કરે.

હે જગત્પતે ! હે દેવ ! હું સંસારસાગરમાં ડુબી ગયો છું, તે સંસારસાગરમાંના દુઃખ, વ્યાધિ, જરા અને શોકરૂપ ઉપદ્રવથી મારી રક્ષા કરો. હે દેવોના સ્વામિન ! મંત્રહીન, ક્રિયાહીન અને ભક્તિહીન જે કર્મ મેં કર્યું તે સર્વ હે દેવ ! આપ મને ક્ષમા કરો, અને મને વરદાન આપો.

પછી નીચે પ્રમાણે બોલી કરેલી સ્તુતિ શ્રીમહેશ્વરને અર્પણ કરવી:—

ૐ નમો ભગવતે રુદ્રાય શ્રીમહાદેવાય । સ્તુતિં સમર્પયામિ ॥

શિવપંચાક્ષરમંત્રના વામદેવ ઋષિ, અનુષ્ટુપ્ છંદ ને શ્રીસદાશિવ દેવતા છે, અને જપ કરવામાં તેનો ઉપયોગ છે. એ શિવપંચાક્ષરમંત્રનો ૧૦૮ વાર જપ કરી, અને જપેન શ્રીશિવઃ પ્રીયતામ્ । એમ બોલી કરેલો જપ શ્રીમહેશ્વરને અર્પણ કરવો. પછી નીચેના મંત્રથી શ્રીમહેશ્વરને સ્નાન કરાવેલું જલ આપવામાં લઈ તેનું ત્રણ વાર પાન કરવું:—

કાલમૃત્યુહરં પુણ્યં બ્રહ્મહત્યાવિનાશનં । વ્યાધિઘ્નં પુણ્યદં માસ્યે શિવનિર્ગોજન્તોદકમ્ ॥

ભાવાર્થ:—કાલરૂપ મૃત્યુને હરનાર અને પુણ્યને આપનાર શ્રીમહેશ્વરને સ્નાન કરાવેલા જલનું હું પાન કરું છું.

એ પ્રમાણે કેવલ શિવપૂજન કરનારાએ કરવાનો શિવ-પૂજનનો પ્રયોગ પૂરો થયો.

પછી નીચે પ્રમાણે પુરુષસૂક્તનો પાઠ કરવો:—

શ્રીગણેશાય નમઃ ॥

॥ અથ પુરુષરક્તપ્રારંભઃ ॥

इदं विष्णुः० ઇત્યાદિ છ મંત્રના મેઘાતિથિ ઋષિ, ગાયત્રી છંદ ને વિષ્ણુ અને ઇંદ્ર દેવતા છે. સદ્વ્રજશીર્ષાઃ० ઇત્યાદિ પાંચ મંત્રોના નારાયણ ઋષિ, અનુષ્ટુપ્ છંદ ને પુરુષ દેવતા છે. સોમઃ પવતે० એ મંત્રના વસિષ્ઠ ઋષિ, ત્રિષ્ટુપ્ છંદ અને વિશ્વેદેવા દેવતા છે. કિમિત્તે० ઇત્યાદિ ત્રણ મંત્રના વસિષ્ઠ

ઋષિ, ત્રિષ્ટુપ્ છંદ અને વિષ્ણુદેવતા છે. પ્રથમ ૦ એ મંત્રના
અથ ઋષિ, ત્રિષ્ટુપ્ છંદ, ધાતા, સવિતા ને વિષ્ણુ દેવતા છે,
અને એ સર્વનો ન્યાસાદિમાં ઉપયોગ છે:—

૩૨૩ ૩ ૧ ૨ ૩ ૧ ૨ ૩ ૩૨ ૧ ૨
ૐ ^{૩ ૨}ઈદં વિષ્ણુવેંચક્રમે ^{૩ ૧ ૨ ૩ ૧ ૨ ૩ ૩૨ ૧ ૨}ત્રેધા નિદધે પદમ્ । સર્વમસ્ય
પાદ્-સુલે ॥ ૧ ॥

ભાવાર્થ:—વામનનો અવતાર ધારણ કરનારા ભગવાન
આ પ્રતીત થતા સર્વ જગતને વિશેષરૂપથી ઉલ્લંઘન કરતા
હતા તે વેલા ત્રણ પ્રકારથી ચરણને ધારણ કરતા આ વિષ્ણુના
રજ્યુક્ત ચરણમાં આ સર્વ જગત્ સારી રીત અંતર્ધાન
થઇ ગયું. ૧

૧ ૨ ૩ ૧ ૨ ૩ ૩ ૧ ૨ ૩ ૧ ૨ ૩ ૧ ૩ ૧ ૨
ત્રીણિ પદા વિચક્રમે વિષ્ણુર્ગોપા અદાભ્યઃ । અતો ધર્મા-
ણિ ધારયન્ ॥ ૨ ॥

ભાવાર્થ:—અવિનાશી અને સકલ જગતના રક્ષક વિષ્ણુ-
ભગવાન અગ્નિહોત્રાદિનું પોષણ કરતા છતા પૃથિવી આદિ
ત્રણ લોકોનું ત્રણ પગલાંવડે આક્રમણ કરતા હવા. ૨

૨ ૩ ૧ ૨ ૩ ૧ ૨ ૩ ૧ ૨ ૩ ૧ ૨ ૩ ૧ ૨ ૩
વિષ્ણોઃ કર્માણિ પश्यત યતો વ્રતાનિ પસ્પશે । ઇંદ્રસ્ય
યુજ્યઃ સર્વા ॥ ૩ ॥

ભાવાર્થ:—હે ઋત્વિગાદિપુરુષો ! શ્રીવિષ્ણુના પાલનાદિ
કર્મને જુઓ, જે પાલનાદિ કર્મોથી સકલ યજમાનો અગ્નિહોત્રા-
દિ કર્મોને કરે છે તે શ્રીવિષ્ણુ ઇંદ્રના અનુકૂલ મિત્ર છે. ૩

૧ ૨૨ ૩૨ ૩૧ ૨૬ ૩૧૨ ૩ ૨ ૩૨ ૩
તદ્વિષ્ણોઃ પરમં પદદ્-સદા પશ્યન્તિ સૂરયઃ । દિવીવચક્ષુ-

૧ ૨

રાતતમ્ ॥ ૪ ॥

ભાવાર્થઃ—વિદ્વાનો શ્રીવિષ્ણુના શાસ્ત્રપ્રસિદ્ધ તે પરમપદને શાસ્ત્રીય દૃષ્ટિથી સર્વદા જુઓ છે. જેમ આકાશમાં ફેલાયેલી નેત્રદૃષ્ટિ વિરોધના અભાવથી સર્વ પદાર્થોને સ્પષ્ટપણે જુઓ છે તેમ. ૪

૧ ૨૨ ૩ ૧ ૨ ૩ ૨ ૩ ૧ ૨ ૨ ૩ ૧ ૨
તદ્વિપ્રાસો વિપન્યવો જાગૃવાદ્-સઃ સમિધતે । વિષ્ણોર્યત્પ-

૩ ૨ ૩ ૨

રમં પદં ॥ ૫ ॥

ભાવાર્થઃ—શ્રીવિષ્ણુનું જે પરમપદ છે તે પદને વિશેષ-પણે સ્તુતિ કરનારા પ્રમાદરહિત વિદ્વાન ઋત્વિજો સારી રીતે પ્રકાશિત કરે છે, -પ્રકટ કરે છે. ૫

૧ ૨ ૩ ૧ ૨ ૩ ૨ ૩ ૧ ૨ ૩ ૨ ૩ ૩ ૨ ૬
અતો દેવા અવંતુ નો યતો વિષ્ણુર્વિચક્રમે । પૃથિવ્યા

૩ ૧ ૨

અધિસાનવિ ॥ ૬ ॥

ભાવાર્થઃ—શ્રીવિષ્ણુ આ ભૂપ્રદેશથી માંડીને ઉંચે સ્વર્ગાદિ-પર્યંત નાનાપ્રકારથી પગલાં મૂકવાનું કામ કરતા હવા. આ ભૂતલપ્રદેશમાં શ્રીવિષ્ણુ આદિ મુખ્ય દેવો અમારું પાપોથી અથવા શત્રુઓથી રક્ષણ કરે. ૬

૩ ૧ ૨ ૩ ૧ ૨ ૩ ૨ ૩ ૧ ૨ ૧ ૨ ૩

સહસ્રશીર્ષાઃ પુરુષઃ સહસ્રાક્ષઃ સહસ્રપાત્ । સ ભૂમિદ્-

૪ ૧ ૨ ૩ ૧ ૨

૪ ૨

સર્વતો વૃત્વા ત્યતિષ્ઠદ્દશાંગુલમ્ ॥ ૭ ॥

આ મંત્રનો ભાવાર્થ ૫૧મા સામમાં આપ્યો છે. ૭

૩ ૨ ૩ ૨ ૩ ૩ ૧ ૨ ૩ ૧ ૨ ૩ ૧ ૨ ૪ ૧ ૨ ૨ ૩ ૨ ૩ ૬

ત્રિપાદૃર્ધ્વઉદૈત્પુરુષઃ પાદોસ્યેહાભવત્પુનઃ । તથા વિષ્વદ્-

૨ ૩

૩ ૨ ૩ ૨

વ્યક્રામદશનાનશને અભિ ॥ ૮ ॥

આ મંત્રનો ભાવાર્થ ૫૨મા સામમાં આપ્યો છે. ૮

૧ ૨ ૪ ૨ ૩ ૩ ૨ ૩ ૨ ૩ ૩ ૧ ૨ ૧ ૨ ૩ ૧ ૨

પુરુષ એવેદદ્-સર્વે યદ્ભૂતં યજ્ઞ ભાવ્યમ્ । પાદોસ્ય સર્વા-

૪ ૧ ૨ ૩ ૧ ૨ ૩ ૧ ૨ ૩ ૨

ભૂતાનિ ત્રિપાદસ્યા મૃતં દિવિ ॥ ૯ ॥

આ મંત્રનો ભાવાર્થ ૫૩મા સામમાં આપ્યો છે. ૯

૧ ૨ ૩ ૨ ૩ ૪ ૧ ૨ ૩ ૧ ૨ ૩ ૧ ૨ ૪ ૧

તાવાનસ્ય મહિમા તતો જ્યાયાદ્-શ્ચ પૂરુષઃ । ઉતાતત્ત્વ-

૨ ૩ ૩ ૧ ૨ ૩ ૩ ૧ ૨

સ્યેશાનો યદન્ને નાતેરોહતિ ॥ ૧૦ ॥

આ મંત્રનો ભાવાર્થ ૫૪મા સામમાં આપ્યો છે. ૧૦

૧ ૨ ૩ ૧ ૨ ૩ ૨ ૩ ૨ ૩ ૧ ૨ ૨ ૩ ૧ ૨ ૩

તતો વિરાઢજાયત વિરાજો અધિ પુરુષઃ । સજાતો અત્ય-

૩ ૨ ૩ ૪ ૧ ૨ ૩ ૨

રિચ્યત પશ્વાદ્ભૂમિમયો પુરઃ ॥ ૧૧ ॥

આ મંત્રનો ભાવાર્થ ૫૫મા સામમાં આપ્યો છે. ૧૧

૧ ૨ ૩ ૧ ૨ ૩ ૧ ૨ ૩ ૨ ૩ ૧ ૨ ૩ ૧
 સોમઃ પવતે જનિતા મતીનાં જનિતા દિવો જનિતા
 ૨ ૩ ૨ ૩ ૧ ૨ ૩ ૪ ૧ ૨ ૩ ૩ ૧ ૨ ૩ ૧
 પૃથિવ્યાઃ । જનિતાઽગ્નેર્જનિતા સૂર્યસ્ય જનિતેદ્રસ્ય જનિતોત
 ૨ ૩
 વિષ્ણોઃ ॥ ૧૨ ॥

ભાવાર્થઃ—બુદ્ધિઓના ઉત્પાદક, સ્વલોકને પ્રકટાવનાર, પૃથિવીની વૃદ્ધિ કરવાવાળા, અગ્નિના પ્રકાશક, સૂર્યને પ્રકાશનાર ને ઈંદ્રના તથા સૂર્યના પ્રકટકર્તા સોમ યજ્ઞપાત્રોમાં સ્થિતિ કરે છે. ૧૨

૧ ૨ ૩ ૩ ૨ ૩ ૨ ૩ ૧ ૨ ૩ ૩ ૧ ૨ ૩ ૧
 કિમિત્તે વિષ્ણો પરિચક્ષિ નામ પ્રયદ્રવક્ષે શિપિવિષ્ણો
 ૨ ૧ ૨ ૩ ૩ ૧ ૨ ૩ ૩ ૨ ૩ ૩ ૧ ૨ ૩ ૨
 અસ્મિ । માવર્ષો અસ્મદપગૂહ એતદ્વદન્યરૂપઃ સમિથે
 ૩ ૧ ૨
 વભૂય ॥ ૧૩ ॥

ભાવાર્થઃ—હે વિષ્ણો ! આપનું તે નામ શું પ્રસિદ્ધ કરવાયોગ્ય છે ? ના, તે તો સ્વયંપ્રસિદ્ધ છે, કારણકે જે નામવડે આપ શિપિવિષ્ણ-કિરણોથી ભરપૂર હું-છું એમ કહો છો. આપ આવા પ્રસિદ્ધરૂપવાળા છો તેથી આપના એ વિષ્ણુરૂપને અમારાથી ગુપ્ત ન રાખો. આપ સંગ્રામમાં અન્યરૂપને ધારણ કરીને અમારા સહાય થાઓ છો તેથી અતિતેજસ્વી વિષ્ણુરૂપનું અમને દર્શન આપો. ૧૩

૧ ૨ ૩ ૪ ૧ ૨ ૩ ૨ ૩ ૧ ૨ ૩ ૧ ૨
 પ્ર તત્તે અદ્ય શિપિવિઃ હવ્યમર્યઃ શદ્-સામિ વયુનાનિ

૩ ૨ ૧ ૨ ૩ ૨ ૩ ૧ ૨ ૩ ૧ ૨ ૪
 વિદ્વા- । તં ત્વા યૃણામિ તવસમતવ્યાન્શયં તમસ્ય રજસઃ
 ૪ ૨
 પરાકે ॥ ૧૪ ॥

ભાવાર્થ:—હે શિપિવિષ્ટ !—કિરણોવડે ભરપૂર વિષ્ણો !—
 આપનું તે—વિષ્ણુ એવું—નામ પ્રસિદ્ધ છે. આપ સ્તુતિઓના વા
 હવિષ્ના સ્વામી છો, તેમજ બાણવાયોગ્ય પદાર્થસમૂહને બાણ-
 નારા છો. આપ આર્ષ્ટાન કરવાયોગ્યની આજ હું સારી રીતે
 સ્તુતિ કરું છું. આ લોકથી દૂરદેશમાં નિવાસ કરનારા ને પરમવૃદ્ધ
 એવા આપ વિષ્ણુની આપનાથી નાનો હું સ્તુતિ કરું છું. ૧૪

૧ ૨ ૩ ૧ ૨ ૪ ૩ ૧ ૨
 વષટ્ તે વિષ્ણવાસ આકૃણોમિ તન્મે જુષસ્વ શિપિવિષ્ટ
 ૩ ૨ ૧ ૨ ૩ ૨ ૩ ૧ ૨ ૩ ૧ ૨ ૩ ૨ ૩
 હવ્યમ્ । વર્ધતુ ત્વા સુષ્ટુતયો ગિરો મે યૃયં પાત સ્વસ્તિભિઃ
 ૧ ૨
 સદા નઃ ॥ ૧૫ ॥

ભાવાર્થ:—હે વિષ્ણુદેવ ! આપને માટે સુખપૂર્વક અભિસુખ
 થઈ વષટ્કારદ્વારા હું હવિષ્નો હોમ કરું છું. હે કિરણોથી
 યુક્ત વિષ્ણો ! તે વષટ્કારયુક્ત મારા હવિષ્નું આપ સેવન
 કરો. શ્રેષ્ઠ સ્તુતિરૂપ મારી વાણી આપની કૃપામાં વૃદ્ધિ કરો.
 હે વિષ્ણો ! આપ જેમાં મુખ્ય છો એવા સર્વ દેવતાઓ
 પોતાની કલ્યાણરૂપ શક્તિઓથી અમારી સદા રક્ષા કરો. ૧૫

૧ ૨ ૩ ૧ ૨ ૩ ૧ ૨ ૩ ૧ ૨ ૨ ૩ ૧ ૨ ૩ ૨

પ્રથમથ યસ્ય સપ્રથમથ નામાનુષ્ટુ મસ્ય હવિષો હવિર્યત્ ॥

૭૧ ૨૨ ૭૨ ૩૧ ૨ ૭૧ ૨૨ ૩૧ ૨

ધાતુર્જુતાનાત્સવિતુશ્ચ વિષ્ણો રથંતર માજભારા વસિષ્ઠઃ ॥ ૧૬ ॥

ભાવાર્થઃ—જે વસિષ્ઠના પ્રથનામના પુત્ર છે, અને જે ભરદ્વાજના સપ્રથનામના પુત્ર છે, તે બેમાં ભારા-પ્રથના-પિતા વસિષ્ઠે અનુષ્ટુપ્છંદનું ધર્મનામનું જે હવિષ્પણ્ણાની પ્રાપ્તિ કરાવનારું રથંતરસામ છે તેને ધાતાનામના દેવથી અને દીપ્તિમાન તથા સર્વના ઉત્પાદક વિષ્ણુભગવાનથી પ્રાપ્ત કર્યું. ૧૬

॥ અથ બ્રહ્મયજ્ઞપ્રારંભઃ ॥

સામવેદી દ્વિજે નીચે પ્રમાણે બ્રહ્મયજ્ઞ કરવોઃ—પ્રથમ બન્ને હાથપગ ઘોઈ, બે આચમન કરી, પૂર્વબાજુ અગ્રભાગ રહે એવા દર્ભાસનપર પૂર્વદિશાભણી બેસી, હાથમાં દર્ભ તથા પાણી રાખી, દેશનું તથા કાલનું સંકીર્તન કરી, પછી નીચે પ્રમાણે બોલવુંઃ—શ્રીપરમેશ્વરપ્રીત્યર્થે બ્રહ્મયજ્ઞમહં કરિષ્યે ॥ એવી રીતે સંકલ્પ કરી પછી ગાયના કાનની આકૃતિની પેઠે રાખેલ બે હાથને બે ગોઠણઉપર મૂકી, શરીરને સ્થિર કરી, બ્રહ્મયજ્ઞમાં મનને એકાગ્ર કરી, નીચે પ્રમાણે ધીરજ ને સાવધાનતાથી બોલવુંઃ—

પ્રણવસ્ય બ્રહ્મા ઋષિઃ દૈવીગાયત્રી છંદઃ પરમાત્મા દેવતા
વ્યાહતીનાં વિશ્વામિત્રજમદગ્નિભરદ્વાજા ઋષયઃ ગાયત્ર્યુષ્ણિ-
ગનુષ્ટુપ્છંદાસિ અગ્નિવાયુસૂર્યા દેવતાઃ ગાયત્ર્યા વિશ્વામિત્રો
ગાયત્રી સવિતા ગાયત્રસ્ય પુષ્કલો ગાયત્રી સવિતા સામવેદસ્યા-
દિત્યો જગત્યાદિત્યઃ । સ્વાધ્યાયે વિનિયોગઃ ॥

१ ३ ४ २ १ २ १ ८ ३ ५ ३ ३
 निहोता सत्सि बर्हा २३ यिषी । बर्हा २ यिषा २३४ औहोवा ।
 २ १ १ १ १ १ ४ ५ ४ ४ ५ ४ ४
 बर्ही ३ षी २३४५ ॥ २ ॥ अग्न आयाहि । वा५ यि तयायि ।
 १ ३ ३ २ २ २ ३ ५ १ २
 गृणानो हव्यदा १ ता ३ ये । निहोता २३४ सा । त्सा २३ यिवा
 ३ । हा २३४ यिषो ६ हायि ॥ ३ ॥

कांछि न लक्ष्मी शक्यते तो पछी नीयेनुं लक्ष्मुं:-

३ ३ ५ ४ २ ४ ५ १ ३ २ १ ३ २
 का५ या । नश्चा ३ इत्रा ३ आशुवात् । ऊ । ती सदा वृद्धः
 १ १ २ ३ २ १ २ ३ ३ २ २
 स । खा । औ ३ हो हाइ । कया २३ शचाइ । छयौहो ३ ।
 १ १ ३ २ ३ ५ ४ २
 हुं मार । वार । तौ ३ ५ हाइ । का५ स्त्वा । सत्यो ३ मा ३
 ४ ५ १ २ ३ १ २ १ २ २ २ १
 दानाम् । मा । हिष्ठो मात्सादंध । सा । औ ३ हो हाइ । द्वा २ ३
 २ ३ ३ २ १ - १ २ ३ ३
 चिदा । रुजौ हो ३ । हुं मार । वार सो ३ ५ हाइ । आप भी ।
 ५ ४ २ ४ ५ १ १ २ ३ १ २ ३ १ १
 पुणा ३ः सा ३ स्वीनाम् । आ । वित्ताजरा इतृ । णाम् । औ २ ३
 ३ २ १ २ ३ ३ ३ ३ ३ १ १
 हो हाइ । शता २ ३ म्भवा । सियौ हो ३ । हुं मार । तार यो ३ ५
 २ १ २ ३ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
 हाइ । ॐ भूर्भुवः स्वः । तत्सावेतु ३ ३ ३ ३ ३ ३ ३ ३ ३ ३ ३ ३
 २ ३ १ २ ३ १ २
 धियो योनः प्रचोदयात् ॥

ગાયત્રીમંત્રનો ને ગાયત્રસામનો અર્થ મસ્તકના ન્યાસમાં અપાયો છે, અને બીજા સામોનો અર્થ આ પ્રમાણે થાય છે:— હે અગ્નિદેવ ! હવિષને લક્ષણ કરવામાટે અમારી સ્તુતિવડે પધારો. અત્રે દેવોને હવિષ પહોંચાડવામાટે એમને બોલાવનારા થઈને પાથરેલા દર્શાસનપર બીરાજો.

કાં ૬ યાં ૦ નો અર્થ ૫૬મા સામમાં કાં ૬ સ્વાં ૦ નો અર્થ ૭૩મા સામમાં ને આ ૬ બીં ૦ નો અર્થ ૭૪મા સામમાં આવી ગયો છે.

બ્રહ્મયજ્ઞ કયાં પછી પ્રતિદિન પ્રણવસહિત વ્યાહતિ અને ગાયત્રીમંત્રનો પાઠ કરી પછી તેની સંપૂર્ણતામાટે નીચે પ્રમાણે ત્રણ વાર બોલી ત્રણ નમસ્કાર કરવા:—

ૐ નમો બ્રહ્મણે નમો બ્રાહ્મણેભ્યો નમ આચાર્યેભ્યો નમ ઋષિભ્યો નમો દેવેભ્યો નમો વેદેભ્યો નમો વાયવે ચ મૃત્યવે ચ વિષ્ણવે ચ નમો વૈશ્રવણાય ચોપજાયત ॥

ભાવાર્થ:—બ્રહ્માને નમસ્કાર, આચાર્યોને નમસ્કાર, ઋષિઓને નમસ્કાર, દેવોને નમસ્કાર, વેદોને નમસ્કાર, વાયુને નમસ્કાર, મૃત્યુને નમસ્કાર, વિષ્ણુને નમસ્કાર, કુબેરને નમસ્કાર ને જેનાથી મેં અધ્યયન કર્યું એ ગુરુને નમસ્કાર.

પછી નીચે પ્રમાણે બોલી આ કર્મ શ્રીપરમાત્માને અર્પણ કરવું:—

અનેન યયાજ્ઞાનેન કૃતેન બ્રહ્મયજ્ઞાચ્યકર્ણા શ્રીપરમાત્મા પ્રીયતામ્ ॥

એવી રીતે રુદ્રપૂજા, રુદ્રી, પુરુષસૂક્ત ને બ્રહ્મયજ્ઞ સમાપ્ત થયાં.

અહ્મનિષ્ઠ મહારાજ શ્રીનથુરામશર્મા-કૃત

કેટલાંક પુસ્તકો

શ્રીઉપનિષદો સત્રીક. ત્રીજી આવૃત્તિ. રૂ. ૧-૪-૦ વેદાંતદર્શન
સત્રીક. પાંચ પુસ્તાનું. રૂ. ૩-૮-૦ કાયા પુસ્તાનું. રૂ. ૩-૦-૦
શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતા સત્રીક. પાંચમી આવૃત્તિ. રૂ. ૩-૮-૦ પાતંગલ-
યોગદર્શન સત્રીક. ચોથી આવૃત્તિ. રૂ. ૨-૧૦-૦ સાંખ્યપ્રવચન અંસ્કૃત
તથા ગુજરાતી રીકાસાથે. રૂ. ૧-૦-૦ યોગકૌસ્તુભ. ચોથી આવૃત્તિ.
રૂ. ૧-૮-૦ પરમપદમોધિની. રૂ. ૦-૧૪-૦ અંધ્યાનો વેદાંતાનુસાર
વિચાર. રૂ. ૦-૧-૦ નાથસ્વરોદય. રૂ. ૦-૩-૦ ક્ષેત્રી વાણીનું
સ્પષ્ટીકરણ. રૂ. ૦-૧-૦ મનુષ્યમિત્ર. રૂ. ૦-૫-૦ સ્વાભાવિકધર્મ.
રૂ. ૦-૩-૦ મુખ્યોદ્દેશપત્રતા. રૂ. ૦-૬-૦ અદ્વૈતપદ્ધતિવાદર પ્રથમ કિરણ
રૂ. ૦-૧૨-૦ અદ્વૈતપદ્ધતિવાદર દ્વિતીય કિરણ. છપાય છે. અદ્વૈતપદ્ધ-
તિવાદર તૃતીય કિરણ. રૂ. ૦-૧૨-૦ અદ્વૈતપદ્ધતિવાદર ચતુર્થ કિરણ.
રૂ. ૦-૧૨-૦ અદ્વૈતપદ્ધતિવાદર પંચમ કિરણ. રૂ. ૦-૧૩-૦ ગીતાદિ
પંચરત્ન સત્રીક. બીજી આવૃત્તિ. રૂ. ૧-૮-૦ ઉપદેશગ્રંથાવલિ અંક
૧ થી ૫૮ ચાર ભાગમાં. રૂ. ૨-૬-૦ પરમસુખી થવાના ઉપાય.
રૂ. ૧-૦-૦ શ્રીસંકરાચાર્યનાં અષ્ટાદશ રત્નો ભાષાંતરસાથે. બીજી
આવૃત્તિ છપાય છે.

ઉપર લખેલાં સર્વ અને બીજાં પુસ્તકો વ્યવસ્થાપક, આનંદા-
શ્રમ, બીલખા—કાઠિયાવાડ એ સ્થળેથી ઉપર લખેલા મુદ્દયથી
મળી શકશે.

